

TÜRKİYE'DEN KANADA'YA YÖNELEN NİTELİKLİ EMEK GÖÇÜ

Büşra ÇELİK

Temuz 2021

DENİZLİ

**TÜRKİYE'DEN KANADA'YA YÖNELEN NİTELİKLİ EMEK
GÖÇÜ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı**

Büşra ÇELİK

Danışman: Doç. Dr. Çağla ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ

Temmuz 2021

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı öğrencisi Büşra ÇELİK tarafından Çağla ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ yönetiminde hazırlanan “**Türkiye’den Kanada’ya Yönelen Nitelikli Emek Göçü**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 01.07.2021 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

Doç. Dr. Nagihan DURUSOY ÖZTEPE

Jüri-Danışman

Doç. Dr. Çağla ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ

Jüri

Prof. Dr. Saniye DEDEOĞLU

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
.....tarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Nurten SARICA

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Büşra ÇELİK

ÖN SÖZ

Bu tez çalışması süresince olumlu tavrıyla beni cesaretlendiren, beraber çalışmaktan ve öğrencisi olmaktan gurur duyduğum değerli danışman hocam Doç. Dr. Çağla ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ'a sonsuz teşekkür ederim. Ayrıca lisans eğitimim boyunca akademik yönden gelişimime katkıda bulunan kıymetli hocalarım Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK'e ve Prof. Dr. Kenan ÖREN'e teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmaya konu olan ve benimle görüşmeyi kabul eden tüm görüşmecilere katkıları için teşekkür ederim. Tez savunmasına katkılarından dolayı değerli hocalarım Doç. Dr. Nagihan DURUSOY ÖZTEPE'ye ve Prof. Dr. Saniye DEDEOĞLU'na teşekkür ediyorum.

Son olarak desteklerini her zaman yanımda hissettiği annem Emine ÇELİK ve babam Murat ÇELİK'e saygılarımı sunarım.

ÖZET

TÜRKİYE'DEN KANADA'YA YÖNELEN NİTELİKLİ EMEK GÖÇÜ

ÇELİK, Büşra

Yüksek Lisans Tezi

Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ABD

Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Çağla ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ

Temmuz 2021, xii+106 sayfa

1960 yıllarından günümüze artarak devam eden nitelikli göçler, özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından ciddi maliyetlere yol açan önemli bir sorun haline gelmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle artan göçlerin nedenleri ülkelere göre değişiklik göstermekle birlikte bireylerin göç kararı almalarında genellikle sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. ABD ve Kanada gibi gelişmiş ülkeler geçmişten günümüze nitelikli göçlerin odağı olmuştur. Çalışmada Türkiye'nin önde gelen sorunlarından biri olan nitelikli göç olgusu Kanada bağlamında ele alınmış ve Türkiye'den Kanada'ya yönelen nitelikli göçlerin temel nedenleri incelenmiştir. Bu amaçla, 50 kişiyle yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, Kanada'da yaşam standartlarının Türkiye koşullarına göre daha iyi olmasının temel göç motivasyonunu oluşturduğu tespit edilmiştir. Türkiye için göçün nedenleri ağırlıklı olarak sosyal, siyasal ve ekonomik faktörlere bağlı olmakla birlikte çoğu zaman bu faktörlerin iç içe geçmiş durumda oldukları dikkat çekmiştir. Araştırma bulguları söz konusu faktörlerin bireylerin geri dönüş kararlarında da etkili olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Göç, Türkiye'den Kanada'ya nitelikli göç, beyin göçü.

ABSTRACT

QUALIFIED LABOR MIGRATION FROM TURKEY TO CANADA

ÇELİK, Büşra
Master Thesis

Department of Labor Economics and Industrial Relations
Adviser of Thesis: Assoc. Prof. Dr. Çağla ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ

July 2021, xii+106 pages

Qualified migration, which has been continuing increasingly since the 1960s, has become an important problem causing serious costs especially for developing countries. Although the reasons for migration, which increased with the effect of globalization, vary according to countries, it is observed that social, political, economic and cultural factors are generally effective in individuals' decision-making. Developed countries such as the USA and Canada have been the focus of qualified immigration from past to present. In the study, the phenomenon of qualified immigration, one of the leading problems of Turkey, was handled in the context of Canada and the main reasons of the qualified immigration from Turkey to Canada were examined. For this purpose, semi-structured in-depth interviews were conducted with 50 people. In line with the findings obtained, it has been determined that better living standards in Canada compared to the conditions in Turkey constitute the basic migration motivation. It is noteworthy that the reasons for migration in Turkey are predominantly dependent on social, political and economic factors, but these factors are often intertwined. Research findings have shown that these factors are also effective in individuals' decisions to return.

Keywords: Immigration, skilled immigration from Turkey to Canada, brain drain.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU	i
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ	x
TABLolar DİZİNİ	xi
SİMGE VE KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NİTELİKLİ GÖÇE YÖNELİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE NİTELİKLİ GÖÇE YÖNELİK KURAMSAL TARTIŞMALAR

1.1 Uluslararası Göçler İçerisinde Nitelikli Göçün Tanımlanması.....	4
1.2 Nitelikli Göçe Yönelik Literatür Değerlendirmesi	6
1.2.1 Türkiye'ye ilişkin Nitelikli Göç Yazınının Değerlendirilmesi	8
1.2.2. Kanada'ya Yönelen Nitelikli Emek Göçü YazınınınDeğerlendirilmesi	11
1.3 Nitelikli Göçün Özellikleri ve Önemi	11
1.3.1 Nitelikli Göçe Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar	12
1.3.1.1 Mikro Düzey Yaklaşımlar.....	14
1.3.1.2 Makro Düzey Yaklaşımlar	15
1.3.1.3 Orta Düzey Yaklaşımlar	16
1.4 Nitelikli Göçün Etkileri ve Nitelikli Göçü Etkileyen Unsurlar.....	18
1.4.1 Nitelikli Göçün Etkileri	18
1.4.1.1 Nitelikli Göçlerin Göç Alan Ülkeler Açısından Etkileri.....	19
1.4.1.2 Nitelikli Göçlerin Göç Veren Ülkeler Açısından Etkileri.....	20
1.4.1.3 Nitelikli Göçlerin Küresel Etkileri.....	22

1.4.2 Nitelikli Göçü Etkileyen Unsurlar	23
1.4.2.1 Yapısal Faktörler.....	24
1.4.2.2 Mesleki ve Kişisel Faktörler	26

İKİNCİ BÖLÜM

NİTELİKLİ GÖÇÜN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE’DE NİTELİKLİ GÖÇ

2.1 Nitelikli Göçün Tarihsel Gelişimi.....	28
2.2 Türkiye’de Nitelikli Göç	31
2.3 Türkiye’de Nitelikli Göç Hareketlerinin Başlangıcı	31
2.3.1 Türkiye’de Nitelikli Göç Hareketlerinin Günümüzde Ulaştığı Boyutlar	32
2.3.2 .. Türkiye’de Yüksek Vasıflı İşgücü Göçüne Yönelik Uygulanan Program ve Faaliyetler	34
2.3.3 Kalkınma Planlarında Nitelikli Göç	35
2.3.4 Tersine Göçe Yönelik Çeşitli Faaliyetler	39
2.3.4.1. TÜBİTAK Tarafından Yürütülen Faaliyetler	39
2.3.4.1.1. 2232 Yurda Dönüş Programı.....	39
2.3.4.1.2. 2236 Uluslararası Araştırmacı Dolaşımı Destek Programı	40
2.3.4.1.3. 2221 Konuk veya Akademik İzinli Bilim İnsanı Destekleme Programı	40
2.3.4.1.4. 2216 Uluslararası Araştırmacılar İçin Araştırma Burs Programı .	41
2.3.4.2. Yurt Dışındaki Yerleşik Uzmanlar Yolu ile Bilgi Transferi (TOKTEN) Programı.....	41
2.3.4.3. Yabancı Nitelikli Uzman İthali.....	42

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KANADA'YA YÖNELEN NİTELİKLİ GÖÇ HAREKETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE KANADA'DA NİTELİKLİ GÖÇE YÖNELİK UYGULANAN PROGRAM VE FAALİYETLER

3.1. Kanada'ya Yönelen Göç Hareketlerinin Tarihsel Gelişimi	44
3.2. Kanada'ya Yönelen Türkiye Kökenli Göçler	45
3.3 Kanada için Nitelikli Göçlerin Önemi	48
3.4 Kanada'da Nitelikli Göçmenlere Yönelik Uygulanan Program ve Faaliyetler	49
3.4.1 Kanada Göçmen Kabulünde Puan Sistemi Uygulaması.....	50
3.4.2 Express Giriş Programı.....	51
3.4.2.1 Federal Nitelikli İşçi Programı.....	51
3.4.2.2 Eyalet Aday Programı (PNP).....	52
3.4.3. Düzenlenmiş İstihdam Görüşü	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEN YURT DIŞINA YÖNELEN NİTELİKLİ GÖÇ HAREKETLERİ KANADALI TÜRKLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	54
4.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kısıtlılıklar	55
4.3. Araştırmanın Bulguları.....	55
4.3.1. Görüşmecilerin Demografik Analizi	56
4.3.2. Görüşmecilerin Uzmanlık Alanları.....	57
4.3.3. Göç Serüveninin Başlaması	58
4.3.3.1. Göç Kararında Çalışma Koşullarının Etkisi	61
4.3.3.2. Göç Kararında Toplumsal Yapı ve Adalet Algısının Etkisi	63
4.3.4 Görüşmecilerin Göç Sürecinde Destek Alma Durumu	65
4.3.5. Kanada'ya Uyum	66
4.3.6. Türkiye Kökenli Göçmenlerin Kanada ve Türkiye'nin Göç Politikaları Hakkında Yaklaşımları	71

4.3.7. Göçmenlerin Kanada'dan Türkiye'ye Geri Dönme Konusunda Yaklaşımları.....	72
4.3.8. Göç Sürecinde Ailenin Konumu.....	78
4.3.9. Türkiye'de Alınan Eğitimin Kanada Çalışma Hayatındaki İşlevselliği	80
4.3.10. Avantaj ve Dezavantajlarıyla Kanada-Türkiye Karşılaştırması	82
4.3.10.1. Sağlık Hizmetleri	82
4.3.10.2. Kamusal Hizmetler ve Bürokrasi.....	83
4.3.10.3. Alım Gücü.....	84
4.3.10.4. Çalışma Koşulları.....	85
4.3.10.5. Toplumsal Yapı.....	86
4.3.11. Ayrımcılık Olgusu	90
SONUÇ.....	93
KAYNAKLAR	96
EK 1. GÖRÜŞME SORULARI.....	105
ÖZGEÇMİŞ.....	106

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 1. Göçü Etkileyen Yapısal Faktörler.....	25
Şekil 2. Görüşmecilerin Eğitim Düzeylerine ilişkin Analiz Sonuçları.....	56
Şekil 3. Görüşmecilerin Yaş Dağılımları	56
Şekil 4. Göç Sürecinde Destek Alma Durumu	65
Şekil 5. Uyum Sürecini Etkileyen Faktörler	66
Şekil 6. Kanada'nın Göç Politikalarına Bakış Açısı.....	71
Şekil 7. Türkiye'nin Tersine Göç Politikaları Hakkında Bilgi.....	77
Şekil 8. Aile Üyeleri ile Göç Etme Durumu.....	78
Şekil 9. Ayrımcı Tutum veya Yaklaşımlara Maruz Kalma.....	90

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 1. TÜİK Göç İstatistikleri.....	33
Tablo 2. 2012-2015 2236 Uluslararası Araştırmacı Dolaşımı Destek Programı Başvuru ve Destek Sayıları.....	40
Tablo 3. Kabul Kategorisine ve Yıllara göre Kanada'da İkamet Eden Türk Göçmenler .	46
Tablo 4. Kanada'da Yaşayan Türkiye Kökenli Ekonomik Göçmenlerin Cinsiyetleri	47
Tablo 5. Görüşmecilerin Türkiye ve Kanada'da İstihdam Edildikleri Mesleklere göre Dağılımları	57

SİMGE VE KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CIC	Kanada Göçmenlik Merkezi
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
MPI	Göç Politikası Enstitüsü
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
SODEV	Sosyal Demokrasi Vakfı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

Yüzyıllardır insanlar gönüllü veya zorunlu olarak yaşadıkları toprakları terk etmektedirler. Göçler sayesinde dünya giderek daha akışkan ve çeşitli bir hale bürünmüştür. Nitekim göç, geçmişte olduğu gibi günümüz bireyleri tarafından da yeni olanaklara sahip olmanın aracı olarak görülmektedir.

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği gelişmeler işgücü piyasasında da etkili olmuş ve beşerî sermayenin küresel bir nitelik kazanmasına zemin hazırlamıştır. Üretim sürecinin temel unsurlarından biri olan beşerî sermayenin önemi firmalar tarafından anlaşılmış ve rekabetçi üstünlük sağlamada beşeri sermaye etkin bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Nitelikli işgücünü ülkelerine çekme ve elde tutma yolunda uluslararası düzeyde yoğun bir rekabet sürecine girilmiştir. Bu rekabetin kazananı ise başta Amerika ve Kanada olmak üzere gelişmiş ülkelerdir.

Küreselleşme ve ileri teknolojik gelişmeler beşerî sermayenin uluslararası bir nitelik kazanmasında rol oynayan temel etkenlerden biridir. Günümüzde yüksek vasıflı kişiler kolaylıkla farklı ülkelerde istihdam edilebilmektedir. Gelişmiş ülkelere göç fikri daha iyi yaşam koşullarına sahip olma ve alanında uzmanlaşma isteğindeki bireylerin yoğun bir biçimde başvurdukları bir alternatif haline gelmiştir.

Nitelikli işgücü hareketleri ağırlıklı olarak az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşmektedir. Nüfusu gittikçe yaşlanan gelişmekte olan ülkeler için bu göçler bir yandan ihtiyaç duydukları beşerî sermaye ihtiyacını karşılarken diğer yandan da ekonomik gelişim sürecine ivme katmaktadır. Bununla birlikte az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere çoğu zaman bireylere uygun ve yeterli istihdam olanakları sağlanamamaktadır. Söz konusu ülkelere gelişimin itici gücünü oluşturan inovatif fikir ve girişimler de kaynak yetersizlikleri nedeniyle yeterince desteklenmeyebilmektedir.

Nitelikli işgücü hareketleri göç veren ve göç alan ülkelere farklı etkilere yol açmaktadır. Nitelikli beşeri sermayeyi kaybeden ülkeler, sağlık ve eğitim gibi hizmetleri yeterli düzeyde karşılamakta başarısız olmaktadır. Teknoloji, sanat ve bilimde gelişme olanaklarını kaybetmektedirler. Yetişmiş işgücünün kendi ülkelerine hizmet etmek yerine farklı nedenlerle gelişmiş ülkelere göç etmeleri kendi ülkelerinde önemli refah kayıplarını gündeme getirmektedir. Bu durum az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından istenilen düzeyde sağlık ve eğitim seviyesine ulaşmakta sıkıntılar

yaşanmasına neden olmaktadır. Göç veren ülkeler iktisadi açıdan zarara uğramaktadır. Ülkeler eğitim verdikleri vatandaşlarından ülkelere hizmet etmelerini ve istihdama katılmalarını beklerken bu insanların çeşitli sebepler doğrultusunda ülkelerini terk etmeleri ülkelerin gelişmelerini engelleyen önemli faktörlerden biri olmaktadır. Aynı zamanda bu göçler göç veren ülkelerin gelişimleri önündeki en büyük engellerden biridir. Nitelikli işgücü göçünün bu yönüyle göç veren ülkeler açısından oldukça maliyetli bir hibe şeklinde değerlendirilmesi de mümkündür (Tansel ve Güngör, 2004: 1).

Ülkeler tipik olarak göçmenlerin özelliklerini takip etmez ve göçmenlik tanımları birbirinden farklıdır. Bu yüzden göçmenlerin akışını ve eğitim düzeylerini tam olarak ölçmek, göçmenleri nitelikli veya niteliksiz olarak ayırt etmek mümkün değildir (Carrington ve Detragiache, 1999: 47). Uluslararası göçmenler arasında nitelikli-niteliksiz ayrımı yapılmadan genel bir değerlendirme yapılması mümkündür. Uluslararası Göç Örgütü (IOM)'nün 2020 yılı raporuna göre, 2019 yılı itibariyle dünya genelinde bulunan uluslararası göçmenlerin sayısının yaklaşık 272 milyon olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakam dünya nüfusunun yalnızca %3,5'ini kapsamaktadır. Geri kalan %96,5'lik kısım ise, kendi ülkelerinde ikamet etmektedirler. Dünya genelinde uluslararası göçler içerisinde nitelikli göçmenlerin sayısı nispeten daha düşük olup ilgili göçlerin büyük çoğunluğu (yaklaşık üçte ikisi) emek göçü şeklinde gerçekleşmektedir. Uluslararası göçmenlerin demografik görünümleri incelendiğinde; göçmenlerin %74'ü çalışma çağındaki (20-64 yaş aralığında) bireylerden meydana gelmektedir. Bu göçmenlerin %52'si erkek %48'i kadınlardan oluşmaktadır. Nitelikli göçmenlerin tam ve eksiksiz bir tanımının yapılması zordur. Bu zorlu ayrıma çalışmamızın ilerleyen bölümünde literatürde yer alan tartışmalar ışığında detaylı olarak değinilecektir.

Literatürde nitelikli göçlerin nedenleri genellikle itici ve çekici etkenler çerçevesinde ele alınmıştır. Türkiye'den yurt dışına gerçekleşen nitelikli göçlerin incelendiği çalışmaların sayısı oldukça sınırlıdır. Çalışmalar genellikle literatür taraması şeklinde olup alan araştırması içermemektedir. Alan çalışması yapılmış olan çalışmaların ise genellikle belirli bir meslek grubuna yönelik olduğu görülmektedir. Çalışmalarda nicel yöntem ağırlıktadır. Türkçe literatürde Kanada'ya yönelen nitelikli göç konusu daha önce kapsamlı olarak ele alınmamıştır. Bu nedenle çalışma Türkiye'den Kanada'ya yönelen nitelikli göçü inceleyen öncü çalışmalardan biri olma özelliğine de sahiptir. Bu çalışmanın hem yöntem hem yaklaşım açısından ilgili literatüre katkı sağlaması ve ilerde gerçekleştirilecek çalışmalara kılavuzluk etmesi

hedeflenmektedir. Çalışma Türkiye'nin ekonomik kalkınmasının önündeki önemli sorunlarından biri olan nitelikli emek göçü konusunu Kanada örneği bağlamında ele almaktadır. Bu araştırma son zamanlarda artış gösteren nitelikli göç olgusunun değerlendirilmesi, nedenlerinin ortaya konulması açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde nitelikli göçe yönelik kavramsal çerçeve, nitelikli göçün özellikleri, nitelikli göçe yönelik kuramsal yaklaşımlar mikro, makro ve orta yaklaşımlarla ele alınmıştır. Nitelikli göçün, göç veren ve göç alan ülkeler açısından etkileri ve nitelikli göçü etkileyen unsurlar irdelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde nitelikli göçün tarihsel gelişimi ve Türkiye'de nitelikli göçmenlere yönelik uygulanan politikalar ele alınmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Kanada'ya yönelen nitelikli göçlerin tarihsel gelişimi ve Kanada'nın göçmenlere yönelik uygulamakta olduğu göç politikalarına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ise, nitelikli göçmenlerle gerçekleştirilen alan araştırmasına yer verilmektedir. Katılımcılar çalışmanın amacına uygun olarak Türkiye'den Kanada'ya göç eden nitelikli göçmenlerden seçilmiştir. Çalışmada nitel yöntem kullanılmış ve katılımcılarla yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara sosyal medya aracılığıyla ulaşılmıştır. Görüşme davetini kabul eden 50 katılımcı ile süresi 35 dakika ve 90 dakika arasında değişen çevrimiçi görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşme sonucu elde edilen bulgular literatür doğrultusunda derlenerek çalışmanın son bölümünde ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

NİTELİKLİ GÖÇE YÖNELİK KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE NİTELİKLİ GÖÇE YÖNELİK KURAMSAL TARTIŞMALAR

1.1 Uluslararası Göçler İçerisinde Nitelikli Göçün Tanımlanması

Göç, bireylerin uluslararası bir sınırı geçerek veya bir ülkenin sınırları içerisinde yer değiştirmesidir. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun bireylerin yer değiştirmeleri ile sonuçlanan nüfus hareketlerinin tamamı göç olarak tanımlanmaktadır (Göç terimleri sözlüğü, 2015: 22). Bununla birlikte, göç olgusunun sadece yaşanan coğrafyanın değiştirilmesi şeklinde tanımlanması doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Göç olgusu hem göç eden bireyler hem de göç alan ve göç veren ülkeler açısından farklı ve karmaşık sonuçlara yol açabilen çok boyutlu bir kavramdır.

Nitelikli göç, uzmanlık alanlarında profesyonelleşmeyi isteyen yetenek, bilgi ve donanıma sahip kişilerin, daha iyi yaşam koşullarına sahip olma amacıyla kendi ülkelerinden gelişmiş ülkelere doğru hareketi şeklinde tanımlanabilmektedir (Beine, 2008: 631; Elveren, 2018: 11).

Küreselleşmenin kaçınılmaz sonuçlarından biri olan göç, yalnızca insanların hareketliliği değil aynı zamanda kaynak ülke açısından nitelikli işgücünün de kaybı anlamına gelmektedir. Küreselleşmenin etkisiyle ülkeler arası karşılıklı etkileşimde meydana gelen artış uluslararası göçü teşvik etmektedir. İşgücü piyasasındaki esnekleşme ve enformelleşme göçmen işgücüne duyulan ihtiyacın artmasına sebep olmuştur. Bu gelişme özellikle yüksek vasıflı işgücü açısından küresel bir işgücü piyasasını oluşturmuştur. Küreselleşme etkisiyle artış gösteren göç hareketleri genellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere doğru gerçekleşmektedir (Toksöz, 2006: 6).

Nitelikli göçler, göç veren ve göç alan ülkeler açısından ciddi öneme sahip bir unsurdur. Ülkeler ekonomilerini canlı tutmak için hem nitelikli hem niteliksiz göçmenlere ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak niteliksiz göçler kısıtlanırken daha çok istenilen göçmen profili olan nitelikli göçmenler için düzenli göç kanalları oluşturulmaktadır (Faini, 2003: 1; Toksöz, 2014: 30). Genel bir varsayım olarak da eğitilmiş bireylerin daha az eğitilmiş olanlara göre uluslararası göçlere daha eğilimli olduğu düşünülmektedir (Mora ve Taylor, 2006: 21). Uluslararası göçlerin

yaygınlaşmasında küreselleşme önemli bir işleve sahiptir. Küreselleşen dünyada artan rekabet, nitelikli işgücüne farklı fırsatlar sağlamaktadır. Yüksek vasıflara sahip göçmenler kendilerine daha cazip gelen firma ve ülkelere doğru yönelmektedir. Bu durum rekabette ön sıralarda yer almak isteyen ülkeleri vasıflı göçmenleri çekecek göç politikaları uygulamaya teşvik etmektedir (Benson-Rea ve Rawlinson, 2003: 62-63).

Nitelikli göç kavramı, literatürde çeşitli terimler kullanılarak ifade edilmektedir. Beyin göçü, yüksek vasıflı göç, yetenek göçü, beyin kazanımı, beyin ihracı, kaliteli göç, uzmanlık göçü ve insan sermayesi kaybı terimleri nitelikli göçü ifade eden diğer terimlerdir (Köser Akçapar, 2006: 2). Literatürde çoğunlukla beyin göçü kavramı kullanılmaktadır.

Beyin göçü kavramı, tarihte ilk kez 1950 ve 1960 yıllarını kapsayan süreçte İngiltere’de yaşayan bilim insanlarının Amerika ve Kanada’ya doğru gerçekleştirdikleri göç hareketleri ile gündeme gelmiştir (Görgün, 2019: 41). Bir terim olarak ise, yine 1960 yıllarında Londra Kraliyet Cemiyeti tarafından hazırlanan raporda kullanılmıştır. Terimde geçen “beyin” ifadesi nitelik, yetkinlik anlamlarını içermektedir (Giannaccolo, 2006). Kavram ortaya çıktığı yıllarda yalnızca bilim insanlarının ve teknisyenlerin göçünü açıklamak için kullanılmıştır. Ancak zamanla beyin göçü kavramının yalnızca bu iki meslek grubu ile sınırlandırılması çalışmacılar tarafından yetersiz bulunmuştur. Nitekim 1974-1987 yılları arasında kavram göç eden tüm nitelikli bireyleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Gaillard vd, 1998: 10).

Beyin göçü kavramı, Grubel ve Scott (1966) ile Berry ve Soligo'nun (1969) çalışmaları neticesinde literatüre girmiştir. İlgili literatür incelendiğinde kavrama yönelik terminolojik bir belirsizliğin hâkim olduğu görülmektedir. Genel bir ifade ile beyin göçünün, iyi eğitilmiş, donanımlı, yetenekli kişilerin çeşitli faktörler neticesinde daha çok uzmanlaşmak, geniş imkânlarla sahip olmak ve daha iyi koşullar altında yaşamak amaçlarından bir veya daha fazlası için buldukları ülkelere diğer ülkelere göç etmeleri olarak tanımlandığı görülmektedir.

Beyin göçü terimi literatürde göç çalışmacıları tarafından oldukça sık kullanılsa da yüksek derecede terminolojik belirsizlik içerir. Terimin ilk ortaya atıldığı dönemlerde üçüncü dünya ülkelerinden nüfusun iyi eğitilmiş kesiminin kaçıışı olarak değerlendirilmiştir. Buradaki kaçış ifadesinin aşağılayıcı bir unsur olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle de yer değiştirme (göç) ifadesinin daha makul olduğu kabul edilmiştir (Jalowiecki ve Gorzelak 2004: 299).

Straubhaar (2000), beyin göçünü yüksek niteliğe sahip bireylerin kalıcı olarak gelişmiş bir ülkeye göç etmesi olarak tanımlamaktadır. Beyin göçü kavramının geçerli olmasının kalıcılık koşuluna bağlı olduğu ileri sürülmektedir. Aynı zamanda beyin göçü, açık bir şekilde ifade edilebilen örtülü bir kavram olarak tanımlanabilmektedir. Beyin göçü teriminde ülkenin ekonomik ve sosyal refahına dair birçok örtülü ifade bulunmaktadır (Johnson, 1965: 299). Beyin tahliyesi olarak da kullanılan kavram, göç veren ülkelerin vermekte olduğu ciddi kayıplara işaret etmektedir (Gibson ve Mckenzie, 2011: 108).

Türk Dil Kurumu (TDK), nitelikli kavramını “bir şeye ayırt edici özellik veren, vasıflı” ifadesiyle açıklamaktadır. İşgücü piyasasına göre ise nitelik, bireylerin birbirlerinden iyi veya kötü olarak ayrılmasını sağlayan özelliklerin tamamıdır. Vasıflı emek göçlerine dair literatür incelendiğinde bireylerin sahip oldukları beceri ve donanımların nitelik kavramı ile açıklandığı görülmektedir. Uluslararası göçte nitelikli göçmenler genellikle eğitilmiş, kültürlü, mesleki donanıma sahip bireyler olarak tasvir edilmektedir. Nitelikli bireyler genellikle ülkelerin tercih ettiği göçmen profiline sahiptir.

Nitelikli bireyler becerileri sayesinde çeşitli faydalar edinirler. Bu faydaların en belirgin olanı gelirdir. Nitelikli çalışanlar beceri dağılımında en üst sıralarda yer aldıkları için gelir dağılımında niteliksiz çalışanlara göre daha yüksek bir pay elde etmektedirler. Aynı zamanda nitelikli çalışanlar kazanımlar açısından birbirlerinden de ayrılmaktadır. En yetenekli bireyler “pozitif seçim” etkisiyle daha yüksek gelir kazanmaktadır (Gould ve Moav, 2014: 1).

1.2 Nitelikli Göçe Yönelik Literatür Değerlendirmesi

Nitelikli göçmenler üzerine yapılan çalışmaların önemli bir çoğunluğu bu göçlerin üretim ve tüketim gibi ekonomik etkileri üzerine odaklanmaktadır. Nitekim 1990’lı yıllardan itibaren nitelikli göçlerin göç alan ve göç veren ülkeler açısından ekonomik yönlerini konu alan çalışmalar hazırlanmıştır. Konu güncelliğini içinde bulunduğumuz döneme kadar korumuştur (Lalende ve Topel 1997; Lowell ve Findlay, 2001; Chiswick 2005; Zaletel 2006; Huber vd. 2010; Kerr ve Kerr 2011; George vd. 2012; Hanson 2012; Lewis 2012; Kerr 2013; Sumption vd. 2013; Nathan 2013). Nitelikli göçlerin ekonomik açıdan incelemesini yapan öncü çalışmalardan biri Grubel ve Scott (1966) tarafından yazılmıştır. Nitelikli göçmen hareketliliğinin hız kazandığı

1960'lı yıllarda ele alınan çalışma “Amerika’ya beyin göçü” sorununu ele almıştır. İlgili çalışmada öğrenci ve uzmanların hareketliliğinin sermaye kaybı anlamına geldiği ileri sürülmüş ve ekonomik koşulların göçü tetiklediği ifade edilmiştir. Nitelikli göçün ekonomik etkisi kısa vadeli olup göç eden bireylerin yerine yenileri yetiştirilinceye kadar sürmektedir. Takip eden çalışmalarda da göçün ekonomik yönü farklı boyutlarıyla ele alınmaya devam etmiştir. Ancak bu göçlerin ekonomik etkilerinin kısa vadeli olmadığı küreselleşme kavramının ortaya çıkmasıyla anlaşılmıştır. Küreselleşme sonucu nitelikli göçmenler uluslararası pazarda istihdam olanağına erişmiştir. Nitelikli göçlerin küresel pazara erişimlerini ve oluşturdukları diaspora ağlarının yapısını araştıran çalışmaların sayısı ise diğer konulara kıyasla daha sınırlı düzeydedir (Docquier ve Rapoport 2012; Hanson 2012; Kaushik ve Drolet, 2018).

2000’li yıllardan itibaren nitelikli göçmenler girişimcilik çalışmalarına da konu olmuştur. Kendi ülkelerini bırakıp farklı bir ülkeye göç eden nitelikli bireyler yeni bir iş kurma eğilimi göstermiş ve girişimci olmaya yönelmiştir. Bu konu bazı çalışmacıların dikkatini çekmiştir (Acs ve Szerb 2007; Saxenian ve Sabel 2008; Drori vd., 2009; Honig vd, 2010; Kerr 2013).

Aynı zamanda nitelikli göç çalışmalarında cinsiyet temelli değerlendirme yapan çalışmaların sayısı da oldukça azdır (Iredale, 2005; Boucher, 2007; Kofman ve Raghuram, 2006; Bergh ve Plessis, 2011; Kofman, 2012; Kofman, 2014; Elveren, 2018). Ülkelerin göç politikaları kadın ve erkek göçmenleri farklı şekillerde etkilemektedir. Nitelikli kadınların göç etmeye daha yatkın olduklarına dair kanıtlar bulunmaktadır (Kofman, 2014). Bergh ve Plessis (2011), yapmış oldukları çalışmada nitelikli kadın göçmenleri Hollanda örneği çerçevesinde ele almıştır. Yazarlar ilgili literatüre paralel olarak kariyer ve aile kurma isteğinin göç kararında etkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Göç kararı alan kadınların yalnızca yer değişikliği yapmadıkları aynı zamanda yeni bir hayat inşa etmek durumunda kaldıkları sonucuna ulaşmışlardır. Kadınlar kimlik oluşumu ve özsaygı konularında yeni bir inşa sürecine geçmektedir. Nitelikli kadın göçmenleri ele alan sınırlı sayıda da olsa çalışma vardır. Ancak nitelikli erkek göçmenleri ele alan çalışma sayısı yok denilebilecek kadar azdır (Hibbins, 2005). Bu durum yüksek nitelikli göçün aktörlerinin zaten erkekler olduğunun düşünülmesinden kaynaklanabileceği gibi nitelikli göçün toplumsal cinsiyet etkilerinin görmezden gelinmesinden de kaynaklanıyor olabilir.

Nitelikli göçlerin bir başka boyutu ise beyin israfıdır. Beyin israfı kavramı, nitelikli bireylerin nitelikli olmayan niteliksiz işlerde istihdam edilmesi anlamına

gelmektedir. Göç kararı alan birçok vasıflı göçmen beyin israfı tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Örneğin; ABD 2019-2013 nüfus sayımında üniversite mezunu göçmenler arasında her 4 kişiden 1'inin beyin israfı gerçeği ile karşı karşıya kaldığı tespit edilmiştir. Bu bilgiden yola çıkılarak nitelikli göçmenlerin beyin israfına maruz kalma olasılığının yerlilere göre daha fazla olduğu söylenebilir (MPI, 2016). Nitelikli göçmenler için madalyonun öbür yüzü olan beyin israfı konusu literatürde sıklıkla çalışılan konulardandır (Özden, 2006; Batalova vd, 2008; Mattoo vd, 2008; Pires, 2015). Batalova vd. (2008) beyin israfına yol açan en yaygın iki temel faktörü, göçmenlerin mesleki kimlik bilgilerinin tanınmaması ve dil yeterliliklerinin sınırlı olması olarak tanımlamaktadır.

Nitelikli göçler göç alan ülkeler tarafından desteklenen bir olgu olmasına rağmen, göç veren ülkeler tarafından gelişmişliğe giden yolda engeller çıkarmaktadır. Bu nedenle kaybettiği nitelikli iş gücünü yeniden kazanmak isteyen ülkeler çeşitli teşvikler sunmaktadır. Tersine göç olgusunun taşımakta olduğu önem çalışmacılar tarafından da bilinmektedir. Literatürde nitelikli göçleri tersine çevirmeye yönelik uygulamaları ele alan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır (Song, 1997; Giannoccolo, 2005; Zweig, 2006; Cao, 2008). Bu çalışmalar çoğunlukla belli bir ülkeyi hedef almakta ve göç politikasına yönelik öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

Ülkeler için nitelikli göçmen profili sıklıkla tercih ve talep edilen göçmenler arasında yer almıştır. Ülkeler bu nitelikli çalışanları ülkelerine dâhil etmek için çeşitli politika ve uygulamalar hayata geçirmiştir (Davenport, 2004; Stark, 2004; Mahroum, 2005; Carr vd, 2005; Hercog ve Sandoz, 2018). Helbling ve Kriesi (2014), nitelikli göçmenlerin niye daha çok tercih edildiği sorusunun yanıtını aramıştır. Çalışmada işgücü piyasası rekabet modelinin nitelikli göçmenler için geçerli olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Çalışma bulgularına göre niteliksiz göçmenlere karşı bir önyargı oluşmaktadır. Nitelikli göçmenler ise, ekonomik refahlarının yüksek olması ve kültürel birikime sahip olmaları gibi nedenlerle daha hoşgörülü karşılanmaktadır.

1.2.1 Türkiye'ye ilişkin Nitelikli Göç Yazınının Değerlendirilmesi

Türkiye'de nitelikli göç konusu, çoğu zaman medyatik bir unsur olarak gündeme getirilmiş olsa da konuyu ele alan çalışmaların sayısı bir hayli azdır. Özellikle alan araştırması içeren çalışmaların sayısı yetersiz kalmaktadır. Hem alan bulgularına erişmenin zor olması, hem de kısıtlı Türkçe literatür nedeniyle yabancı kaynakların

kullanılması gerekliliği çalışmacıların çekimser kalmalarına yol açmaktadır. Türkiye'ye ilişkili nitelikli emek göçü analizleri Türkiye'yi daha çok kaynak ülke olarak ele almaktadır. Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalarda çoğunlukla beyin göçü kavramı tercih edilmektedir. Ancak beyin göçü kavramı indirgeyici kabul edildiği için uluslararası literatürde çoğunlukla nitelikli göç ve yüksek eğitilmiş göç kavramları kullanılmaktadır.

Türkiye'de beyin göçü çalışmaları 1960'lı yıllarda başlamıştır. Alanın öncü çalışmaları ve ele aldıkları hedef kitle şu şekildedir: Kösem (1968) tarafından yurtdışında çalışan mühendisler ve mimarlar ile, Taylor vd. (1968) tarafından yurtdışında çalışan tıp doktorları ile, Oğuzkan (1971) yurtdışında çalışan doktora mezunu bireyler ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin beyin göçü sorununu ele almak amacıyla günümüze kadar yapılmış olan çalışmaları 2 kategori altında değerlendirmek mümkündür.

Belirli bir meslek grubunun göçüne yönelik yapılan çalışmalar: Bu kategori altındaki çalışmalar tek bir meslek grubu üzerinden Türkiye'nin vasıflı göç sorununu ele almıştır. Sıklıkla mühendislerin göçü (Gökbayrak, 2006; Sunata, 2014) sağlık çalışanları (Taylor vd. 1968) ve akademisyenlerin göçü (Sağırılı, 2006; Vatansever-Deviren ve Daşkiran, 2014; Esen, 2014) gündeme getirilmiştir. Yine bu gruba dâhil edebileceğimiz, yurtdışında öğrenim gören öğrencilerin geri dönme niyeti üzerine yapılan çalışmalarda bulunmaktadır (Güngör, 2003). Çalışanların ve öğrencilerin bir arada ele alındığı çalışmalar da vardır (Köser-Akçapar, 2006; Elveren ve Toksöz, 2017). Ancak literatürde nitelikli göçün tanımlanmasında terminolojik bir belirsizlik hâkimdir. Bazı çalışmacılar nitelikli göç kavramının nitelikli bir işte çalışanları kapsadığını ileri sürmüştür (Docquier, Lohest ve Marfouk, 2007: 195). Aynı zamanda kolay vize almak için birçok uzmanın eğitimi bir araç olarak kullandıkları bilinmektedir. Bazı çalışmalar ise nitelikli göçmenlerin, eğitimi göç için bir araç olarak kullandığı sonucuna ulaşmıştır (Chellaraj vd., 2008; Stuen vd., 2012). Öğrenci hareketliliğinin potansiyel göç olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu nedenle öğrenciler dâhil edilerek hazırlanan çalışmaların nitelikli göç yazınına dâhil edilip edilmeyeceği tanımlamaya bağlı ve tartışmaya açık bir konu olmaktadır.

Belirli bir ülkeye yönelen göçleri hedef alan çalışmalar: Bu sınıflandırma altında yer verilen çalışmalar göçün sıklıkla yöneldiği kalkınmış ülkeleri hedef olarak ele almış ve nitelikli göç olgusu bu bağlamda açıklanmaya çalışılmıştır. ABD (Kurtuluş, 1999; Akçapar, 2009; Pazarcık, 2010) Almanya (Sunata, 2010) Avusturya (Soytürk,

2012) ve İngiltere (Aksoy, 2020) örneği ele alınarak yapılan çalışmalar bu kapsamda değerlendirilebilmektedir. Bu tez çalışması da bu sınıflandırmaya dâhildir. Çalışmaların ortak bulgusu daha iyi yaşam koşullarına sahip olma arzusunun göç hareketlerini başlattığı yönündedir. Çalışmalar gelişmiş ve ekonomisi büyük olan ülkeleri hedef almaktadır.

Literatürde Kanada’da yaşayan Türkiye kökenli göçmenleri ele alan çok az sayıda çalışma bulunmaktadır (Nuroğlu, 2003; Sevgur, 2012; Kayaalp, 2014; Özçürümez ve Yetkin-Aker, 2016; Akkaymak, 2016). Kayaalp (2014) yapmış olduğu çalışmada Vancouver’da eğitimin Türkçe olarak verilmesi üzerine Türk göçmen gençler ile bir alan araştırması gerçekleştirmiştir. Kanada’ya yönelen Türkiye kaynaklı nitelikli göç olgusu ise literatürde ender bir şekilde ele alınan konulardandır. Var olan çalışmalar İngilizce dilinde kaleme alınmıştır. Bazı çalışmalar Kanada ve Almanya’da yaşayan Türk vatandaşlarının karşılaştırılması şeklinde ele alınmıştır (Özçürümez ve Yetkin-Aker, 2016; Nuroğlu, 2003). Söz konusu çalışmalarda Kanada’nın göç politikası ve Almanya’nın göç politikası göç eden nitelikli bireylerden elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Söz konusu çalışmalarda göçün nedenleri ele alınmıştır. Bu doğrultuda kalma niyeti taşıyan göçmenlerin kararları Almanya ve Kanada karşılaştırması yapılarak incelenmiştir.

Akkaymak (2016), hazırlamış olduğu çalışmada Türkiye’den Kanada’ya yönelen nitelikli ve niteliksiz göçleri ele almıştır. Çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Nitelikli ve niteliksiz işlerde istihdam edilen göçmenlerin kurmuş oldukları sosyal ağlar birbirinden farklı olmaktadır. Nitelikli göçmenlerin diğer gruplara göre çok daha geniş bir etkileşim alanına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulardan bir diğeri ise lise dengi veya altı mezuniyete sahip göçmenler, nitelikli göçmenlere göre daha kolay istihdama dâhil olmuşlardır. Çalışma bulgularına göre, nitelikli göçmenler de iş hayatında çeşitli entegrasyon problemleri yaşamaktadır.

Sevgur (2012) ise, Halifax ve Toronto’ya göç eden nitelikli Türkiye kökenli göçmenler ile çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma göçmenlerin ağ oluşturma, aidiyet ve yeniden kimlik oluşumu konuları üzerine odaklanmaktadır. Çalışma kapsamında 16 kişi ile nitel görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda literatürde belirtildiği gibi “küresel bir orta sınıf” varlığına ulaşılmıştır. Çalışmaya göre göçün arkasındaki asıl neden çoğunlukla maddi koşullar olmaktadır. Türkiye’de bulunan itici faktörler göçü teşvik etmiştir. Bu göçlerin gerçekleşmesi için eğitimin yanı sıra maddi yeterliliğe de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada küresel orta sınıf devreye girmektedir.

1.2.2. Kanada'ya Yönelen Nitelikli Emek Göçü Yazınının Değerlendirilmesi

Kanada'ya nitelikli göç literatürü incelendiğinde çalışmaların sıklıkla küresel rakipler ile karşılaştırma yapılarak gerçekleştirildiği görülmektedir. Bazı çalışmalar ABD ve Birleşik Krallık ile karşılaştırma yapılmıştır (She ve Watherspoon, 2013; Lo vd., 2019). Bazı çalışmalarda ise Avustralya ve Yeni Zelanda ile bir karşılaştırma söz konusudur (Boucher, 2007; Howthorne, 2008; Howthorne, 2014). Bu ülkelerde uygulanan politikaların nitelikli göçmenleri ülkeye çekmedeki yetkinliği Kanada göç politikaları ile karşılaştırma yapılarak değerlendirilmektedir.

Kanada'da göçmenlerin ülke üzerine ticari etkileri de sıklıkla çalışılan konulardan biridir (Head ve Ries, 1998; Wagner, vd, 2002; Portridge ve Furtan, 2008). Alanın öncü çalışmalarından biri Head ve Ries (1998) tarafından hazırlanmıştır. Çalışmada ulaşılan sonuca göre göçmenler ülkeleri ile ticari bağlar kurmaktadır. Bu durum Kanada ekonomisi açısından olumlu sonuçlar meydana getirmektedir. Göçmenler köken ülkeleri ile ticari işlemler gerçekleştirmekte bu sayede yeni pazarlar oluşmaktadır.

Eğitim ve sağlık sistemlerinin küreselleşmesi de nitelikli göçlerin nedenlerinden biri olarak ele alınmıştır (Skeldon, 2005). Bazı çalışmalarda öğrenci hareketliliğini de beyin göçü olarak ele alınmaktadır (Lu vd., 2009). Çin ve Hindistan gibi yüksek nüfuslu ülkelerden Kanada'ya yönelen nitelikli göç hareketleri de ele alınan konulardandır (Khadria, 2008; Lo vd., 2019).

1.3 Nitelikli Göçün Özellikleri ve Önemi

Nitelikli göçler ve ekonomik kalkınma arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomisi gelişmemiş ülkeler; yeterli istihdam koşulları yaratmayarak ve düşük ücret politikası izleyerek dolaylı olarak yüksek eğitilmiş bireyleri göçe teşvik etmektedirler. Bu varsayımı destekler nitelikte, ekonomik dinamikleri sağlam olan ülkelerin genellikle nitelikli işgücü göçmenlerine ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Ülkeler açısından eğitim uzun vadeli ekonomik gelişmenin belirleyicisi görevini üstlenmektedir. Sanayi devriminin etkisiyle emek yoğun üretimden teknoloji odaklı üretime geçilmesi eğitilmiş işgücüne yönelik yüksek oranda talep oluşmasına neden olmuştur (Richard, 2003: 2).

1960 yıllarında hız kazanmış olan uluslararası göç hareketleri 1970'li yıllarda 75 milyondan 190 milyona yükselmiştir. 1985 yılında ise, uluslararası göçmenlerin sayısı

bu rakamın üç katına yaklaşmıştır. 1985'ten günümüze kadar geçen süre zarfında ise rakamlar iki kat daha artış göstermiştir. 1985 sonrası dönemde göç hareketleri çoğunlukla OECD ülkelerine yönelmiştir. Uluslararası göçmen sayılarında meydana gelen bu artışta nitelikli göçmenlerin oranı her geçen yıl artmıştır. Göçmenler giderek daha nitelikli bir profil sergilemeye başlamıştır. Uluslararası göçmen sayısının bu denli artış göstermesinde en önemli unsur küreselleşmedir (Docquier ve Rapoport, 2012: 2). Küreselleşme ile birlikte ülkeler arası rekabet artışında bilgiye dayalı rekabet önem kazanmıştır. 1985 yılı sonrası nitelikli göçmenlerin sayısında meydana gelen artışın en önemli sebeplerinden biri, tüm dünya ekonomisini etkisi altına alan petrol krizleridir. Petrol krizi ile birlikte ülkelerin niteliksiz işgücüne yönelik talepleri azalmıştır. Bu dönemde ülkeler niteliksiz işgücüne kapılarını kapatırken, küreselleşen dünya koşullarına uyum sağlayabilmek için nitelikli işgücü göçlerini desteklemiştir. Özellikle tıp, genetik, farmakoloji, bilişim, mühendislik ve reklamcılık gibi alanlarda göçmen emeği çok uluslu şirketler tarafından etkin bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Nitelikli iş gücünün hareketliliği çeşitli küresel faydaları da beraberinde getirmektedir. Nitelikli göç sayesinde yetenek havuzlarını genişleten ülkelerin üretkenliği artmaktadır. Tatmin edici çalışma koşullarına ve mesleki ilerleme olanaklarına sahip olan ülkeler, bireylere küresel piyasayı canlandıran yenilikler üretebilmeleri için olanak sunmaktadır.

Nitelikli iş gücü hareketleri, göç veren ülkeler açısından da olumlu etkiler meydana getirebilir. Göç eden bireyler ülkede kalanları motive edebilirler. Motive olan kişiler bilgi ve birikimlerini yükseltme yoluna giderek ülkedeki beşeri sermayenin artmasına neden olabilmektedir. Beşeri sermayenin artışı ülkenin kalkınmasında önemli bir etken oluşturmaktadır (Commander, Kangasniemi ve Winters, 2004: 236). Göç eden bireyler, belirli bir süre sonra yurtdışında edindikleri bilgi ve tecrübeleri ülkelerine getirerek yeni girişimlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunabilirler. Bu girişimler vasıtasıyla istihdam sağlanabilir ve işsizlik sorununun azalmasıyla potansiyel beyin göçleri önlenir.

1.3.1 Nitelikli Göçe Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

Göç hareketlerini tek bir kuram üzerinden değerlendirmek mümkün değildir. Çünkü göç içinde bulunulan dönemin siyasi koşulları, ekonomik faktörleri ve kültürel

değerleri ışığında şekillenmektedir. Her bir göç teorisi kendi yöntemiyle, içinde bulunduğu dönemin göç fenomenleri bağlamında göç sürecini ele almaktadır. Bu nedenle kuramsal eleştiri yapılırken dönemin koşulları göz ardı edilmemelidir (Abadan-Unat, 2002: 5). Göç kuramları incelendiğinde, göçe neden olan olguların temel nedenleri veya sonuçları bağlamında ortaya çıkmış oldukları görülmektedir. Göç terminolojisine katkıda bulunan her bir göç kuramının ortaya çıkma koşulları bir diğerinden farklıdır ve bu nedenle diğerinin yerine kullanılması da uygun değildir.

Göç kuramlarının daha iyi anlaşılabilmesi ve değerlendirilmesi açısından bu kısımda öz bir biçimde tarihsel perspektif çizilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Göç kuramlarının ortaya çıkma ve gelişim süreci 1960'lı yıllarda gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde dünya genelinde hakim olan neo-klasik iktisadın etkisiyle, göç bireysel faktörler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu görüşe göre göç, bireylerin değerlendirdikleri bir fırsattır. Bireyler işsizliğin az olduğu coğrafyalara gitmeye eğilimlidir. Bölgeler arasındaki eşitsizliklerin kişilerin göç kararı almasında etkili olduğu söz konusu dönemde ileri sürülmüştür. 1970'li yıllarda içinde bulunulan ekonomik sıkıntılar nedeniyle göçün yapısal eşitsizlikler nedeniyle ortaya çıkan bir sonuç olduğu kabul edilmiştir. Göçün gelişmiş ülkeler çıkarınca yönlendirildiği görüşü ortaya atılmıştır. Dünya sistemi teorisi ve ikili işgücü piyasası teorisi bu dönemde ortaya çıkmıştır. Her iki teori de göçün uluslararası piyasada merkez ülkeler yararına gerçekleştiğini kabul etmektedir. 1990 yılları sonrasında ise küreselleşme etkisiyle yaşanan gelişmeler, yapısal faktörlere ek olarak, kültürel, ailevi ve etnik gruplara dayalı yeni göç kuramlarının kabul edilmesine zemin hazırlamıştır (Güllüoğınar, 2012: 54-55). Günümüzde ise, göç çalışmacıları göç kavramını daha geniş bir perspektifle ele almaktadır. Yapısal ve ekonomik faktörler göçü açıklamak için yeterli değildir. Göçün açıklanması için daha fazla faktöre ihtiyaç duyulmaktadır. Siyasal ve politik etkenler göçü etkisi altına alan güncel faktörlerdendir.

Literatür incelendiğinde vasıflı iş gücü göçüne yönelik özel bir kuram olmadığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda vasıflı işgücüne yönelik kuramsal tartışmalar uluslararası göç kuramları ışığında analiz edilmeye çalışılmıştır. Çünkü sığınmacı, mülteci gibi kesimler gerek medyatik ilgi gerekse yol açtıkları ekonomik ve sosyal sorumlulukların fazla olması nedeniyle uluslararası göç tartışmaları içerisinde vasıflı göçmenlere kıyasla daha geniş bir yer almaktadır. Literatürde uluslararası göç kuramları mikro düzey yaklaşımlar, makro düzey yaklaşımlar ve orta düzey yaklaşımlar olarak 3 kategoride ele alınmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda nitelikli göçlerin kuramsal

yaklaşımı ele alınırken uluslararası göç kuramları çerçevesinde bir değerlendirme yapılacaktır.

1.3.1.1 Mikro Düzey Yaklaşımlar

Mikro düzey kuramsal yaklaşımların temeli neo-klasik iktisat modeline dayanmaktadır. **Neo-klasik iktisat modeli**, yaklaşım olarak yoksulluğu itici bir faktör ekonomik refahı ise çekici bir faktör olarak sunmaktadır. Evrensel insan, evrensel piyasalarda emek arz ve talep fırsatları, mikro düzey yaklaşımın asıl konularıdır. Bireysel göç kararı ise araştırmanın odak noktasıdır (O'Reilly, 2013: 31).

Mikro düzey yaklaşımlar, bilhassa yüksek eğitime sahip, donanımlı ve mesleki açıdan iyi durumda olan bireylerin göçünü açıklamak için kullanılmaktadır (Sjaastad, 1962: 86-87). Neo-klasik iktisat yaklaşımına göre ülkeler arasında arz ve talep farkından kaynaklanan yüksek ücret farklılıkları vardır. Dolayısıyla nitelikli göçmenler iş olanakları kısıtlı olan ülkelere; daha kolay iş bulabilecekleri, daha çok gelir elde edebilecekleri ülkelere doğru göç etme eğilimi gösterirler. Bu modele göre göçün altında yatan temel neden ekonomik kaygılardır.

Mikro düzey yaklaşımlar içerisinde görece daha yeni olan modellerden biri ise **beşeri sermaye modelidir**. Bu modele göre bireylerin uluslararası göç potansiyeli sahip oldukları beşeri özelliklerle açıklanmaktadır. Belirli sosyo-demografik ve kişisel özelliklere sahip insanlar göç kararı almaya daha yatkındır. Beşeri sermayenin bileşenlerini kişilerin sahip oldukları; yaş, cinsiyet, eğitim, beceri, deneyim, medeni durum ve deneyim oluşturmaktadır. Aynı zamanda bireylerin, girişimci olmaları, hırslı olmaları ve risk alabilmeleri gibi kişilik özellikleri de göç etme potansiyellerini arttırmaktadır (Morawska, 2007: 5).

Sonuç olarak her iki modelde de uluslararası göçlerde, bireylerin ve göç alan ülkelerin seçici olduğu varsayımına ulaşabilmekteyiz. Ekonomik fırsatlar, çekici faktör olarak beşeri sermayesi yüksek olan bireyleri göçe teşvik amacıyla kullanılmaktadır. Bireyler kendi ekonomik çıkarları doğrultusunda göç kararı almaktadırlar. Ancak göç kararı almanın bireyler açısından ekonomik maliyeti bulunmaktadır. Kişiler bu maliyetleri göz önünde bulundurarak göç için net kazançlarının en yüksek olduğu ülkelere doğru yönelmektedir. Borjas (1989), göçmenlerin seçimine dayanan bu süreci, **göç piyasası modeli** ile açıklamaktadır. Göç kararı alan göçmenler için bir araştırma süreci başlamaktadır. Bu süreçte bireyler, göç piyasalarında sahip oldukları beşeri

sermayeyi kendi çıkarları doğrultusunda dilediği gibi pazarlama hakkına sahiptir. Ülkeler ise, tercih ettikleri göçmenleri çekmek için uyguladıkları politikalar aracılığıyla göç piyasasına dahil olmaktadır (Borjas, 1989: 460).

Mikro düzey yaklaşımlar da diğer tüm kuramsal yaklaşımlar gibi dönemin koşulları göz önüne alınarak değerlendirilmelidir. 1960'lı yıllarda ortaya çıkan mikro düzey yaklaşımlar, nitelikli göçün popülaritesini yeni elde ettiği yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle göç kavramı çoğunlukla bireysel refah arayışı ışığında açıklanmaya çalışılmıştır. Mikro düzey yaklaşımlar dar bir bakış açısı ortaya koyduğu için, tek başına nitelikli göçleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır.

1.3.1.2 Makro Düzey Yaklaşımlar

Mikro düzey yaklaşımların göçü yalnızca ekonomik boyutta değerlendirmesi göçü açıklamada yetersiz kalmıştır. Bunun sonucunda göç çalışmacıları tarafından, göçü daha geniş bir perspektifle ele alan makro düzey yaklaşımlar ortaya atılmıştır.

Makro düzey kuramlar içerisinde değerlendirilen yaklaşımlardan biri **dünya sistemleri kuramı**dır. Dünya sistemleri kuramı, Wallerstein (1974) tarafından geliştirilen tüm dünyanın tek bir kapitalist sistemden meydana geldiği iddiası üzerine odaklanan bir modeldir. Wallerstein'e göre dünya ekonomisi; merkez ve çevre ile iki bölge arasında yer alan yarı-çevre bölgelere bölünmektedir. Her bir bölümün ayrı bir işlevi bulunmaktadır. Beceri, nitelik ve sermaye gerektiren işler bu sistemin merkezinde yer almaktadır. Yüksek vasıflı göçmenler merkez ülkelerde toplanır. Bu modele göre çevre ülkeler olarak kabul edilen gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere ucuz emek sağlar (Wallerstein, 1974: 349). Merkez ülkeler, çevre ülkelerde arazi, hammadde, işçilik ve yeni pazar arayışındadır. Dünya sistemleri kuramında, kapitalist sistem ve küresel piyasalar uluslararası göçün merkezinde yer almaktadır. Kapitalizm dünya genelinde yayılım göstermeyi sürdürdükçe, çevre ülkelerden çok daha fazla birey göç sürecine dahil olmaktadır (Massey vd. 1993: 444-445).

Dünya sistemleri teorisine göre göç, üçüncü dünya ülkelerinin hakimiyetinde olan bir güçtür (O'Reilly, 2013: 33). Göç aracılığıyla üçüncü dünya ülkeleri, çevre ülkeleri imalat sürecinin arka mutfağı olarak kullanılmaktadır. Kendi ülkelerinde yüksek maliyete yol açan işçilik ücretlerini çevre ülkelerden emek ithal ederek azaltmaktadır. Bu sayede üçüncü dünya ülkeleri ekonomik refahlarını arttırmaktadır.

Makro düzey kuramlar içerisinde değerlendirilebilecek kuramlardan bir diğeri ise **ikili işgücü piyasası kuramıdır**. Dünya sistemleri kuramıyla ortak bir amaç taşımaktadır. Her iki kuram da işgücünü ucuza mal etmeye dayalıdır. Bu kuram gelişmiş ülkelerde, yerli işgücünün çalışmak istemediği düşük işler için göçmen işgücü ithal edilmesi yaklaşımına dayanmaktadır. Bu göç teorisi sanayiye dayalı modern toplumların yapısal ihtiyaçları ile ilişkilendirilmektedir (Toksöz, 2006: 17).

İkili işgücü piyasası teoremine göre işgücü piyasası iki yönlüdür. Bir yanda güvenli ve iyi ücretli işler sunmakta olan işgücü piyasası varken ve diğeri yanda geçici, güvensiz bir işgücü piyasası bulunmaktadır. İkincil işgücü piyasası, yerli halk tarafından kaçınılan işleri içermektedir. Ülkeler bu işlerin görülmesi için yurt dışından ucuz, geçici işgücü çeker (O'Reilly, 2013: 32).

Gonzalez ve Fernandez (2003), ikili işgücü piyasalarını 'ucuz emek için doyumsuz bir susuzluk' olarak tanımlamaktadır. İkili işgücü piyasası genellikle niteliksiz işgücünü hedef almaktadır. Ülkelerin göçmen işgücüne yönelik kronik ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda göç meydana gelmektedir.

1.3.1.3 Orta Düzey Yaklaşımlar

Mikro ve makro düzey yaklaşımlar göçü tek seferlik bir olgu olarak ele alma eğilimindedir. Oysaki göç, çok boyutlu ve karmaşık bir süreçtir. Bu nedenle mikro ve makro yaklaşımlar tek başına göçü açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Orta düzey yaklaşımlar göçün bireysel nedenlerine odaklanmak yerine daha geniş bağlamda değerlendirilmesi yaklaşımına dayanmaktadır.

Orta düzey kuramsal yaklaşımlardan biri olan **göç sistemleri kuramı**; ekonomik ve politik temelli bir kuramdır. Göç sistemleri kuramına göre; bir göç sistemi her biri ayrı ayrı kendi ekonomik ve politik çevresine sahip olan en az iki grubu (genellikle ulus devletler) birbirine bağlamaktadır.

Bu kurama göre, göç hareketlerinden önce ilgili gruplar arasında ekonomik veya politik temelli bir ilişki bulunmaktadır. İki grup arasında karşılıklı göçmen değişimleri ile yeni ilişki zincirleri oluşturulmaktadır. Göç sistemleri kuramına göre her göç hareketi mikro ve makro yapılar oluşturmaktadır. Makro yapılar ülkeler arasında kurulan kurumsal ilişkileri ifade etmektedir. Mikro yapılar ise göçmenlerin; göçe yönelik sorunları gidermek amacıyla birbirleri ile kurdukları gayri resmi yapılarıdır (Çağlayan, 2006: 82-83).

Orta düzey yaklaşımlardan bir diğeri ise **kümülatif nedensellik kuramıdır**. Kümülatif nedensellik kuramında göç, kurumsal ve sosyo-ekonomik gelişmeye katkıda bulunan evrimsel bir süreçtir (Bijak, 2006: 8). Bu kuram, hedef ülkeye göçün sürekliliği ve nüfus akışlarının kalıcı olması varsayımına dayanmaktadır. Bu bağlamda göç alan ülkeler göçmen alımlarında seçici davranmaktadır. Bu yaklaşımın savunucuları her göç eyleminin sonraki göç kararı verecek göçmenleri etkilediğini ileri sürmektedir (Massey vd. 1993: 451).

Ağ kuramları; göç kuramları arasında yaygın olarak kullanılan orta düzey kuramsal yaklaşımlardan biridir. Bu yaklaşım göçmenlerin birbirleriyle ve çevreleriyle aynı köken ve meslek grubuna bağlı olmak koşuluyla kurdukları sosyal ağlar üzerinden göç kavramlarını açıklamaktadır. Bu ağlar aracılığıyla göçmenler için yeni göç kanalları oluşturulmakta ve göç sürecinin maliyetleri azaltılmaktadır (Massey vd. 1993: 24-30). Göçmenlerin, bir sosyal ağa dahil olarak yerleştikleri ülkeye entegre olabilme ihtimalleri de yükselmektedir. Doğrudan veya dolaylı tanıştıkları ağ üyeleri sayesinde işgücü piyasası hakkında çeşitli fikirler edinebilmekteledir (Kelly ve Lusia, 2006: 12). Kurama göre göç ağları göçmenler için yardıma ihtiyaç duydukları konularda başvurabilecekleri, sorunların çözümünde birbirlerinden destek aldıkları değerli bir oluşumdur. Bu sayede göç ağlarının bürokratik işlemlerin hız kazanmasını sağladığı ve göçmenlerin birbirleriyle sosyalleşmeleri için uygun bir alt yapı oluşturduğu söylenebilir. Aynı zamanda oluşturulan ağlar yeni göçmenler için uyum sürecini kolaylaştırmaktadır.

Tek bir kişinin dahi göç etmesi yeni ağların kurulması için zemin hazırlamaktadır. Göç eden kişinin çevresindeki kişilerde zamanla göç sürecine dahil olabilmektedir. Göçmenler arasında oluşturulan bu ağlar zincirleme göç hareketlerinin başlamasına yol açabilir (Güllüpinar, 2012: 74). Daha önce göç etmiş kişiler ile kurulan bağlantılar yalnızca potansiyel göçmenlerin göç sürecini kolaylaştırmakla kalmayıp aynı zamanda uluslararası etkileşimlerde oluşturmaktadır (Meyer, 2001: 95).

Özetle göç ağları kuramı, göç sürecinde bireyler üzerinden kurulan bağlantıların önemini ortaya koymaktadır. Bu kurama göre, göçe yönelik küresel dinamikler insan etkileşimleri sayesinde kolaylaşmaktadır.

Göç var olduğundan beri insanlar tarafından göçün nedenleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bir bilim olarak ele alınması ise göç çalışmacıları tarafından göç kuramları ile açıklanmaya çalışılmıştır. Göç değerlendirilirken tek bir kuram üzerinden yola çıkılması gerçekçi sonuçlar ortaya koymamaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi göç

kuramları içinde bulunulan koşullar ve toplumsal olaylar sonucunda ortaya çıkan yaklaşımlardır. Örneğin günümüzde yaşanan göçlerin nedeninin mikro yaklaşımlar aracılığı ile açıklanmaya çalışılması beyhude bir çaba olacaktır. Çünkü göçün nedeni artık yalnızca yapısal faktörler ve göçmenlerin ekonomik kaygıları ile açıklanamamaktadır. Günümüzde göç kararları ekonomik faktörlerin yanı sıra kültürel, siyasal ve toplumsal birçok alanla iç içe geçmiş durumdadır.

Çalışmamızın bu bölümde göç kuramları mikro, makro ve orta yaklaşımlar olarak sınıflandırmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak nitelikli göçlerin değerlendirilmesi için özel bir kuram bulunmamaktadır. Küreselleşme etkisiyle göç süreci hız kazanmış ve karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Nitekim nitelikli göç kavramının tek bir kuram üzerinden değerlendirilmesi de kavramın çok boyutlu ve karmaşık yapısına ters bir yaklaşım olacaktır. Göç dinamik ve kendini güncelleyen bir yapıdır. Göç hareketlerinin anlamlandırılması için, göç kuramları üzerinden genelleme yapmak yerine göç eden bireylerin kişisel nitelikleri ve içinde yaşadığı toplumsal yapının bir bütün olarak ele alınması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

1.4 Nitelikli Göçün Etkileri ve Nitelikli Göçü Etkileyen Unsurlar

1.4.1 Nitelikli Göçün Etkileri

Günümüzde uluslararası göç genellikle sığınmacı, mülteci ve yasa dışı göçmenler çerçevesinde tartışılan bir olguyu ifade etmektedir. Nitelikli göçmenler daha az sorun teşkil etmeleri ve daha çok talep görmeleri nedeniyle bu tartışmaların dışında kalmaktadır. Ancak son dönemlerde nitelikli işgücü göçünün uluslararası göç içerisinde öneminin arttığını söylemek mümkündür (Gökbayrak, 2006: 11). Nitelikli göçün hem göç alan ülkeler açısından hem de göç veren ülkeler açısından ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal çeşitli etkileri bulunmaktadır. Bir önceki bölümde de değinildiği üzere nitelikli göç, literatürde birçok farklı isimle ve çeşitli tanımlarla ele alınmaktadır. Ülkeler arasında nitelikli göç değerlendirmesi yapılırken kullanılan tanım farklılıkları yüzünden tam bir belirleme yapılamadığı için net bir maliyet ve fayda hesabının yapılması da mümkün olmamaktadır (Borjas, 2000: 27).

Nitelikli göçler açısından net bir fayda analizi yapılamamasının önemli nedenlerinden bir diğeri de nitelikli göçmenlerin gittikleri ülkelere kalıcı olarak yerleşmemesidir. Nitelikli göç sürecinde, göçmenler bazı ülkeleri ilk aşama olarak

görmektedir. Örneğin Amerika'ya göç etmek isteyen bir birey öncelikle Kanada'da belli bir süre yaşamakta ve sonrasında Amerika'ya göç etmektedir. Bu örnekte olduğu gibi bazı ülkeler göçmenler tarafından bir nevi atlama taşı gibi kullanılabilir. (Kurtulmuş, 1992:208). Bu durum da göçün etkilerinin tespit edilmesini oldukça zorlaştırmaktadır.

Yukarıda ele alınan unsurlara rağmen nitelikli göçün etkileri üzerine yapılan çalışmalar genellikle, göç veren ülkeler açısından etkilerin olumsuz yönde göç alan ülkeler açısından ise olumlu yönde sonuçlar ortaya koyduğunu savunmaktadır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde nitelikli göçlerin hedef ülke, kaynak ülke ve küresel açıdan olumlu ve olumsuz etkileri detaylı olarak incelenecektir.

1.4.1.1 Nitelikli Göçlerin Göç Alan Ülkeler Açısından Etkileri

Gelişmiş ülkeler göçmen işçi tercihlerini son zamanlarda vasıfsız işgücünden nitelikli işgücüne doğru değiştirmiştir (Sunata, 2012: 182). Nitelikli göçmenlerin hareketliliği özellikle göç alan ülkelerin desteklediği türden göçlerdendir. Bu göçmenler sorun teşkil etmezler ve ülkenin gelişimine katkı sağlarlar. Bu doğrultuda işgücü kaynağını doğru bir şekilde kullanan ve yönetebilen ülkelerin gelişmişlik yarışında ilk sıralarda yer alması şaşırtıcı bir durum değildir.

İkinci Dünya savaşı sonrası göçlerden en çok fayda sağlayan ülke ABD olmuştur. ABD'de sürekli devam eden güçlü sosyal değişimlerin özünde bu göç akışlarının etkili olduğu düşünülmektedir. Nitelikli göçlerin ABD üzerindeki etkisi 1960'lı yıllarda dikkatleri çekmiş ve araştırmacılar tarafından bu konu üzerinde çalışılmaya başlanmıştır (Giannaccolo, 2006: 8). Günümüzde de nitelikli göçlerin hedef ülkesi olarak ilk akla gelen ülkeler ABD ve Kanada'dır. Her iki ülke de dünyada istihdam imkânlarının oldukça geniş olduğu ve nitelikli işgücünün yüksek kazanç sağlayabildiği ülkeler konumundadır.

Shachar (2006), yüksek niteliğe sahip göçmenlerin ülkeye getirisini açıklamak için ABD örneğini ele almaktadır. 1901-1991 yılları arasında bilimsel açıdan büyük öneme sahip olan Nobel ödülü ABD'ye verilmiştir. Ödülü alan yüz kişilik ekip üyesinin neredeyse yarısı göçmen çalışmacılardan oluşmaktadır. Nobel ödülünü kazanan bu kişiler ve diğer pek çok nitelikli göçmen ABD'ye küresel rekabette önemli bir avantaj sağlamıştır. ABD uzun yıllar boyunca yüksek vasıflı göçlerin ana merkezi olmuştur. Ancak 21. yüzyıldan itibaren başta Kanada ve Avustralya olmak üzere diğer ülkeler de

nitelikli işgücünün önemini kavramış ve bu rekabete dâhil olmuşlardır. Rekabet içerisindeki ülkeler vasıflı işgücünü ülkelerine çekebilmek amacıyla çeşitli politikalar tasarlamışlardır. Günümüzde pek çok ülke yüksek vasıflı işgücünün önemini keşfetmiştir. Bu işgücünü ülkelere çekmek ve tutabilmek için rekabetçi göç rejimleri uygulamaktadırlar.

Gelişmiş ülkelerde göçe yönelik uygulanan politikalar göçmenlerin hareketini hızlandırmada etkili olabilmektedir (Mora ve Taylor, 2006: 29). Doğru politikalar uygulayarak nitelikli işgücünü ülkelere çeken ve etkin şekilde kullanan ülkeler küresel rekabette diğer ülkelere karşı üstün gelmektedir.

Göç alan ülkelerin genellikle gelişmiş ülkeler olmaları ve nüfuslarının her geçen gün yaşlanıyor olması göçlerin bu ülkeler için önemini arttıran önemli bir faktördür. Demografik yaşlanmanın etkisiyle işgücüne katılım oranının düşmesi nitelikli göçler sayesinde önlenmektedir. Aynı zamanda yaşlanan ve emekli olan nüfusun finansmanı da söz konusu göçlerle karşılanabilmektedir. Nitelikli göçmenler hedef ülkeler açısından değerli bir kaynaktır. Ülkeler eğitim gibi çeşitli maliyetlere katlanmadan istihdam edilmeye hazır beşeri sermaye ile ekonomilerini güçlendirmektedir. Bu bakımdan nitelikli göçlerin, göç alan ülkeler açısından fırsat maliyetinin pozitif olduğu söylenebilir.

1.4.1.2 Nitelikli Göçlerin Göç Veren Ülkeler Açısından Etkileri

Kalkınma ve göç arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler vatandaşlarını göçmen olarak yurtdışına gönderdiklerinde; ülkelerindeki işsizlik oranının düşmesini, ülkeye döviz girişi sağlanmasını ve bu kişilerin yeterli bilgi ve donanımı elde ettikten sonra ülkelere geri dönerek kazanmış oldukları deneyim ve nitelikleri ekonomik kalkınma ve refah artışı yolunda kullanmalarını hedeflemektedir (Bakırtaş ve Kandemir, 2007: 971).

Nitelikli işgücü kaybı yaşayan ülkeler için olumlu ve olumsuz etkilerden söz etmek mümkündür. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin temel özellikleri arasında ekonomilerinin çoğunlukla tarıma dayalı olması ve bu durumun sonucu olarak gelir düzeylerinin düşük olması yer almaktadır. Bununla birlikte, söz konusu ülkelerin nüfus artış hızları ve işsizlik oranları da gelişmiş ülkelere oranla çok daha yüksek düzeylerde gerçekleşmektedir. Bu nedenle işgücü piyasasında yetersiz istihdam olanakları ve düşük

ücretler hâkimdir. Piyasa koşulları dolaylı olarak nitelikli bireyleri göçe teşvik etmektedir.

Gelişmekte olan ülkeler, nitelikli işgücünü kaybettiklerinde yoksulluk tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Gelişmiş ülkelerin ekonomileri gelişmekte olan ülkelere göre daha büyük olduğu için yetenekli insanları kolaylıkla kendilerine çekebilmektedir. Vasıflı işgücünü kaybeden ülkelerin ise uzun vadede yoksullaştıkları görülmektedir (Mountford, 1997). Görüldüğü üzere göç veren ülkeler açısından göç süreci ve etkileri paradoksal bir yapıya sahiptir.

Geçmişte verilen göçlerin sonuçları günümüzde de etkisini göstermektedir. Bu etkiyi güncel bir örnek üzerinden açıklamak mümkündür. 2019 yılının sonlarında ortaya çıkarak tüm dünyayı etki altına alan Covid-19 virüsü, pandemiye neden olmuş ve bütün insanların hayatını durma noktasına getirmiştir. Virüsün yayılımını kontrol altına almak için aşı çalışmaları başlatılmıştır. Bu aşılardan Pfizer 2020 yılının sonlarında Almanya'daki Biontech firmasında istihdam edilen 2 Türk bilim insanı Özlem Türeci ve Uğur Şahin tarafından geliştirilmiştir. Aynı bilim insanları 2021 yılının başında MS hastalığına karşı aşı geliştirerek bir kez daha insanlık için önemli bir başarıya imza atmıştır. Bu 2 Türk'ün başarısı Türkiye'de ve dünyada büyük yankı meydana getirmiştir. Ebeveynleri emek göçü yapmış olsa da zamanla bu göç nitelikli göçe çevrilmiştir.

Göçün göç veren ülke açısından olumlu etkisi genellikle göç etmiş kişilerin geri dönme kararı vermesine bağlı olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler kaybettikleri nitelikli emek gücünün olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla ilk hamle olarak dış ülkelere uzmanların getirilmesini sağlamaktadır. Ancak izlenen bu yöntem beklenen başarıya ulaşamamaktadır. Dışarıdan getirilen uzmanlar hem ülke dinamiğine hâkim olmadıkları ve yüksek maliyetlerle ülkeye getirildikleri için hem de bu durumun dış ülkelere olan bağımlılığı arttıracak olması nedeniyle istenilen sonucu vermeyen bir stratejiden öteye gidememektedir (Gökbayrak, 2006: 139). Nitelikli göçün ülkeye olumlu etkilerinden bazıları şu şekildedir (Faini, 2003: 1):

- Gelişmiş ülkelerde istihdam edilmiş kişiler kazandıkları bilgi ve deneyimi ülkelere taşıyarak gelişmişlik düzeyinin artmasına katkıda bulunabilmektedir.
- Geri dönüş yapan göçmenler buldukları ülkede gözlemledikleri başarılı girişimleri kendi ülkelerinde hayata geçirerek çeşitli işgücü kollarının ortaya çıkmasına ve istihdam düzeyinin artmasına katkı sağlayabilmektedir.

- Göçmenler, buldukları ülkelerdeki çeşitli teknoloji ve inovasyonların ülkelerine taşınmasına katkı sağlayabilmektedir.

- Diaspora ağları ülkeye döviz girişi yapılmasına katkıda bulunabilmektedir. Nitelikli göçmenler, daha yüksek kazançları nedeniyle, daha büyük bir havale akışı yaratır.

Nitelikli göçlerin göç veren ülkeye etkileri genellikle olumsuz yöndedir. Giden göçmenler çoğu zaman geri dönme niyeti taşımamakta veya buldukları ülkenin ortamına uyum sağladıktan sonra dönme kararlarını askıya alabilmektedirler. İnsan sermayesini kaybeden ülkeler nitelikli bireyler için yaptıkları kamu harcamalarını da kaybetmektedirler.

1.4.1.3 Nitelikli Göçlerin Küresel Etkileri

Göç, oldukça karmaşık ve belirsiz bir yapıya sahiptir. Göç akışlarının büyüklüğü, hızı, yoğunluğu ve yapısına bağlı olarak çeşitli ekonomik etkilere yol açmaktadır (Straubhaar, 2000: 7). Nitelikli göçlerin etkileri yalnızca göç veren ve göç alan ülkeler üzerinde gerçekleşmemektedir. Bu göçler bazı küresel etkilerin de ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Kapitalizmin dünya genelinde hâkim olması yalnızca mal ve sermaye dolaşımı gerçekleşen bir piyasayı değil işgücünün de serbestçe hareket edebileceği bir dünya pazarının oluşmasını gerekli kılmaktadır (Toksöz, 2006: 13). Genellikle iyi eğitim almış insanların uluslararası alanda daha az eğitilmiş insanlarla kıyaslandıklarında göç eğilimlerinin çok daha yüksek oldukları varsayılmaktadır (Özden ve Schiff, 2006: 21). Oluşan bu dünya pazarı yüksek vasıflı işgücüne niteliklerine uygun işlerde istihdam edilme olasılığı tanımaktadır. Aynı zamanda nitelikli çalışanların ülkeler açısından ülkeye kazandırdıkları net mali katkılar niteliksiz çalışanlara göre oldukça yüksektir (Lucas, 2001). Silikon vadisi yüksek vasıflı göçün küresel etkilerine verilebilecek en güzel örneklerden biridir. Uluslararası Ar-Ge faaliyetlerinin ve teknolojik gelişmelerin yürütüldüğü teknolojinin merkezi olarak anılan silikon vadisinde nitelikli insanlar çalışmalarını yürütmekte ve dünya ekonomisini derinden etkilemektedir.

Bilginin evrensel oluşu göz önünde bulundurulursa, tarihin çeşitli dönemlerinde gerçekleştiği gibi günümüzde de bilgi akımları olması teknolojik ve bilimsel yeniliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerde gözlemlenen ilerlemeler yalnızca bilgiye ulaşmayı değil aynı zamanda

uluslararası bağlantılarda da artışa neden olmuştur (IOM, 2018). Kurulan araştırma ve teknoloji merkezleri bilginin boyutunun artmasını ve yeni gelişmelerin oluşturulmasını sağlamaktadır. Nitelikli göçlerin küresel anlamda etkilerinin genel olarak olumlu olduğu yönünde düşünceler yaygındır. Ancak nitelikli göçler olumlu etkilerinin yanı sıra uluslararası düzeyde eşitsizliklerin artmasına yol açmaktadır (Docquier ve Rapoport, 2012: 3). Wade (2001), tarafından yapılan çalışmaya göre elde edilen hâsıla göz önünde bulundurulduğunda artmış olan verimlilik ve gelirin dağılımı sorunu ortaya çıkmaktadır. Göç alan ve göç veren ülkeler göçün sonuçlarından eşit oranda etkilenmemektedir. Bu durumda göç sonucunda elde edilen küresel gelirin dağılımında adaletsizlikler oluşmaktadır. Göç veren ve göç alan ülkelerin refah düzeylerinde meydana gelen değişimler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Göçün küresel etkilerini incelemek üzere yapılan çalışmalar ülkeler arasındaki gelir eşitsizliklerinin her geçen gün daha fazla artmakta olduğunu ortaya koymaktadır. Yani yüksek vasıflı işgücü göçünün etkileri küresel olarak değerlendirildiğinde nüfusun zaten zengin olan kesiminin refahını arttırıcı yönde bir etki ortaya çıkardığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu olumsuz etkiler öncelikle göç veren gelişmekte olan ülkeleri etkisi altına almaktadır.

1.4.2 Nitelikli Göçü Etkileyen Unsurlar

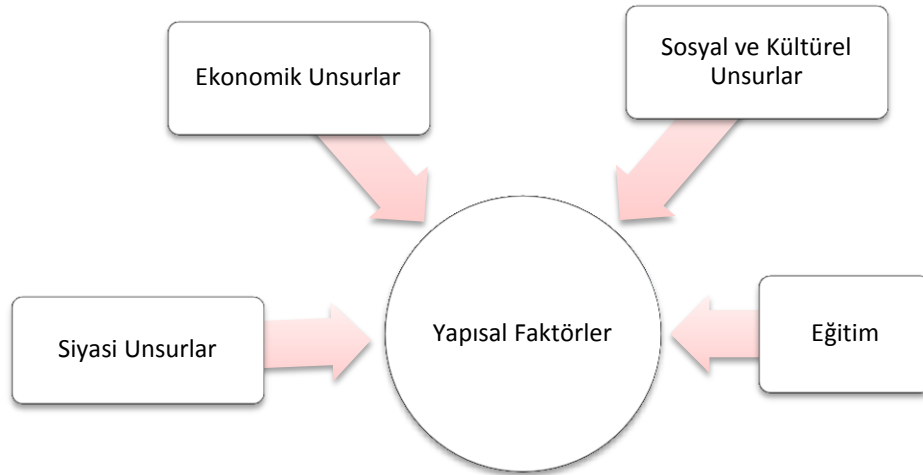
Diğer uluslararası göçlere kıyasla nitelikli göçler daha çok maddi, kültürel veya sosyal nedenlere dayanmaktadır. Uluslararası gelir eşitsizliği nitelikli bireylerin göç kararı almasındaki temel etkenlerdendir. Nitelikli göçün altında yatan nedenlerin birçoğu gelir eşitsizliğiyle doğrudan bağlantılıdır. Daha iyi çalışma koşullarına sahip olmak, daha çok gelir elde etmek, daha doyurucu bir kültürel yaşantıya sahip olmak başlıca faktörlerdir. Bu faktörleri elde etmek için iyi bir ücret kazanmak göçmenler açısından temel motivasyon kaynaklarından birini oluşturmaktadır.

Nitelikli göçlerin her geçen gün artış göstermesi incelenmesi gereken konulardan biridir. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kaçınılmaz sorunlarından biri nitelikli göçlerdir. Son yıllarda göç; yerinden edilme, sınır yönetimi, entegrasyon gibi konular neticesinde önemli bir siyasal sorun olarak gündeme gelmiştir. Göç dinamiklerinin değişen yapısını anlamak göçü tetikleyen nedenlerin anlaşılmasıyla mümkündür (IOM, 2018). Nitelikli emek gücünü elinde tutmayı amaçlayan ya da ülkesine nitelikli emek çekmeyi planlayan ülkeler göçü etkileyen faktörleri belirleyerek bu nedenler çerçevesinde politikalar üretebilirler. Böylelikle nitelikli emek gücünün gelişmişlik

seviyesini arttırmak amaçlı kullanılması mümkün olabilecektir. Vasıflarına uygun iş bulamayan veya sahip olduğu koşullardan memnun olmayan kişiler göç etme eğiliminde bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerin sunduğu yaşam koşullarının elverişli olması göçmenleri etkileyen faktörlerdendir. Göç olgusunu açıklamakta yalnızca geleneksel yaklaşımlar kullanılması günümüz koşullarında yeterli olmamaktadır. Göç nedeni olarak yalnızca gelir ve istihdam beklentisi değil refah düzeyini arttırmaya katkısı olan eğitim, sağlık gibi faktörlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

1.4.2.1 Yapısal Faktörler

Ülkeler arasında gelişmişlik düzeyinde farklılıklar oluşması vasıflı işgücünün göçünü teşvik eden unsurlardandır. Küreselleşme etkisi altında bazı ülkelerin daha çok gelişmiş olması ve daha geniş imkânlarla sahip olması yaşam standartlarında farklılıklar oluşmasına neden olabilmektedir. Stalker (1994), yapmış olduğu çalışmada ekonomik, sosyal, siyasal bir takım yapısal unsurlarının ülkelerin gelişmişlik düzeylerinde etken olduğu tespitinde bulunmuştur. Bu yapısal sorunlardan en etkili olanının ekonomik gelişmişlik farklılıklarının ülkeler arasında değişkenlik göstermesinden kaynaklandığını belirtmektedir. Massey (2003), çalışmasında GSMH oranları göz önünde bulundurularak göç veren ülkelerin kişi başına düşen geliri en az olan ülkeler olması gerektiğini fakat göç akımları incelendiğinde beklentinin gerçekleşmediği en çok göç veren ülkelerin yapısal değişim sürecinden geçmekte olan ülkeler olduğu tespit etmiştir. Eşitsiz kalkınmanın mevcut olduğu, rekabetin oldukça yoğun yaşandığı piyasa koşullarında küreselleşmenin etkisiyle gelişmiş ülkelerin sahip olduğu koşullar vasıflı işgücünün göç kararı almasında etkin rol oynayan faktörlerdendir.

Şekil 1. Göçü Etkileyen Yapısal Faktörler

Ayrıca ülkelerin eğitim sistemlerinin giderek birbirine yakın bir müfredat benimsemeleri de göç faktörünün artmasına neden olmaktadır. Bilginin evrensel olması sayesinde kişiler kendi ülkelerinde almış oldukları eğitimi diğer ülkelerde istihdam edilmeleri durumunda kullanabilmektedir. Bu durum nitelikli işgücü hareketliliğini kolaylaştırmaktadır (Tezcan, 1985: 258). Ancak bu hareketlilik genellikle tıp mühendislik ve farmakoloji gibi alanlarda etkili olmuştur. Hukuk gibi ülkelere bağlı olarak değişiklik gösteren bilimler için bu durum geçerli değildir.

Nitelikli işgücünün göç kararı vermesinde aktif rol oynayan yapısal unsurlardan bir diğeri ise siyasal faktörlerdir. Siyasal özgürlüğün sunulmadığı ve düşünce özgürlüğüne müdahale içeren bir toplumda göç oranları yükselebilmektedir. Bilimsel kaynaklara ayrılan bütçenin ciddi ölçüde kısıtlanması, kişilerin gelecek beklentilerinin azalması, kayırmacı politikalar uygulanması, yolsuzluğun ülke genelinde artış göstermesi gibi siyasal yaklaşımlar önem arz eden problemlerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu yaklaşımlar neticesinde ülkedeki yüksek niteliğe sahip insanlar göç eğiliminde bulunmakta hatta bir nevi devlet tarafından göç etmeleri teşvik edilmektedir. Bu toplumlarda yüksek vasıflı göçmenlerin ülkeyi terk etmeleri kayıp olarak görülmemekte ve bazen hoşnutlukla karşılanabilmektedir (Olesen, 2002: 137).

Siyasal ve dinsel zorlamaların baskın olması donanımlı ve eğitimli kişilerin ülkeyi terk etmesine neden olmaktadır (Atılğan, 1986). Siyasal huzursuzluğun baskın olduğu ve düşünce özgürlüğünün kısıtlandığı bir ülkede kişilerin üretken olması oldukça

zorlaşmaktadır. Nitelikli işgücünün ülkede tutulabilmesi için istikrarlı bir siyasal politika izlenmelidir.

1.4.2.2 Mesleki ve Kişisel Faktörler

Göç kararı alan bireyler açısından mesleki veya kişisel faktörler önemli bir yere sahiptir. Birçok ülke için yüksek eğitim alan bireylerin göç etmeye daha eğilimli oldukları görülmektedir (Carrington ve Detragiache 1999: 48).

Kişisel faktörler arasındaki en belirleyici unsur beceridir. Gould ve Moav (2014), yapmış oldukları çalışmada göçmen seçiminde beceri faktörünün “genel beceriler” ve “ülkeye özgü beceriler” olmak üzere iki kategoride değerlendirildiğini ortaya koymuşlardır. Genel beceriler, göç esnasında kolaylıkla taşınabilen eğitim ve zekâ gibi niteliklerdir. Ülkeye özgü becerilerin ise taşınması mümkün değildir ve farklı bir ülkede değerini kaybetmektedir. Kişisel bağlantılar, pazar koşulları, siyasi bağlar ve çeşitli etkenler ülkeye özgü becerilerdir. Bireylerin göç kararı alması sahip oldukları becerilerle bağlantılıdır. Genel becerilere sahip kişiler uluslararası alanda daha yüksek kazanç elde etme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle daha rahat hareket edebilmektedirler. Ülkeye özgü beceriye sahip bireylerde ise hareketlilik daha düşüktür. Bu bireyler açısından evde kalmak daha yüksek fayda sağlamaktadır.

Nitelikli göçler açısından genel beceriler daha fazla önem arz etmektedir. Göç vermeye açık olan bir ülkenin ekonomisinde eğitim bireylerin kendilerine yaptıkları bir yatırımdır. Eğitim kararı alan bireyler sahip oldukları nitelikleri daha yüksek getiriler elde etmek amacıyla farklı bir ülkenin işgücü piyasasında kullanabilirler (Beine vd., 2001: 278).

Nitelikli işgücünün mesleki anlamda uzmanlaşmak için uzun yıllar süren eğitimler alması ve kendi alanlarında kazanmış oldukları formasyonlar sonucunda mesleki fırsatları araştırmaları ve değerlendirmeleri bu sürecin bir sonucudur. Diğer yandan ülkedeki yetersiz eğitim sistemleri ve yetersiz iş gücü gibi sistemik sorunlar da nitelikli işgücü göçüne zemin hazırlamaktadır. Eğitim sisteminin göç üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Genç işsizliği oranlarının yüksek olduğu ülkelerde ya piyasa yeterli talebi üretememektedir ya da kişiler buldukları işlerde mesleki olarak gelişim sağlayamayacaklarını düşünmekte veya düşük ücretler karşılığında istihdam ediliyor olabilmektedirler. Nitekim istihdama dâhil olamayan kişilerin veya çocuklarının eğitimi üzerine endişeler yaşayan ebeveynlerin göç kararı almaları olasıdır.

Bu durumlarda çoğunlukla ülkenin üretken çağdaki nitelikli emek gücü, kendi eğitim ve standartlarına uygun olan mesleklerde istihdam edilmek için dış ülkelerde sunulan iş fırsatlarına yönelmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

NİTELİKLİ GÖÇÜN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'DE NİTELİKLİ GÖÇ

2.1 Nitelikli Göçün Tarihsel Gelişimi

Yüksek vasıflı göçe dair ilk bilgiler M.Ö. 300 yıllarına dayanmaktadır. Bu yıllarda gerçekleşen göçler genellikle öğrenci, araştırmacı ve eğitimciler tarafından Atina'ya doğru gerçekleşmiştir. Bu yıllardan itibaren, Ptolemai Hanedanlığı'nın hüküm sürdüğü dönemlerde İskenderiye dünyanın bilim merkezi konumuna gelmiştir. İskenderiye'nin sahip olduğu bilim merkezi unvanının korunması için dönemin bilim insanları buraya davet edilmiştir. İlk olarak Aristo'nun öğrencisi olan politikacı Demetrios ve fizikçi Straton merkeze davet edilmiştir. İskenderiye'de kütüphane ve müzenin yöneticisi olarak Demetrios görevlendirilmiştir. Bu gelişmelerden itibaren kütüphane ve müzenin devamında gerekli olan işgücü dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan nitelikli kişilerin İskenderiye'ye ithal edilmesiyle karşılanmıştır. İskenderiye'ye gerçekleşen yüksek vasıflı göçlerin ilki ağırlıklı olarak Yunan bilim insanları tarafından gerçekleştirilmiş ve ilerleyen süreçte dünyanın çeşitli bölgelerinden yapılan diğer göçlerle devam etmiştir. Bu göçlerde en etkili çekici faktörler; bilim insanlarına yapılan cömert ödemeler ve uygun çalışma koşulları olmuştur (Dedijer, 1971: 14-15; Aktaran: Kurtuluş, 1988: 2).

M.Ö 400 yılında Roma Yunan bilim insanlarına karşı büyük ölçekli bir beyin kazanımı politikası izlemiştir. Özellikle Yunan doktorlar takip edilmiştir. Bu kişilerin Roma'ya yerleşmeleri karşılığında çeşitli ayrıcalıklar tanınması ve vergi iadeleri verilmesi gibi araçlar kullanılarak beyin kazanımı amaçlamışlardır (Jalowiecki ve Gorzelak, 2004: 300).

M.S. 500 yıllarında ise Arap dünyası öğrenci ve araştırmacıların cazibe merkezi haline gelerek dünyanın bilim merkezi olarak anılmaya başlamıştır. Özellikle İran ve doğusu bilim dünyasının gözde başkenti unvanı ile anılmaya başlamıştır. 12. yüzyıldan itibaren Avrupa üniversitelerinin kurulmaya başlaması ile göç hareketleri tekrar yön değiştirmiştir (Lewis, 1979: 168 Aktaran: Kurtuluş, 1988: 2).

1229'da yılında beyin göçünün önemi daha fazla fark edilmiş ve ülkeler arasında gizli bir rekabet başlamıştır. İngiltere hükümeti tarafından nitelikli göçmenleri hedef

alan bir mektup yayınlanmıştır. Mektup içeriğinde usta ve akademisyenlerin bilim pratiği yapmak üzere İngiltere'ye davet edildiği bilgisi yer almaktadır. Teklifin kabul edilmesi şartıyla göçmenlere yerleşecekleri yeri seçme özgürlüğünün yanı sıra diğer özgürlükler ve ayrıcalıklar sunulmuştur (Jalowiecki ve Gorzelak, 2004: 300). İngiltere'nin bu hamlesi ile nitelikli göçmen yarışında cazip politikalar uygulayarak ABD ve Kanada ile bir rekabete girdiği söylenebilir.

Diğer yandan üniversite sayılarının artması tarihsel süreçte nitelikli göçleri etkileyen bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. 1250 yılında Avrupa'da 20 üniversite bulunurken 15. yüzyılda bu rakam yaklaşık dört kat artmıştır. İlk üniversiteler İtalya, Bologna ve Fransa'da kurulmuş ve kurucu rolünü üstlenen bilim insanlarının yakın çevresini teşvik ederek bir göç dalgası oluşturmaya yol açmıştır. Öte yandan İstanbul'un fethi ile Bizans'tan ayrılan bilim insanları da çeşitli bilim merkezlerinin kurulmasında etkin bir rol oynamışlardır (Dedijer, 1968: 18).

Fatih Sultan Mehmet'in bilim ve sanata duyduğu yüksek ilgi neticesinde İstanbul'da ilk kez bir medrese kurulmuştur. Giden Bizanslı bilim insanlarının yerine, Mısır ve İran gibi çeşitli ülkelerde yaşayan dönemin önemli İslam bilginleri İstanbul'a göç etmeye başlamışlardır. Matbaanın Osmanlı'ya getirilmesiyle birlikte Avrupa ile kurulan ilişkiler artmış ve dönemin Batılı bilim insanları da İstanbul'a göç etmeye başlamıştır (Kurtuluş, 1988: 4).

Nitelikli göçün en parlak dönemi 1960'lı yıllarda başlamıştır. UNESCO verilerine göre, 1961–1979 döneminde yaklaşık 600.000 uzman gelişmekte olan ülkelere göç etmiştir. Göçmenlerin dağılımları incelendiğinde yaklaşık yüzde 60'ı ABD'ye, yaklaşık yüzde 20'si Kanada'ya ve yaklaşık yüzde 15'inin Birleşik Krallık eyaletlerine göç ettiği bilinmektedir. Söz konusu tarih aralığında bu üç ülke 61.000 doktor, 100.000 mühendis ve 120.000 diğer teknik uzmanın göçüne ev sahipliği yapmıştır.

1970'li yıllardan itibaren göç hareketleri emek yoğun vasıfsız işgücü göçünden yüksek nitelikli, eğitilmiş bireylerin göçüne doğru dönüşmüştür (Bakırtaş ve Kandemir, 2007: 968). Fordist üretimin terk edilmesi ve artan işsizlik Avrupa'da 1950 ve 1970'li yılların başına kadar hüküm süren işgücü göçünün durmasına neden olmuştur (Ünlütürk Ulutaş ve Kumaş, 2017). 1970'li yıllarda Avrupa, göçle gelen yabancı işgücünün kalıcı bir nitelik taşıdığını fark etmiş ve göçmenlere bazı sosyal hak ve yardımların tanınabilmesi amacıyla çeşitli anlaşmalar düzenlemiştir. Konuk işçilik adı altında yürütülmekte olan Avrupa ülkelerine göç 1973 yılında durdurulmuştur. (Abadan Unat,

2002: 63). 1973 yılında gerçekleşen Petrol Krizi ile yabancı vasıfsız işçilere duyulan ihtiyaç ortadan kalkmıştır. Üretim için ülkeler artık vasıfsız emek göçüne değil vasfa ihtiyaç duymaya başlamışlardır. Böylelikle ülkelerin tercih ettikleri göçmen profilleri artık emek işçilerinden bilgi işçilerine doğru bir dönüşüm geçirmiştir.

Nitelikli göçler açısından Dünya Savaşlarının gerçekleştiği yüzyıllar da büyük önem arz etmektedir. Nazilerin yönetimi ele geçirmelerinin ardından bilhassa Almanya ve Avusturya'dan kaçan Yahudi kökenli uzmanların göç etme eğilimleri artmıştır. Bu bilim insanları dünyaya yayılmış, önemli bir çoğunluğu ABD'ye ve İsviçre'ye yerleşmiştir. İsviçre'ye sığınan bilim insanları, 1933 yılında "Alman Bilim Adamları Dayanışma Merkezini" oluşturarak örgütlenmişlerdir. Merkezin asıl amacı akademisyenlere güvenli bir ortam sağlamak olmuştur. Bu doğrultuda tüm akademisyenlerin yer aldığı 1500 kişilik bir liste oluşturmuşlardır. İsviçreli bilim insanlarının da desteğini alan merkez bilim insanlarının bir kısmını da Türkiye'ye yönlendirmiştir. Bu isimler arasında Ankara ve İstanbul Üniversitesinde görev alan, çok değerli akademisyenler de bulunmaktadır (Kurtuluş, 1988: 7; Şen, 2008: 174-176). Bu göç hareketlerinin Türkiye'deki etkilerine bir sonraki başlıkta detaylı olarak yer verilecektir.

Üniversite eğitiminin yaygınlaşmasıyla Amerika bu durumu beyin kazanımı için fırsata çevirmiştir. Mükemmel ders kalitesi vadinin yanı sıra geniş çalışma olanakları ve eğlenceli kampüs ortamı sunarak uluslararası öğrencileri çekmeyi başarmıştır. Öğrenciler, baştan çıkarıcı vaatler sonucu karşılığında para ödeyerek eğitim almak için ülkeyi tercih etmişlerdir. Ülke popülaritesini arttıran eğitim politikası ile, hem öğrenci harçları sayesinde gelir kazanmış hem de başarılı öğrencileri istihdama dâhil ederek ekonomisini güçlendirmiştir (Straubhaar, 2000: 9-10).

20. yüzyıl verileri incelendiğinde göçmenler arasındaki mobilitenin azalmadığı tıpkı tarihin çeşitli dönemlerinde olduğu gibi bireylerin göç eğilimlerinin artışta olduğu gözlemlenmektedir. Göç geçmişte olduğu gibi günümüzde de bireylerin kendi coğrafyalarında erişemedikleri olanakları elde etme arzusuyla çıktıkları bir yolculuk olarak devam etmektedir. IOM (2018) verileri, günümüzde toplam dünya nüfusunun yaklaşık %3'ünün göçmenlerden meydana geldiğini belirtmektedir.

Nitelikli emek göçlerinin tarihi her ne kadar çok eski dönemlere dayanıyor olsa da esasen II. Dünya Savaşı sonrasında önem kazanmaya başlamıştır. Bu süreçten günümüze kadar geçen dönemde küreselleşme etkisiyle ülkelerin gelişmelerinin hız kazanmasına, teknoloji ve bilimin muazzam bir gelişme kaydetmesine rağmen insan

faktörü hala gelişmişlik üzerinde kilit bir rol oynamaktadır. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de ülkeler küreselleşen dünyada gelir pastasından daha büyük bir pay elde etmek için uğraş göstermekte ve nitelikli göçmenler için rekabet etmektedir.

2.2 Türkiye’de Nitelikli Göç

Türkiye uluslararası göçlerde önemli bir yere sahiptir. Ülke, son 10 yıldır Suriyeli mülteci göçlere ev sahibi konumu ile sıklıkla gündeme gelmiştir. Suriyeli mültecilerin göçü, medyatik değer taşıdığı için uluslararası göçler içinde daha ön planda yer almıştır. Ancak Türkiye uluslararası göç bağlamında, yalnızca Suriye’den değil Afganistan, Irak gibi diğer pek çok ülkeden de düzenli ve düzensiz göçler almaktadır. Nitelikli emek göçleri açısından ele alındığında Türkiye daha çok göç veren ülke olma özelliğiyle öne çıkmaktadır. Her yıl birçok nitelikli birey çeşitli nedenlerle Türkiye’den göç etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde öncelikli olarak Türkiye’nin nitelikli göç tarihi ele alınacak, ardından güncel durumu ve uygulanan göç politikaları incelenecektir.

Türkiye’nin aktif nüfusu yüksektir, nitelikli emek gücü açısından zengindir ve yüksek oranda göç verme potansiyeli taşımaktadır (Shachar, 2006). Türkiye’nin nitelikli emek göçü tarihinin daha net bir biçimde anlaşılabilmesi için, konunun Türkiye’ye gelen göçler ve Türkiye’den giden göçler olarak iki ayrı kısımda incelenmesi faydalı olacaktır.

2.3 Türkiye’de Nitelikli Göç Hareketlerinin Başlangıcı

Türkiye’ye gelen nitelikli emek göçlerinin tarihi bir önceki bölümde bahsedildiği üzere Nazilerin Almanya ve Avusturalya’yı kuşatması sonucu ülkelerinden kaçan bilim insanlarına kadar uzanmaktadır. Türkiye’ye yönelen nitelikli göç hareketlerinin başlangıcı 1933 yılının sonlarına denk gelmektedir. Bilim insanları ile aileleri de göç etmişlerdir. Alman bilim insanları Ankara ve İstanbul’daki önemli kurumlarda istihdam edilmişlerdir ve o dönemlerde gerçekleşen birçok yenilik bu kişilerin önderliğinde gerçekleşmiştir. Ankara Üniversitesi ve tıp fakültesi ve konservatuarı Alman bilim insanlarının önderliğinde temelleri atılan oluşumlardandır. Bu göçler yaklaşık 10 yıl boyunca devam etmiştir (Birand, 1960: 20).

Türkiye’den giden nitelikli göçler ise dünyaya kıyasla daha geç başlamıştır. Türk işgücü göçü, 1961 yılında, Türkiye hükümetinin vatandaşlarına seyahat etme

özgürlüğünü tanınması ile hız kazanmaya başlayan bir olgudur. Bu anayasal özgürlük ile nitelikli işgücünün göçü de hız kazanmıştır. Bu dönemde bireyler, Federal Almanya gibi işgücü talebi olan ülkeler tarafından ismen davet adı altında masrafları işverenler tarafından karşılanan bir uygulama ile yurtdışına gitmeye başlamışlardır (Abadan Unat, 2002: 42). Türkiye’de uluslararası göç kayıtlarının ilgili kurumlarca, göçün niteliğine göre tutulmuyor olması beyin göçüne dair tarihsel bir perspektif çizilmesini zorlaştırmaktadır. Günümüze kadar yapılan çalışmalar ve tutulan kayıtlara dayanarak net bir tarihe ulaşmasak da 1950’lerde Türkiye’den giden nitelikli işgücü göçlerinin de başladığını söylemek mümkündür. Dünya ile paralel bir şekilde Türkiye’de de beyin göçü olgusu 1960 yıllarında araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Örneğin; Kösemen (1968) ve Taylor vd. (1968) tarafından hazırlanan çalışmalar Türkiye açısından nitelikli göçleri ele alan ilk çalışmalardır. Ancak söz konusu yıllarda yitirilen nitelikli emeği durdurmaya yönelik etkili bir politika uygulanmamıştır. Bu nitelikli emek kaybı 2001 ekonomik krizi sonrasında tekrar ilgi odağı olmuştur. Türkiye’nin nitelikli işgücüne yönelik uyguladığı politikalar bu bölüm içerisinde ilerleyen sayfalarda detaylı olarak ele alınacaktır.

2.3.1 Türkiye’de Nitelikli Göç Hareketlerinin Günümüzde Ulaştığı

Boyutlar

Türkiye, vasıfsız emek göçü söz konusu olduğunda geleneksel göç veren ülke karakterini terk ederek göç alan ülke karakterine bürünmüştür. Özellikle Suriye’den yönelen kitlesel göçle çarpıcı düzeyde göçmen nüfusa ev sahipliği yapmaya başlamıştır. Ancak nitelikli göç hareketleri söz konusu olduğunda Türkiye’nin göç veren ülke niteliğinin öne çıktığı söylenebilir. Bu durumda ekonomik faktörlerin ve eğitim-istihdam ilişkisindeki uyumsuzlukların yanı sıra 15 Temmuz 2016 darbe girişimi, gezi parkı olayları gibi çeşitli siyasi olayların da etkisi bulunmaktadır.

Ülkelerin göç verisi toplama yöntemlerinde kavram ve tanım farklılıkları bulunmaktadır. Bu durum uluslararası göçmenlerle ilgili istatistik oluşturulmasına engel teşkil etmektedir. Bu nedenle ülkelerde bulunan yüksek vasıflı göçmenlerin net bir sayısına ulaşmak da mümkün olmamaktadır (IOM, 2018). Türkiye’de de benzer bir şekilde göç tiplerine göre ayırım gösteren istatistiksel veriler yoktur. Bu nedenle Türkiye’nin uluslararası göçlerde verdiği veya aldığı nitelikli göçmenlerin net bir sayısal karşılığına ulaşılamamaktadır. Türkiye’de göç istatistikleri Türkiye İstatistik

Kurumu (TÜİK) tarafından yıllık olarak yayınlanmaktadır. Bu verilerde gelen ve giden göçler yaş, cinsiyet, hedef ülke gibi çeşitli faktörler doğrultusunda verilmektedir. Ancak göçlerin niteliğine yönelik bir ayırım bulunmamaktadır.

Tablo 1. TÜİK Göç İstatistikleri

	Türkiye'ye Gelen Göç (Immigrants)			Türkiye'den Giden Göç (Emigrants)			Net Göç
	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM	KADIN	ERKEK	TOPLAM
2019	677 042	308 527	368 515	330 289	149 845	180 444	346 753
2018	577 457	273 203	304 254	323 918	151 207	172 711	253 539
2017	466 333	222 250	244 083	253 640	116 770	136 870	212 693
2016	380 921	179 290	201 631	177 960	79 720	98 240	202 961

Kaynak: TÜİK Uluslararası Göç İstatistikleri 2016-2019.

2017 yılı itibariyle TÜİK tarafından yayınlanan “Uluslararası Göç İstatistikleri Raporu” Türkiye’den yurt dışına gerçekleştirilen göçlerin 2016 yılına kıyasla 42,5 oranında artış gösterdiğini belirtmektedir. 2017 yılında toplam 253 bin 640 kişi yurt dışına göç etmiştir. Yine 2017 ve 2018 yıllarında da göç rakamları artmıştır. Öneri (2019), yapmış olduğu çalışmada son yıllarda Türkiye’den yurt dışına gerçekleştirilen nitelikli işgücü göçünün 2017 yılında en çok mühendisler, 2015-2016 yıllarında akademisyenler tarafından en az ise sanatçılar tarafından gerçekleştirilmiş olduğunu belirtmektedir. İstatistiksel veriler ışığında Türkiye’nin verdiği göçlerle birlikte yüksek potansiyele sahip olan nitelikli bireylerini de kaybettiği söylenebilir.

TÜİK verileri kullanılarak oluşturulan Tablo 1’de görüldüğü üzere Türkiye hem göç alan hem de göç veren ülke konumundadır. 2020 verileri henüz açıklanmamış olsa da 2020 için göç oranlarında anlamlı bir düşüş beklenmektedir. Bunun nedeni ise 2019 yılı sonlarında hayatımıza giren covid-19 virüsüdür. Virüsün yayılımının kontrol altına alınması için hükümetler ülkelere giriş ve çıkışları kısıtlama politikası izlemiştir. Bunun yanında sağlık koşullarında meydana gelen güvensiz atmosfer bireylerin göç kararı almasında etkili olması beklenebilir.

Türkiye, yetişmiş insan sermayesinin yanı sıra potansiyel vadeden nüfusunu da kaybetmektedir. Elveren (2018), yapmış olduğu çalışmada Türkiye’nin ABD’ye öğrenci gönderen ilk 10 ülke arasında yer aldığını belirtmiştir. Özellikle lisans düzeyindeki eğitim programlarında eğitim görmek isteyen kişiler yurtdışı eğitim programlarını tercih etmektedir. Giden vatandaşların genel olarak yurtdışında hayatlarını sürdürme kararı almaları, bu konuyu oldukça önemli hale getirmektedir.

Türkiye’de yüksek vasıflı göç üzerine yapılan çalışmaların sayısı oldukça az ve yetersizdir. Yapılan sınırlı çalışmalar doğrultusunda göç kararında etkili olan faktörlerin sıralaması değişkenlik göstermektedir. Tansel ve Güngör’ün (2004) yapmış oldukları çalışmada Türkiye’den yapılan vasıflı göçlerin en önemli etkenlerinden birinin ülkede hâkim olan siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde bu çalışmada da bireylerin göç kararı almalarında siyasal ortamın etken olduğu tespit edilmiştir. Türkiye açısından nitelikli işgücü göçünün araştırılması ve önlemler içeren politikaların yürürlüğe girmesi önem arz eden konulardandır.

2.3.2 Türkiye’de Yüksek Vasıflı İşgücü Göçüne Yönelik Uygulanan Program ve Faaliyetler

Türkiye’de geçmişten bu yana nitelikli işgücü kaybının etkileri medyatik bir konu olarak çeşitli dönemlerde gündeme gelmiştir. Ancak kaybedilen nitelikli emek gücünü geri getirmeye yönelik uygulanan etkili bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. Türkiye’de yüksek vasıflı göç sorunu, medyatik bir konu olmaktan öteye gidememiştir. Kalkınma planlarında da vasıflı göçün ülke açısından önemine değinilmiş ve önemli bir sorun olarak saptanmıştır. Ancak konuyu ele alan planlar söylemden öteye gitmemiştir. Fakat gereksinim duyulan alanlarda belirli süreler için yurt dışına öğrenci gönderilmesine yönelik uygulamalar mevcuttur (Gökbayrak, 2006: 223-224). Nitelikli göçe yönelik yapılan tek düzenlemenin yurt dışına öğrenci gönderilmesi şeklinde gerçekleştiği de söylenebilir. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren TÜBİTAK ve YÖK gibi kurumların düzenlediği proje ve burslarla yurtdışında eğitim almak kolaylaşmıştır. Özellikle AB ile uyum sürecinin etkisiyle bu eğitimler yaygınlaşmıştır. 5 Yılda 5 Bin Öğrenci Projesi hayata geçirilerek Türkiye’nin çok boyutlu kazanımlar elde etmesi amaçlanmıştır (Kulaç, 2016: 131).

Türkiye’de nitelikli göçleri önlemeye ve göçmenlerin geri dönmelerini hedef alan çeşitli dönemlerde politika ve kampanyalar düzenlenmiştir. Bu uygulamaların etkililiği ve istikrarı tartışmaya açıktır. Türkiye’de beyin göçüne dair günümüze kadar uygulanan politikalar teşvik edici veya kısıtlayıcı bir yaklaşımla sürdürülmüştür. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu uygulamalar ele alınacaktır.

2.3.3. Kalkınma Planlarında Nitelikli Göç

Kalkınma planları 1961 Anayasası ile Türkiye gündemine girmiştir. Geçmişten günümüze kalkınma planlarında önem verilen konulardan biri nitelikli işgücü kaybı olmuştur. Türkiye'nin nitelikli emek gücü kaybını en aza indirmek için çeşitli söylemler gündeme gelmiştir. Kalkınma planlarında nitelikli işgücüne dair geçen söylemler ise şu şekildedir:

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), nitelikli iş gücü kaybına yönelik konunun ülke açısından öneminden bahsedilmiştir. *“İstihdam politikasının bir başka yönü de işgücü fazlasının işgücü kıtlığı çeken Batı Avrupa ülkelerine ihracıdır. Ancak, Türkiye işgücü fazlalığı olan, fakat niteliği yüksek işgücü konusunda kıtlık çeken bir ülkedir. İşgücü ihracının niteliği yüksek işgücü halinde olması bu kıtlığı arttırabilir. Bu sakıncanın önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması şarttır.”* (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963). Bu söyleme karşın sözü edilen dönemde göçleri azaltmaya ve geri döndürmeye yönelik somut bir adım atılmamıştır.

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarının beyin göçüne dair bir diğer önemi ise, 3000 civarında yükseköğretim mezununun eğitim almak için yurtdışına gönderilmesinin planlanmasıdır (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963). Giden bireylerin geri dönmeme ihtimali varsayıldığında, söz konusu girişimin nitelikli işgücünün kaybına dolaylı olarak yol açtığı söylenebilir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), ise beyin göçünü şu cümleler ile ele almıştır: *“Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünün yurt dışına çalışmaya gitmesinin önlenmesi ve gidenlerin dönmeleri için yurt içinde çalışmalarını çekici kılabacak bir politika güdülecektir”*. İkinci Beş yıllık Kalkınma Planı ile kaybedilen nitelikli emek gücüne dikkat çekilmiş ve bu durumun tersine döndürülmesinin ülke açısından önemi ifade edilmiştir.

Söz konusu kısıtlamalar, Türkiye'den giden bilim insanları, doktorlar ve teknik çalışanların bir an önce dönmeleri için planlanmıştır. Türkiye'de eğitim kurumlarından mezun olan kişilerin belli sürelerle ülkede hizmet etmeleri gerektiği, bu doğrultuda uygulamalar hayata geçirilmesi ele alınan konulardandır. Yurtdışına giden Türklere pasaportların belirli sürelerle verilmesi ve bu sürenin uzatılmaması, süresi ve eğitimleri biten kişilere çalışma izni verilmemesi yönünde ülkelerarası anlaşmalar yapılmasına dair planlar da İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında ele alınmıştır. Ayrıca dönen bilim insanları ve uzmanların aynı nitelik ve unvanlarda ihtiyaç duydukları her olanağın

sağlanması vadinin verilmesi diğer planlar arasındadır (İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1967).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1973-1978), nitelikli işgücü kaybı ilk kez beyin göçü terimi ile ele alınmıştır. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında giden nitelikli göçmenlerin istatistiksel verilerine yer verilmiş, konunun önemine değinilmiştir. Göçlerin kaynağının ekonomik nedenlerin yanı sıra sosyal nedenlerden de olduğundan bahsedilmiştir. Söz konusu dönemde BM istatistiklerine göre her yıl ortalama 375 Türk bilim insanı yurtdışına göç etmektedir. Göçmenlerin sektörel dağılımları ise şu şekildedir: tıp (%51,5), mühendislik (%40), tabii bilimler (%5,5) ve sosyal bilimler (%3). Bu plana göre nitelikli göçlerin hız kazanmasındaki etkenin ücret politikasında özel sektör ve kamu farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Konunun önemi şu cümleler ile vurgulanmıştır: *“Yetersiz ve dengesiz ücret ve istihdam politikası uygulamaları sonucu özel kesimde sektörler arası ücret farklılaşması nitelikli insan gücünün yurt dışına göçünü hızlandırmıştır. Yurt dışına yapılan göçler, önceden tahmindeki güçlükler nedeniyle bu projeksiyonlarda dikkate alınmamış ve bu düzeltmelerin yıllık programlarda yapılması öngörülmüştür.”* (Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1972).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983), üçüncü kalkınma planına ait gelişmelerin anlatıldığı kısımda, nitelikli işgücünün nedenlerinden ve net bir şekilde saptanamıyor olmasının meydana getirdiği olumsuz sonuçlardan bahsedilmiştir. Aynı zamanda göçlerin Avrupa ve Amerika'nın yanı sıra Orta Doğu ülkelerine yöneldiği belirtilmiştir. Nitelikli göçmenlerin dağılımlarında tıp sektörünün azalışa geçtiği, mimar ve mühendislerin sayılarının ise artışa geçmiştir. Bu kalkınma planında da konunun öneminden söz edilmiş ancak herhangi bir politika uygulanmamıştır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), bu dönemde beyin göçü olgusu dolaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kalkınma planı başta mühendisler ve akademisyenler olmak üzere çeşitli alanlarda uzman yetiştirilmesi gerekliliğine odaklanmıştır. İlgili dönem için mühendis sayısının 13 bin kişi olduğu kalkınma planının hedeflerinden biri olarak sayının 24 bine çıkarılması saptanmıştır (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1985). Nitelikli göçleri engellemeye yönelik önlem almak yerine, giden kişilerin yerine yeni personellerin yetiştirilmeleri amaçlanmaktadır.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), bu planda genel olarak Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu alanlarda yetiştirilmek üzere personellerin yurtdışına gönderilmeleri ve daha önce göç eden Türkler ile bağlantı kurarak bu kişileri ülke

çıkartına örgütlemenin önemi üzerinde durulmuştur (Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1989). Türkiye'nin gelişmiş ülkelere karşı bilgi açığını kapatmak nitelikli göçlere dair belirlenen hedeflerdendir.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), doğrudan nitelikli göç sorunundan bahsetmeyen planlardan bir diğeridir. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı beyin göçünü dolaylı olarak eğitim sistemi reformları aracılığıyla ele almaktadır. AR-GE faaliyetleri için milli servette yeterince pay ayrılması gerektiği ele alınan konulardandır.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2000-2005), Türkiye'deki nitelikli işgücü talebinin karşılanmasına yönelik personeller yetiştirilmesi gerekliliği üzerine durulmuştur. Yükseköğrenim mezunu sayısında artış olmasına rağmen ülkenin ihtiyaç duyduğu işgücü talebi karşılanamamıştır. Nitelikli işgücünün ülke içerisinde istihdam edilmeleri gerektiği bu konuda çalışmalar yapılması gerektiği ele alınan konulardandır.

Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013), eğitim kalitesinin artırılması gerektiği ele konulardandır. Nitelikli işgücü şu cümleler ile gündeme getirilmiştir: *“İşgücünün eğitim düzeyi plan döneminde yükselmekle birlikte, AB ortalamasına göre düşük olmaya devam etmiştir. Bu durum nitelik ve beceri düzeyi yüksek insan gücüne ihtiyaç duyulan günümüzde önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir.”* Doğrudan nitelikli göçler ele alınmamış olsa da eğitim sistemi hakkında gündeme getirilen görüşler konunun önemini göstermektedir.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018), beyin kazanımının ülke açısından önemine dikkat çekmektedir. Yaklaşımı ve ele aldığı konular bakımından daha önce hayata geçirilmiş Kalkınma Planlarından farklılık göstermektedir. Ülkenin beyin göçü alan ülkeler arasına girmesini hedeflemektedir. Söz konusu ifade şu şekildedir: *“Dünya genelinde nitelikli işgücüne olan talebin artması ve işgücünün daha serbest hareket edebilmesi ülkemiz için çeşitli fırsatlar sunmaktadır. İhtiyaç duyulan alanlarda başta bölge ülkelerinden olmak üzere ülkemize beyin göçünün teşvik edilmesi, nitelikli insan gücü kaynağımızı artırarak büyüme potansiyelimize olumlu katkı sağlayacaktır. Diğer taraftan ülkemizin eğitim ve sağlık alanlarında çekim merkezi haline gelmesi uluslararası hareketlilikten azami ölçüde faydalanmasına imkân verebilecektir.”*

“Nitelikli İnsan Gücü İçin Çekim Merkezi Programı” adı altında bir bölüme yer verilmiştir. Söz konusu bölüm Türkiye'nin nitelikli işgücü sermayesini gelişmiş

ülkelerin aksine değerlendiremediği konusundan yola çıkarak daha önce göç etmiş vatandaşların geri dönmeleri hususunu ele almaktadır (<http://odop.kalkinma.gov.tr>).

3 bileşenden oluşan bir yaklaşım benimsenmiştir:

Tanıtım, Organizasyon ve Ağ Oluşturma: Yurtdışında bulunan nitelikli Türklerin ve yabancı uzmanların bilgilendirilmesi yaklaşımını içermektedir. Bu bileşende asıl sorumluluk yurtdışı temsilciliklerine bırakılmaktadır.

İş ve Yaşam Ortamının İyileştirilmesi: Göç etmek isteyen uzmanların, göç sürecinin kolaylaşmasını hedef alan yaklaşımlar bu bileşenin kapsamındadır.

Destekleme Mekanizmalarının Geliştirilmesi: Göç eden uzmanların istihdam edilebilirliklerinin kolaylaştırılması, staj olanakları oluşturulması ve AR-GE faaliyetlerinin geliştirilerek ülkeye dışarıdan ziyaretler alınması bu bileşen kapsamındadır.

Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı nitelikli göç sorununu ele alması ve önerdiği kapsamlı çözüm önerileri ile günümüze kadar en etkin plan olma özelliği taşımaktadır. Diğer Planlar konuyu sadece söylem olarak ele alırken Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı nitelikli işgücünü geri kazanmak yönünde etkili öneriler de sunmaktadır. Ne var ki planlama konusunda gösterilen bu hassasiyet, planların hayata geçirilmesi aşamasında fazlasıyla yetersiz kalmıştır. Söz konusu dönemde göç hareketleri azalmak yerine hız kazanmıştır.

On Birinci Kalkınma Planı (2019), nitelikli göçleri ele alış şekli ve kapsamı ile Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planına benzemektedir. Farklı olarak **Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı** ile yabancı nitelikli göçmenleri ülkeye çekmek ve istihdama dâhil etmek üzerine hedefler içermektedir. Nitelikli göçlerin araştırılmasının gerekli olduğu, giden göçmenler ile bir ağ kurulması gerektiği gibi konular gündeme gelmiştir. Her ne kadar etkili hedefler belirlenmiş olsa da bu hedeflerin yöntemi ve diğer detayları hakkında soru işaretleri barındırmaktadır.

Kalkınma Planları ile Türkiye'nin vermekte olduğu nitelikli göçler bir sorun olarak kabul edilmiş, doğrudan veya dolaylı olarak konunun önemi tüm Kalkınma Planlarında gündeme getirilmiştir. Ancak nitelikli göç problemine dair etkili bir politika veya önlem hayata geçirilmemiştir. Nitelikli bireylerin göçü, geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini koruyan ve öncelik verilmesi gereken bir problem olarak var olmaya devam etmektedir.

2.3.4 Tersine Göçe Yönelik Çeşitli Faaliyetler

Türkiye’de kaybedilen nitelikli işgücünü geri döndürmek için çeşitli dönemlerde, devlet bünyesinde veya özel şirketler ve vakıflar aracılığıyla faaliyetler hayata geçirilmiştir. TOKTEN (Transfer of Knowledge Through Expatriate Nationals- Yurt Dışındaki Yerleşik Uzmanlar Yolu ile Bilgi Transferi) ve MSCA (Marie Skłodowska Curie Uluslararası Burs ve Araştırma Dolaşım Destekleri) öne çıkan faaliyetlerdir. Bu girişimlerin başarı oranı tartışmaya açık bir konu olsa da Türkiye gerek TÜBİTAK gibi devlet kurumları aracılığıyla gerekse özel vakıflar aracılığıyla nitelikli göçmenleri geri kazanmaya dair girişimlerde bulunmuştur. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu faaliyetler incelenecektir.

2.3.4.1. TÜBİTAK Tarafından Yürütülen Faaliyetler

2007 yılından itibaren TÜBİTAK nitelikli göçmen kazanımı için çeşitli uygulamalar ve düzenlemeler hayata geçirmiştir. TÜBİTAK tarafından nitelikli göçlere yönelik hayata geçirilen projelerin öne çıkanları şu şekildedir: 2232 Yurda Dönüş Programı, 2236 Uluslararası Araştırmacı Dolaşımı Destek Programı, 2221 Konuk veya Akademik İzinli Bilim İnsanı Destekleme Programı ve 2216 Uluslararası Araştırmacılar İçin Araştırma Burs Programı. Belirtilen programlar dışında çeşitli toplantılarda yapılmıştır. TÜBİTAK girişimi ile yurtdışında yaşayan 1500 uzman ile bağlantı kurulmuş ve 595 uzmanın Türkiye’ye dönmesi sağlanmıştır.

2.3.4.1.1. 2232 Yurda Dönüş Programı

TÜBİTAK tarafından uygulanan 2232 Yurda Dönüş Araştırma Burs Programının amaçlarından biri vasıflı işgücü kazanımıdır. Hedef kitle lisans, yüksek lisans ve doktora mezunlarından oluşmaktadır. Lisans derecesine sahip olanlarda mezuniyetleri sonrasında en az altı yıl, yüksek lisans derecesine sahip olanlarda en az 4 yıl, doktora mezunlarında ise en az iki yıl yurtdışında mesleki faaliyette bulunma koşulunu tamamlayan Türk vatandaşları programa başvuru yapabilmektedir. Program kapsamında 24 aya varan burs imkânı sunulmaktadır.

2232 Yurda Dönüş Araştırma Burs Programı 2018 yılı kasım ayı itibariyle Uluslararası Lider Araştırmacılar Programı olarak faaliyetlerini sürdürmeye devam etmiştir (https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/2232sss0112201_30.pdf).

2.3.4.1.2. 2236 Uluslararası Araştırmacı Dolaşımı Destek Programı

Türkiye'nin araştırmacılar açısından tercih edilmelerini amaçlayan program yurtdışında çalışmalarına devam eden Türklerin de ülkelerine dönmeleri için planlanmıştır. Program kapsamında başvurusu onaylanan kişiler devlet kurum ve kuruluşlarında kadrolu olarak istihdam edilmiştir. Program 5 yıl süre için uygulamaya koyulmuştur. Program için en yüksek başvuru 2013 yılında, en çok desteklenen kişi ise 2015 yılındadır. Programa katılım iyi olmasına rağmen çok az kişinin başvurusu onaylanmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. 2012-2015 2236 Uluslararası Araştırmacı Dolaşımı Destek Programı Başvuru ve Destek Sayıları

Yıllar	Başvuran Sayısı	Desteklenen Sayısı
2012	66	26
2013	78	26
2014	69	23
2015	67	28

Kaynak: www.tubitak.gov.tr.

2236 Uluslararası Araştırmacı Dolaşımı Destek Programı yurtdışında araştırma faaliyetleri yürüten Türk veya yabancı tüm uzmanları kapsamaktadır. Kapsamlı bir fonu bulunan program (11,2 milyon Euro bütçe ayrılmıştır), desteklenen kişilere sosyal güvenlik ve sağlık sigortası olanakları da sunmaktadır.

2.3.4.1.3. 2221 Konuk veya Akademik İzinli Bilim İnsanı Destekleme Programı

2221 Konuk veya Akademik İzinli Bilim İnsanı Destekleme Programı kapsamında ülkeye gelen uzmanlar, kamuda, özel sektörde veya üniversitelerde istihdam edilebilmektedir. Programa başvuru yapabilmek için yurtdışında herhangi bir uzmanlık alanında doktora düzeyinde mezun olmak ve beş yıllık deneyim sahibi olmak gerekmektedir. Başvurular Türkiye'de davet eden bilim insanları veya kurumlar

aracılığıyla yapılmaktadır. Programa ilgi oldukça yüksek olmuştur(<https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/3835/2221cagrimetni.pdf>)

2.3.4.1.4. 2216 Uluslararası Araştırmacılar İçin Araştırma Burs Programı

2216 Uluslararası Araştırmacılar için Araştırma Burs Programı, niteliği bakımından diğer programlardan ayrılmaktadır. Program Türkiye’de bulunan uzmanlara yöneliktir. Araştırma faaliyetlerini Türkiye’de herhangi bir kurumda yürütecek olan uzmanların desteklenmesi amaçlanmaktadır. Başvuru koşulu olarak araştırmacının yürütüleceği kurumdan davet yazısı almak ve 35 yaşını doldurmamış olmak şartları bulunmaktadır.

2.3.4.2. Yurt Dışındaki Yerleşik Uzmanlar Yolu ile Bilgi Transferi (TOKTEN) Programı

Yurt Dışındaki Yerleşik Uzmanlar Yolu ile Bilgi Transferi (TOKTEN- Transfer of Knowledge Through Expatriate Nationals) programının Türkiye versiyonudur. 1976 yılında uygulanmaya başlanılan TOKTEN Programı, diaspora ağları aracılığıyla yurt dışında bulunan elemanlardan bilgi transferi yapılmasını sağlamaktadır. Program Birleşmiş Milletler Kalkınma Teşkilatı (UNDP)'nin gözetiminde başlatılmıştır (www.sd.undp.org). Türkiye ile UNDP arasında “Teknolojinin Türkiye’ye Yeniden Transferi” adı altında 21 Ekim 1976’da ilk kez uygulanmaya başlanılmıştır. Programın ilerleyen süreçlerinde TÜBİTAK ve DPT yetkilileri de dahil olmuşlardır. TOKTEN programının temel amacı, yüksek vasıflı göçlerin önlenmesine yönelik bir çözüm bulmak değil, kaybedilen çalışanlardan ekonomik biçimde faydalanmaktır (Kurtulmuş, 1992: 213).

TOKTEN Projesi 1977 yılında 29 bilim insanının Türkiye’ye gelerek çeşitli araştırma kuruluşlarında ve KİT’lerde çalışmalarını sürdürmüştür. 1 yıllık pilot projenin ardından programın başarıya ulaşması neticesinde kalıcı bir program haline gelmiştir. Program 1977-1997 yılları arasında 5000 gönüllü ile gelişmekte olan 49 ülkede etkin bir şekilde sürdürülmüştür (www.toktenlebanon.org).

Yüksek vasıflı göçlerde göçmenlerin ülkeleri ile güçlü bağları bulunmaz. Sürdürülen bağlantı genellikle kişisel ilişkilere (aile üyeleri, arkadaşlar vb.) dayanmaktadır. Ancak bu bireyler merak başta olmak üzere çeşitli nedenlerle (ortalama

2 yılda bir) ülkelerini ziyaret etmektedir. Ülkeleri ile bağlar oldukça esnek olmasına rağmen diaspora ağları, TOKTEN gibi ulusal destek programlarına dahil olma hususunda olumlu tepki verme eğilimi göstermektedirler (Meyer, 2001: 101). Bu nedenle TOKTEN gibi programlarda başarı yakalama oranı yüksektir.

TOKTEN gibi programlarla yurtdışında yaşayan işgücünden faydalanmak Türkiye için yeterli olmadığı için göç etmiş vasıflı işgücünün tekrar ülkeye dönmesi için özel sektör ve vakıf üniversiteleri de birtakım uğraşlar içerisine girmiştir. Tersine göçte özellikle vakıf üniversitelerinin rolü oldukça büyüktür. Yalnızca yurt dışında bulunan akademisyenleri değil aynı zamanda ülke genelinde yaşayan nitelikli çalışanları da cazip tekliflerle üniversitelerine davet etmektedirler (Gökbayrak, 2006: 236).

Özel sektörün yürüttüğü nitelikli işgücüne yönelik faaliyetler:

- Arçelik “Geleceğe Bir Bilet Al Projesi”,
- MEB ve YGA iş birliği ile uygulanan “Anadolu’ya Beyin Göçü Projesi”,
- Türkiye Sivil Toplum ve Kalkınma Enstitüsü Derneği öncülüğünde hayata geçirilen “Beyin Göçü ve Geri Kazanım Projesi”,
- TASSA (Türk-Amerikan Bilim Adamları ve Bilim Adamları Derneği) tarafından yürütülen “Ziyaretçi Bilim Adamı Programı” gibi faaliyetler önem arz etmektedir.

2.3.4.3. Yabancı Nitelikli Uzman İthalı

Türkiye’de yüksek vasıflı göçlerin etkilerini azaltmak amacıyla sıklıkla başvurulan stratejilerden biri yabancı çalışan istihdam edilmesi olmuştur. Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren Eski Sovyetler ve diğer Doğu Bloku Ülkelerinden gelebilecek olan göç potansiyeli değerlendirilmeye çalışılmıştır. YÖK, BDT işbirliği ve TÜBİTAK destekleri ile bilim insanları Türkiye’ye davet edilmiştir. Yurt dışına giden bilim insanlarının ve nitelikli işgücünün piyasada meydana getirdiği etkiler yabancı öğrenci ve nitelikli işgücünün Türkiye’ye çekilmesiyle giderilmeye çalışılmaktadır. DOPROG, 1992 yılında uygulamaya koyulmuş olan yabancı bilim insanlarının Türkiye’de istihdam edilmelerini kolaylaştırmaya çalışan bir programdır. 1994 yılında programa yönelik ilgi en üst düzeyde gerçekleşmiş ancak ilerleyen yıllarda bu ilgi giderek azalmıştır (Kurtuluş, 1989: 121-122). Yabancı işgücüne yönelik düzenlenen bir diğer program ise, önceki sayfalarda ele aldığımız TÜBİTAK tarafından gerçekleştirilen 2236 kodlu

“Uluslararası Deneyimli Araştırmacı Dolaşımı Programı’dır. Program yurt dışında istihdam edilen 100 yerli veya yabancı bilim adamının ülkeye getirilmesini amaçlamaktadır.

Yılmaz Şener ve Türgen (2018), Almanya ve Amerika’ya göç etmiş ve ülkeye dönüş yapmış göçmenler ile yapmış oldukları çalışmada ülkenin koşullarının geri dönüş yapanlarda tekrar göç etme düşüncesi oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Ülkeye dönüş yapan bireylerin ciddi anlamda adaptasyon sorunları yaşadığı görülmüştür. Türkiye’nin son dönemlerde olumsuz anlamda bir dönüşüm geçirmesi ülkeye dönüş yapan nitelikli işgücünü tekrar göç hazırlığına itmektedir. Ülkede hâkim olan ekonomik sıkıntılar, siyasal etkenler, kuralsızlık, gittikçe artan muhafazakarlaşma geri dönenlerin uyum sağlamalarını zorlaştıran faktörler arasında yer almaktadır. Her ne kadar tersine göçler teşvik edilmeye çalışılıyor olsa da ülkeye dönen göçmenlerin adaptasyon sürecini kolaylaştırmaya yönelik uygulamalar bulunmamaktadır. Bu durum kişilerin yeniden göç kararı almalarına yol açmaktadır.

Yetişkin bireylerle gerçekleştirilen dünya göç amaçları araştırması anketi verilerine göre, 710 milyon (dünyadaki yetişkin nüfusun %14’ü) yetişkin uygun koşullar oluşması durumunda farklı bir ülkeye göç edebileceklerini belirtmiştir (IOM, 2018). Dünyadaki uluslararası göçmenlerin sayısı 1990 yılında 152,5 milyon iken, bu sayı 2017 yılında 257,7 milyona ulaşmıştır (Semercioğlu, 2018). Göçün dinamik bir süreç olması ve gelecekte de hız kesmeden devam edeceğinin temel göstergelerinden biridir. Türkiye’de kalkınma planları başta olmak üzere birçok kez beyin göçünün öneminden bahsedilmiş ve çeşitli uygulamalar yapılması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu bölümde incelediğimiz üzere Türkiye, geçmişte ve günümüzde nitelikli göçmenlerin geri dönmeleri üzerine çeşitli faaliyetler uygulamaktadır. Ancak yetişmiş insan gücünün göçünü önlemeye yönelik herhangi bir uygulama bulunmamaktadır. Genç işsizliğinin artması, kamudaki yetersiz alımlar, özel sektör ücretlerinin düşük olması, liyakatsizlik gibi pek çok neden genç beyinlerin ülkeyi terk etmesine yol açmaktadır. Türkiye, uzmanların geri dönmesine verdiği önemi ülke içerisindeki bireylere de vermeli, bu yönde politikalar hayata geçirilmelidir.

Türkiye’nin nitelikli işgücünü çekmek için hayata geçirdiği bir diğer uygulama ise Turkuaz karttır. Bu kart yabancı bilim insanlarının veya yatırımcıların çalışma ve oturma izni alabilmelerine olanak tanımaktadır. Ancak bu kısımda Turkuaz kart ayrıntılı olarak ele alınmayacaktır çünkü çalışmanın odağı Türkiye’den Kanada’ya göç eden nitelikli işgücüdür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KANADA'YA YÖNELEN NİTELİKLİ GÖÇ HAREKETLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE KANADA'DA NİTELİKLİ GÖÇE YÖNELİK UYGULANAN PROGRAM VE FAALİYETLER

3.1 Kanada'ya Yönelen Göç Hareketlerinin Tarihsel Gelişimi

Kanada 1 Temmuz 1867 yılında kurulmuştur. Ülke kuruluşundan bu yana farklı milliyetlerden bireyleri bünyesinde bulundurmıştır. Bu nedenle göçmen ülkesi olarak adlandırılmıştır. 2016 yılında Kanada nüfusunun toplam %21,9'unun (7,5 milyon) yurtdışında doğan bireylerden meydana geldiği tespit edilmiştir (Statistics Canada, 2021).

1800'lü yıllardan I. Dünya savaşına kadar geçen sürede, Avrupa ülkeleri arasındaki göç hareketi kesintisiz olarak devam etmiştir. Söz konusu tarih aralığında başta ABD olmak üzere, Kanada ve Arjantin gibi ülkeler yüksek oranlarda göç almıştır (Tilly, 1976: 18). Özellikle Kanada 1896 ve 1914 yılları arasında benzersiz bir ekonomik büyüme yaşamıştır. Bu süreçte ülke nüfusunda, Avrupa'dan gelen göçmenlerle birlikte ciddi bir artış gözlemlenmiştir. Söz konusu tarih aralığında nüfusun yaklaşık %34'ü göçmenlerden oluşmuştur. Hızlı nüfus artışı, etnik çeşitliliği de yanında getirmiş, ülke bu dönemden itibaren birçok farklı ülkeden göç almıştır. Bu yıllarda göçlerin niteliği çoğunlukla emek göçü şeklinde olmuştur. Göçmenlerin çoğunluğu sanayi ve tarım ağırlıklı işlerde istihdam edilmiştir (Avery, 2013: 1-3). Özellikle 1990'lı yıllarda ülke, Çin, Hindistan ve Filipinler'den yoğun bir şekilde emek göçü almıştır. Bu göçmenler genellikle Toronto ve Vancouver şehirlerine yerleşmiştir. Bu göçmenlerin çocukları olan ikinci nesil göçmenler, çoğunlukla Kanada'da kolej eğitimi almış ve profesyonel kariyer mesleklerinde istihdam edilmişlerdir. Özellikle Filipinli göçmen ailelerin çocukları başta sağlık hizmetleri olmak üzere beyaz yakalı çalışanlar olarak istihdam edilmiştir. Böylelikle başlangıçta emek göçü olan göçün niteliği zamanla yüksek vasıflı göçe doğru dönüşmüştür (Kelly ve Lusia, 2006: 9).

I. Dünya Savaşı sonrası dönemde Kanada çok sayıda Avrupalı göçmenin göç merkezi haline gelmiştir. Ülkedeki göçmen nüfusun artışı kontrol altına almak için 1924 Göçmenlik Yasası kabul edilmiştir. Yasa göç konusunda katı kotalar içermiştir. Bu dönemden itibaren talebe göre işe alım kampanyası izlenmiştir. Sonraki 10 yıl

içerisinde Kanada tarımsal ve endüstriyel emek için bir milyon göçmen daha kabul etmiştir. Büyük Buhran döneminde göçmen alımlarına bir süre daha ara verilmiştir. 1946 yılından itibaren ise ekonomik göçmenlere öncelik tanıyan bir göç kabul stratejisi izlenmeye başlanmıştır (Avery, 2013: 3). Bu dönemde ülkeye giriş yapan nitelikli göçlerin kalıcı olması için çeşitli teşvikler sağlanmıştır (Richmond, 1967: 72).

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde göç politikaları yeniden düzenlenmiştir. Bu durum gerilim yaşanmasına neden olmuştur. Çünkü politikalar ağırlıklı olarak nitelikli göçmenleri hedef almıştır. 1962 yılında hükümet kabul edilecek göçmenlerin, uyuşundan ziyade sahip oldukları eğitim ve donanım ile değerlendirileceklerini belirtmiştir. Bu doğrultuda 1966 yılında İnsan Gücü ve Göçmenlik Dairesi oluşturulmuştur (Green ve Green 1999: 430-431). Göçmen alımında uygulanmaya başlanan yeni kriterler Kanada hükümetinin nitelikli işgücüne yoğun ihtiyaç duyduğunun kanıtı niteliğindedir. 1966 yılından itibaren Kanada'nın göçmen talebi ekonomik ihtiyaca göre dönüşüm geçirmiştir. Ülkeye kabul edilecek göçmenlerin belirli bir standarda sahip olması beklenmiş, bu nedenle puan sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Bu sistemde eğitim, mesleki yeterlilik ve dil hâkimiyetine önem verilmiştir (Lam ve Richmond, 1995: 6). Bu bölüm içerisinde Kanada'nın nitelikli göçmenlere yönelik uyguladığı politikalar başlığında puan sistemi detaylı olarak ele alınacaktır.

Kanada'ya göçmen akışı tarih boyunca sürmüştür. Ancak göçün niteliği zaman içerisinde değişmiştir. Yeni gelen göçmenlerin genellikle beyaz yakalı olduğu görülmektedir (Kelly ve Lysis, 2006: 10). Kanada'nın nitelikli göç tarihi dünya genelinde olduğu gibi 1960'lı yıllarda yüksek önem kazanan bir olgudur. Geçmişten günümüze Kanada çeşitli politikalar uygulayarak nitelikli bireyleri ülkeye çekmeyi hedeflemiştir.

3.2. Kanada'ya Yönelen Türkiye Kökenli Göçler

I. dünya savaşı sonrasında, Kanada ve ABD gibi ekonomisi gelişmiş ülkelerin göçmen işgücüne yönelik talepleri artmıştır. Kuzeybatı Avrupa, bu ülkelere göçmen ihraç eder bir nitelik kazanmıştır. Özellikle, Türkiye, İtalya, İrlanda gibi aktif iş gücüne sahip olan ülkeler, gelişmiş ülkelerin başlıca emek tedarikçisi konumuna gelmiştir (Tilly, 1976: 19). Avrupa'da sanayi devriminin gerçekleşmesi ile birlikte göç hareketleri artışa geçmiştir. Bir önceki bölümde detaylı olarak ele alındığı üzere Türkiye kökenli

göçmenlerin hareketliliği de bu yıllarda hız kazanmıştır. ABD, Almanya ve Kanada gibi gelişmiş ülkeler Türkiye kökenli göçlerin hedefi haline gelmiştir. Kanada'ya yönelen Türk kökenli göçler literatürde az ele alınan konulardandır. Bu nedenle mevcut bilgiler oldukça sınırlıdır. Türkiye'den Kanada'ya yönelen göçmenler 3 kategori altında değerlendirilebilir: ekonomik göçmenler (nitelikli ve niteliksiz), aile birleşmesi yoluyla kabul edilen göçmenler ve mülteciler. Kabul edilen göçmenler çoğunlukla ekonomik göçmenler olmuştur (Borjas, 1993: 23).

Tablo 3. Kabul Kategorisine ve Yıllara göre Kanada'da İkamet Eden Türk Göçmenler

KABUL KATEGORİSİNE GÖRE GÖÇMENLER							
Tarih	Ekonomik Göçmen			Aile Sponsorluğu ile Kabul	Mülteci	Diğer	Toplam
	İş Programı	İşçi Programı	Eyalet Aday Programları				
1980 öncesi	-	-	-	-	-	-	3,530
1980-1990	400	1,895	0	990	460	20	3,755
1991-2000	125	1,670	0	2,255	1,815	10	5,880
2001-2005	50	920	60	1,265	2,705	60	5,050
2006-2010	370	1,240	270	1,325	915	125	4,235
2011-2016	310	1,075	420	1,185	1,235	30	4,260
Toplam	1,260	6,800	750	7,020	7,130	235	26,715

Kaynak: <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/dp-pd/dv-vd/imm/index-eng.cfm>.

Kanada'da en son nüfus sayımı 2016 yılında yapılmıştır¹. Elde edilen verilere göre 2016 yılında Türkiye doğumlu toplam 26,715 kişi Kanada'da ikamet etmektedir. 1980 öncesi dönemde Kanada'ya göç eden Türkiye kökenlilerin sayısı 3,530 olarak belirtilmiştir. Bu tarih aralığı için mevcut olan tek bilgi toplam göçmen sayısıdır, göçmenlerin kabul kategorisi ise belli değildir. Kanada'da ikamet eden Türkiye kökenli göçmenlerin nitelikleri ve göç tarihleri hakkında rakamlara aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

¹ Kanada istatistik kurumunun resmi web sitesinde yer alan bilgiye göre bir sonraki nüfus sayımı Mayıs 2021'de gerçekleştirilecektir (<https://census.gc.ca/index-eng.htm>). Çalışmada mevcut olan 2016 verileri kullanılmıştır.

Kanada’da yaşayan Türkiye kökenli nitelikli bireylerin sayısı diğer ülkelerden göç edenlere göre daha azdır. Toplam 26,715 göçmenin yalnızca 2,005 kişi nitelikli göçmen statüsünde ülkeye kabul edilmiştir. Bu 2,005 kişiden 1,260’ı Business Program, 745’i ise Eyalet Aday Programı ile ülkeye giriş yapmıştır. 1980 öncesi dönem için nitelikli göçmen sayısına ulaşamamaktadır. 1980-1990 yılları arasında ülkeye kabul edilen nitelikli Türk göçmenlerin sayısı 400 olarak verilmektedir. 1991-2000 döneminde 125 nitelikli göçmen, 2001-2005 dönemi için 110 kişi kabul edilmiştir. 2006 yılına kadar Kanada’ya göç eden Türkiye kökenli nitelikli bireylerin sayısının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu durumun nedeni başvuru sayısının düşük olması veya ülkenin kabul kriterlerinden kaynaklanıyor olabilir. Konuya ilişkin resmi bir bilgi paylaşımı söz konusu değildir. 2006 yılından sonra ise Eyalet Aday Programı uygulaması ile ülkedeki nitelikli Türkiye kökenli kişi sayısında artış gözlemlenmiştir. 2006-2010 dönemi için 640, 2011-2016 döneminde ise 730 nitelikli Türk Kanada’ya göç etmiştir. Rakamlardan da görüldüğü üzere, Kanada’da yaşayan Türkiye kökenli bireylerin sayısı her geçen gün artmaktadır.

Tablo 4. Kanada’da Yaşayan Türkiye Kökenli Ekonomik Göçmenlerin Cinsiyetleri

Yaş Aralığı	Cinsiyet	
	Kadın	Erkek
15-24 yaş arası	355	515
25-34	610	795
35-44	925	1.005
45-54	875	1.105
55-64	585	840
65+	460	285
Toplam	3.845	4.955

Kaynak: <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2016/dp-pd/dt-td/Rp-eng.cfm>.

Kanada hükümeti ekonomik göçmenleri “işgücü piyasası ihtiyaçlarını karşılama, bir iş sahibi olma ve yönetme veya bir iş inşa etme, önemli bir yatırım yapma veya kendi işlerini yaratma yetenekleriyle Kanada’nın ekonomisine katkıda bulunma yetenekleri nedeniyle seçilen göçmenler” olarak tanımlamaktadır. Bu tanım nitelikli ve niteliksiz tüm bireyleri kapsamaktadır. Yukarıdaki tabloda yer alan bilgiler Kanada resmi web sitesinden derlenmiştir. Ulaşılan verilere göre, Kanada’da ikamet eden

Türkiye kökenli ekonomik göçmenlerin cinsiyet dağılımı 3845 kadın ve 4955 erkek şeklindedir. Erkek göçmenlerin sayısı kadınlara kıyasla daha yüksektir. Kadın göçmenlerin yaş dağılımında en yüksek grup 925 kişi ile 35-44 yaş aralığıdır. Bu grubu 875 kişi ile 45-54 yaş aralığındaki kadınlar ve 610 kişi ile 25-34 yaş aralığındaki kadınlar takip etmektedir. Türk kökenli erkek ekonomik göçmenlerin en yüksek olduğu yaş aralığını ise 1105 kişi ile 45-54 yaş aralığı oluşturmaktadır. Erkek göçmenlerin sayısı kadın göçmenlerin sayısına göre daha yüksektir.

3.3 Kanada için Nitelikli Göçlerin Önemi

Göçmen ülkesi olarak bilinen Kanada, ekonomik gelişmişliğini göçmen işgücüne borçludur. Göçmen işgücü sayesinde her geçen yıl daha güçlü bir ülke haline gelmektedir. Kanada, yaşam süresinin uzun olması ve çocuk yapma oranlarının düşük olması nedeniyle aktif nüfusu yetersiz olan bir ülkedir. Finanse edilmesi gereken çok sayıda emekli bulunmaktadır. Tüm bu faktörler Kanada'nın göçmen işgücüne duyduğu ihtiyacı arttırmaktadır. Göçmenler vergi ödeyerek, satın alarak, ulaşım ve barınmaya para ödeyerek Kanada ekonomisine ciddi oranda katkı sağlamaktadır (Citizenship and Immigration Canada, 2020).

Kanada birkaç farklı kategoride göçmen kabulü yapmaktadır. Bu kategoriler ülkede duyulan ihtiyaca göre dönemsel değişiklikler göstermiştir. Kanada'daki göçmenler genel bir sınıflandırma ile 4 gruba ayrılabilir. Bağımsız göçmenler mesleki yeterliliğe sahiptir ve ülke ekonomisinin gelişmesi için seçilirler. Bu sınıflandırmaya göre nitelikli göçmenler, girişimci ve yatırımcılar, Kanada vatandaşları tarafından desteklenebilecek yakın akrabalar (bağımlı göçmenler) ve mülteci-sığınmacı göçmenlerdir (Lam ve Richmond, 1995: 2). Bu sınıflandırma içinde ekonomik kalkınmaya destek olmaları açısından nitelikli göçmenlerin, yatırımcı ve girişimcilerin önceliği bulunmaktadır. Kanada beceri mücadelesinde önde gelen ülkelerden biridir. Bu mücadelenin temelinde nitelikli göçmenleri ülkeye çekme arzusu bulunmaktadır. Nitelikli işgücünün küresel pazarda oluşan beceri açığının giderilmesinde kullanılabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle nitelikli göçmenlerin ülkeye çekilmesine özellikle önem verilmektedir (Portridge ve Furtan, 2008: 3). Nitelikli göçmenlerin ülkeye olan katkısı politika yapıcıların dikkatini çekmiştir. Bu bağlamda Kanada'ya nitelikli göçmenleri çekmek için çeşitli teşvik ve uygulamalar hayata geçirilmiştir.

Kanada'ya göçler çoğunlukla ekonomik sermaye çerçevesinde şekillenmektedir. Ülkenin sahip olduğu finansal kaynakların yanı sıra alım gücünün yüksek olması da göçmenleri teşvik etmektedir. Düşük ücretlerle istihdam edilen göçmenler bile mütevazî ödemeler karşılığında araba gibi fiziksel varlıklara sahip olabilmektedir. Aynı zamanda daha önce göç etmiş tanıdıklar da dolaylı olarak göçü teşvik etmektedir. Bu kişilerin sahip oldukları imkânlar, örneğin giymiş oldukları marka kıyafetler, kullandıkları ev eşyaları ve çeşitli imkânlar ülkeye gelecek yeni göçmenleri teşvik etmektedir (Kelly ve Lusi, 2006: 11). Bu konuda sosyal medyanın işlevi oldukça yüksektir. Bireyler tanıdıkları veya etkileşimde oldukları göçmenlerin sosyal medya üzerinden yapmış oldukları fotoğraf ve video gibi paylaşımlarından etkilenerek göç fikrine sempati duyabilmektedir.

Kanada, dünyanın en güçlü ekonomilerinden birine sahiptir. Küresel zenginliğin %64'ünü oluşturan G7 ülkeleri arasında yer almaktadır. Ülke sahip olduğu bu ekonomik gücü muhafaza etmek için ise nitelikli göçmenlerin işgücüne ihtiyaç duymaktadır. Nitelikli göçmenler ülke açısından yüksek öneme sahiptir. Bu doğrultuda göçmenleri ülkeye çekmek ve ülkede tutmak açısından çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir.

3.4 Kanada'da Nitelikli Göçmenlere Yönelik Uygulanan Program ve Faaliyetler

Ev sahibi ülke tarafından istihdam edilemeyen veya yetersiz kaynaklar sunulan bireyler, kendilerini ekonomik ve kültürel açıdan tatmin eden ülkelere yönelir (Benson-Rea ve Rawlinson, 2003: 64-65). Bu durum, göç hareketliliğini arttırmaktadır. Nitelikli göçmenlerin işgücü piyasasındaki hareketliliği diğer göçmenlere göre daha kolaydır. Çünkü yetenekli bireylerin üretkenliği daha yüksektir (Becker, 1993: 392-393). Bu durum Kanada gibi göçmen işgücüne ihtiyaç duyan ülkeler tarafından avantaja dönüştürülmektedir. Çeşitli politikalar hayata geçirilerek göçmen işgücü ülkeye çekilmektedir. Kanada bu amaçla uyguladığı göç politikaları ile dikkat çekici bir başarı sergilemiştir. Ülkenin nitelikli göçmen işgücüne verdiği önemin altında ise ekonomik büyümeyi teşvik etme arzusu bulunmaktadır.

Kanada'da göçmenlerin ve yerel halkın hizmet ve kurumlara eşit erişim imkânı bulunmaktadır (Simmons, 2010: 172). Bu durum, Kanada'ya göç etmek isteyen bireyler üzerinde olumlu etki oluşturmaktadır.

Kanada, göçmenleri ülkeye çekmek için geçmişten günümüze birçok göç politikası hayata geçirmiştir. Bu politikalar farklı göçmen gruplarına hitap etmektedir. Aile birleşmesi için, yatırımcı ve girişimciler için, mülteciler için ve nitelikli çalışanlar için farklı kabul kriterleri ve uygulamalar vardır. Özellikle 1980 sonlarında Kanada göç politikalarında dönüşüm yaşanmıştır. Bu dönüşüm neticesinde nitelikli göçmenler ülkeye çoğunlukla ekonomik göçmen veya bağımsız göçmen statüsü ile kabul edilmiştir. Bu başvurulara öncelik tanınmaktadır (MPI, 2005). Nitelikli göçmenler için, Express Giriş Programı, Federal Nitelikli İşçi Programı, Eyalet (il) Aday Programı ve Düzenlenmiş İşveren Görüşü uygulanmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde nitelikli göçmenler için uygulanan bu göç politikaları ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

3.4.1 Kanada Göçmen Kabulünde Puan Sistemi Uygulaması

Kanada'ya kabul edilen nitelikli göçmenler 1967 yılından itibaren puan sistemi ile değerlendirilmektedir. Puan sistemi, temelde göçmenler arasında ortaya çıkan ayrımcılığın giderilmesi amacıyla uygulamaya konulmuş bir sistemdir. Ülkeler Avrupa kökenli göçmenleri kabul etmeye daha meyilli iken Asya ve Afrika ülkelerinden gelen göçmenlere karşı ırkçı bir uygulama olabilmektedir. Bu durum göçmen kabulünde eşitsizlikler yaşanmasına neden olmuştur. Kanada puan sistemini uygulamaya başlayan ilk ülkelerden biri olmuştur. Puan sistemi, göçmenler arasında meydana gelen eşitsizliğin kaldırılması, göçmen kabulünde etnik kökenlerden ziyade kişisel becerilerin referans alınması anlamına gelmiştir. Öte yandan düşük nitelikli göçmenlerin ülkeye kabulünü güçleştirebilmektedir.

Yaş, eğitim durumu, profesyonel beceriler, dil yeteneği², deneyim gibi unsurlar puan hesaplanmasında kullanılmaktadır. Kanada'da daha önce istihdam edilmiş veya eğitim almış olmak, nakdi bir birikime sahip olmak gibi unsurlar da Kanada göçmenlik başvurusunda dikkate alınmaktadır (Oreopoulos, 2011: 2). Puan sisteminde göçmen adayları 100 puan üzerinden derecelendirilirler. Sahip olunan her bir nitelik için ayrı bir puanlandırma uygulanır. Puan sisteminde en önemli unsur eğitimidir. Her bir eğitim yılı için 1 puan toplamda 20 puan eğitim unsuru üzerinden verilmektedir. Göçmenlerin

² Dil yeteneği, başvuru sahiplerinin "Uluslararası İngilizce Dil Test Sistemi" ne göre değerlendirilir. IELTS TOEFL gibi uluslararası geçerliliği bulunan sınav sonuçları geçerli kabul edilmektedir.

meslekleri bir diğer unsurdur. En çok talep edilen meslekler 15 puana kadar derecelendirilebilmektedir. Puan sisteminde dikkate alınan bir diğer unsur ise bireylerin yaşdır. 35 yaş altındaki adaylar 10 puana kadar puan kazanabilirken 35 yaş üstü bireyler her bir yıl için -1 puan almaktadır. İşverenden iş teklifi alan göçmen adayları için 10 puan eklenmektedir. Kalan puanlar ise dil yetkinliği (İngilizce veya Fransızca) ve göçmenlik memurunun genel kanaatine bırakılmıştır (Borjas, 1993: 23; Beach vd., 2007: 9). Nitelikli göçmen kabul uygulamalarının hepsinde puan sistemi uygulaması bulunmaktadır. Puan oluşumunda, kriterlerin puan ağırlıkları başvuru yapılacak uygulama kapsamında değişiklik göstermektedir.

3.4.2 Express Giriş Programı

Express Giriş Programı nitelikli göçmenlerin işlemlerinin daha pratik ve hızlı bir şekilde tamamlanması için düzenlenmiştir. Adaylar iki aşamalı bir başvuru sürecine tabi tutulmaktadır. İlk olarak dil puanı sonuç belgesi, eğitim düzeyini gösterir belge ve pasaport online olarak gönderilmektedir. Bu aşamada başarılı kabul edilen adaylar detaylı bir başvuru yapabilmeleri açısından davet alır. İkinci aşamada da başarılı kabul edilen göçmen adayları ülkeye kesin olarak davet edilmektedir. Express giriş programına yapılan başvurular yaklaşık 6 ay içinde sonuçlanmaktadır. Bu yönü ile diğer göç programlarından ayrılmaktadır. Express Giriş programı 3 farklı program için uygulanmaktadır:

- Federal Nitelikli İşçi (FSW)
- Federal Nitelikli Ticaret (FST)
- Kanada Deneyim Sınıfı (CEC)

Federal Nitelikli Ticaret (FST) ve Kanada Deneyim Sınıfı (CEC) Programları için eğitim şartı bulunmamaktadır. Puan sistemi göçmen adaylarının değerlendirilmesi için kullanılmaktadır. FST ticari faaliyetlerle uğraşan iş tecrübesine sahip göçmen adaylarına yönelik uygulanmaktadır. CEC ise Kanada'da iş tecrübesi bulunan ve daimi olarak ikamet etmek isteyen bireylere yöneliktir (Government of Canada, 2021).

3.4.2.1 Federal Nitelikli İşçi Programı

Federal Nitelikli İşçi Programı (FSWP), kalıcı olarak Kanada'ya göç etmek isteyen, iş tecrübesine sahip nitelikli bireyler içindir. Kanada'ya kabul edilen ekonomik

göçmenlerin yaklaşık %46'sı bu program dâhilinde ülkeye kabul edilmiştir (MPI, 2011).

Dil yetkinliği, en az 1 yıl mesleki deneyim ve eğitim programa kabul için gerekli olan asgari koşullardır. Bu koşulları sağlayan kişiler için 100 puan üzerinden 6 faktörlü bir değerlendirme yapılır. Yaş, eğitim düzeyi, geçerli bir iş teklifi bulunması, dil yetkinliği, eğitim ve adaptasyon olasılığı göçmenlik memurları tarafından belirlenir. 67 puan üstü alan bireyler oluşturulan yetenek havuzuna dâhil edilir. Oluşan ihtiyaca göre göçmen adayları ülkeye davet edilir (Government of Canada, 2021).

3.4.2.2 Eyalet Aday Programı (PNP)

Eyalet Aday programı (İl aday programı) Express Giriş uygulamalarından biri değildir. Ancak başvurular bu Express Giriş Programı aracılığıyla da yapılabilmektedir. Bu nedenle bu başlık altında ele alınmıştır. Kanada'da nitelikli emek göçüne yüksek önem verilmektedir. Bu nedenle eyaletler ve federal hükümet arasında ortak bir yetki alanı olarak belirlenmiştir (Beach vd., 2007: 10-11). Yani her eyalet ihtiyaç duyduğu iş alanları için göçmen davet etme yetkisine sahiptir. Bu uygulama doğrultusunda Eyalet Aday Programı hayata geçirilmiştir.

Kanada'da nitelikli göçmenler her eyalette ihtiyaca göre istihdam edilmektedir ve beceriye göre bölümlere ayrılmıştır (Portridge ve Furtan, 2008: 5). Eyalet Aday Programı kapsamında, başvuru sahipleri eyalet tarafından belirlenen kriterleri karşılamak koşuluyla, çalışma izni için aday gösterilir. Bu program, Kanada'ya gelen nitelikli göçmenleri, her ildeki işgücü veya beceri eksikliklerini ele alarak Toronto, Vancouver ve Montréal gibi büyük göçmen merkezlerinin dışına dağıtmayı amaçlamaktadır. Programa yönelik talep başlangıçta düşük olmuş ancak zamanla başvuru ve kabul sayıları artmıştır (MPI, 2011). Eyalet Aday Programı Türkiye kökenli göçmenler tarafından da sıklıkla tercih edilmektedir. Programın uygulamaya başlandığı 2001-2005 aralığı için 60 kişi, 2011-2016 yılları arasında ise 420 kişi kabul edilmiştir. Eyalet Aday Programı için kabul edilen toplam Türkiye kökenli göçmen sayısı ise 745 olarak belirtilmektedir (Tablo 2).

3.4.3. Düzenlenmiş İstihdam Görüşü

Düzenlenmiş İstihdam Görüşü (AEO), Kanada'da bulunan bir işverenin istihdam sağlama koşuluyla nitelikli yabancı işgücünü ülkeye davet etmesidir. İşveren, Kanada İnsan Kaynakları ve Beceri Geliştirme Ofisine başvuru yapar böylelikle değerlendirme süreci başlatılır. Davet edilen göçmen çalışanın maaş ve çalışma koşulları gibi faktörler yerli çalışanlara sunulandan daha az olamaz. Düzenlenmiş İstihdam Görüşü uygulamasının beyin israfı ile mücadelede önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir (MPI, 2011). Bu uygulamaya 2013 yılında son verilmiştir.

Ele aldığımız politikalar nitelikli işgücünü hedef alacak şekilde planlanmıştır. Ülkeye girişlerde eğitim ve beceriye sahip adaylara öncelik tanınmaktadır. Kanada nitelikli işgücünü ülkeye çekme konusunda büyük bir başarı ve istikrar göstermektedir. Ülke dünyanın en gelişmiş ekonomisine sahip ülkeleri arasında yer almaktadır. Bu ekonomik gelişmişlik istihdam edilen nitelikli işgücü ile bağlantılıdır. Şüphesiz bu başarının arkasında Kanada'nın beceriye dayalı puan sistemine geçerek ülkeye nitelikli göçmenleri çekmesinin etkisi bulunmaktadır. Bugün Kanada nitelikli işgücünün büyük bir kısmını elinde bulundurmaktadır.

Yüksek vasıflı göçlerde, bilgiye dayalı kaynakların yurt dışına aktarılması sıklıkla siyasi koşullarla bağdaştırılmaktadır (Meyer, 2001: 2). Çeşitli hizmetler sunan eşitlikçi yönetim anlayışının hâkim olduğu ülkeler göç alma potansiyeli taşımaktadır. 1988'de Kanada Çok Kültürlülük Yasası kabul edilmiştir. Bu doğrultuda ülke, eşitliğe önem veren yönetim anlayışına sahiptir (Brosseau ve Dewing, 2018: 5). Bu anlayışın hâkim olması, göçmenlerin ülkede refahını arttırmaktadır.

Kanada'nın uyguladığı göç politikaları bazı kesimler tarafından adaletsiz olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Stasiulis (1997), Kanada'da göçmenliğin refah hizmetlerinin kiralabilmesi amacıyla kullanıldığı ve maddi durumu iyi olan bireylere yönelik olduğunu ifade etmiştir. Göçmen kabulünde sınıf ayrımcılığı yapıldığı, nitelikli ve girişimci göçmenlerin kabul edildiği belirtilmektedir (Green and Green, 1999; Konadu-Agyemang, 1999). Ülkeye kabul edilen göçmenler ekonomik kaygılar doğrultusunda seçilmektedir (Bauder, 2013: 172). Bu durum nitelikli göçmenler açısından avantaj oluştururken, niteliksiz göçlerde kabul edilme ihtimalini düşürmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEN YURT DIŞINA YÖNELEN NİTELİKLİ GÖÇ HAREKETLERİ KANADALI TÜRKLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

4.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu kısımda yer verilen alan çalışmasının amacı, Kanada'ya yönelik Türkiye kökenli nitelikli göçlerin neden ve sonuçlarının incelenmesidir. Çalışmanın ortaya çıkmasındaki temel nokta Türkiye'den Kanada'ya yönelen nitelikli göçlerin nedenlerinin araştırılmak istenmesidir. Bu göçler ülke kalkınmasına nasıl kazandırılabilir potansiyel engeller nelerdir sorusundan yola çıkılmıştır. Bunun için Kanada'da ikamet eden nitelikli göçmenlerin göç nedenleri, Türkiye ile olan bağlantıları, geri dönme niyetleri, Türkiye ve Kanada'nın göç politikalarına dair görüşlerine yönelik çeşitli sorular yöneltilmiştir. Aynı zamanda göçmenlerin demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla yaş, cinsiyet, eğitim durumu, göç süreci, Kanada'da sahip oldukları sosyal ve maddi imkânlarla yönelik sorular da yöneltilmiştir. Elde edilen bulgularla mevcut literatürde yer alan diğer çalışmaların bulguları kıyaslanmıştır.

Çalışmanın başlangıcında belirtildiği üzere Türkiye geçmişten bu yana nitelikli işgücü kaybı yaşamaktadır. Bu durumda teorik olarak ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel olarak gruplandırılabilen 4 temel faktör etkili olmaktadır. Çoğu zaman bu 4 faktör iç içe geçmekte ve bireyleri göç kararına yönlendirmektedir. Türkiye geçmişten günümüze nitelikli işgücü göçü veren ülkelerden biridir. Bununla birlikte birinci bölümde ele alındığı üzere, konuya ilişkin ilgili literatürde yer alan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu dikkat çekmektedir. Literatürde yer alan mevcut çalışmaların ise ağırlıklı olarak belirli bir meslek grubuna yönelik veya tersine göç olgusunu ele alan çalışmalar olduğu görülmektedir. Bu tez çalışması aracılığıyla, mevcut literatüre ilişkin söz konusu kısıtlar göz önünde bulundurularak Türkiye'nin nitelikli işgücü göçü verdiği ülkeler arasında önemli bir yer tutan Kanada'ya yönelik nitelikli göçlerin nedenlerinin ayrıntılı bir şekilde ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

4.2. Araştırmanın Yöntemi ve Kısıtlılıklar

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Görüşmeciler ile yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilere ilk olarak sosyal medya grupları aracılığıyla ön görüşme formu gönderilmiştir. Bu formda görüşmecilere yaş, meslek, öğrenim durumu, cinsiyet, uyruk ve ikamet etikleri ülke ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Aynı zamanda bu formda yürütülecek olan çalışma hakkında görüşmecilere bilgi verilmiş, görüşmecilerin online görüşme yapmayı kabul ettiklerine dair onayları ve iletişim bilgileri talep edilmiştir. Çalışmanın görüşmecilerinde; Kanada'da ikamet ediyor olma, Türkiye kökenli olma, ön lisans ve üstü öğrenim seviyesine sahip olma ve kalifiye bir işte istihdam ediliyor olma koşulları aranmıştır. Elde edilen bilgiler sonucunda adaylar ile görüntülü çevrimiçi görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilere erişim ve mülakat süreçlerinin çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmiş olması çalışmanın temel kısıtları arasında yer almaktadır. Görüşmecilere sosyal medya aracılığı ile ulaşılmış olması ise sosyal medya kullanmayan grupları örneklem dışında bıraktığından çalışmanın bir diğer kısıtını oluşturmaktadır.

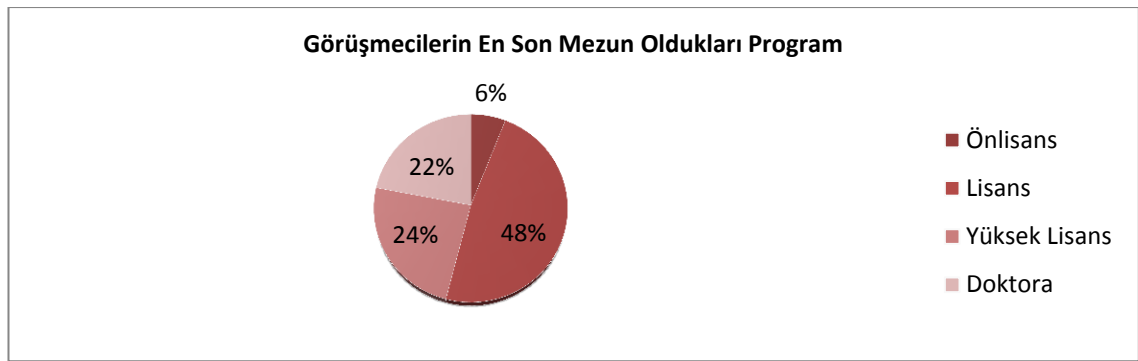
Çalışma kapsamında, toplam 53 kişi sosyal medya grupları üzerinden dağıtılan ön görüşme formunu doldurmuş ve çalışmaya katkıda bulunmak istediklerini belirtmiştir. 50 görüşmeci ile görüntülü çevrimiçi görüşmeler gerçekleştirilmiş ve söz konusu görüşmeler 5 aylık süreçte tamamlanmıştır. Her bir görüşme 35 - 90 dakika aralığında sürmüştür. Her bir görüşmeci için gerçek isimlerinden farklı bir kod isim belirlenmiştir. Yapılan görüşmelerin bir kısmı için görüşmecilerin de onayı alınarak ses kaydı oluşturulmuştur. Ses kaydı onayı verilmeyen görüşmeler için ise görüşme esnasında yazılı notlar alınmıştır.

4.3. Araştırmanın Bulguları

Çalışmanın bu bölümünde alan araştırması sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Görüşmecilerin demografik yapısına ilişkin analiz sonuçları ve alan bulgularına bu kısımda yer verilmiştir.

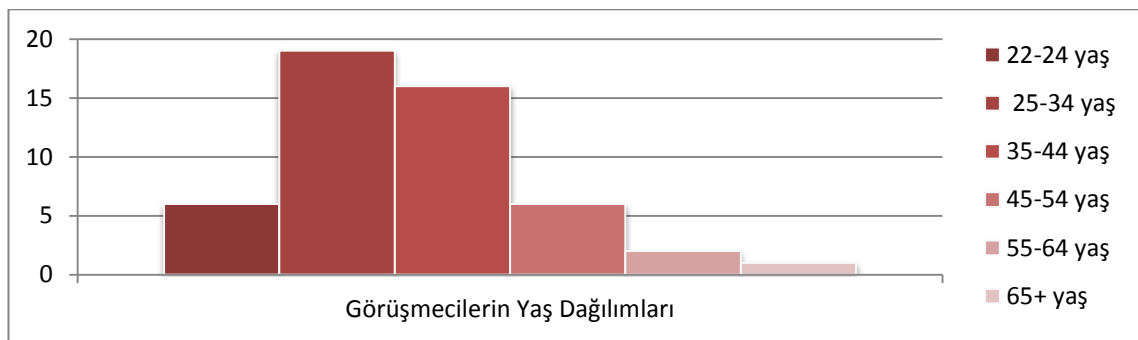
4.3.1. Görüşmecilerin Demografik Analizi

Görüşmeciler cinsiyet bakımından 27 kadın ve 23 erkek görüşmeci olmak üzere toplam 50 kişiden oluşmaktadır. Görüşmeciler medeni durumlarına göre 19 evli ve 31 bekar görüşmeciden oluşmaktadır. Görüşmecilere mevcut eğitim durumları da sorulmuştur. Araştırmaya katılan görüşmecilerin eğitim durumlarının ağırlıklı olarak lisans düzeyinde olduğu görülmüştür. Görüşmecilerin eğitim durumlarına ve yaş değişkenlerine ilişkin analiz sonuçları aşağıda Şekil 1 ve Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Görüşmecilerin Eğitim Düzeylerine ilişkin Analiz Sonuçları

Eğitim seviyesi dağılımına göre ise 3 kişi (%6) önlisans, 24 kişi (%48) lisans, 12 kişi (%24) yüksek lisans ve 11 kişi (%22) doktora seviyesinde bir eğitim kurumundan mezun olduğunu belirtmiştir.

Şekil 3. Görüşmecilerin Yaş Dağılımları

Görüşmecilerin yaş dağılımları 22-65 aralığında değişkenlik göstermektedir. 22-24 yaş aralığında 6 kişi, 25-34 yaş aralığında 19 kişi, 35-44 yaş aralığında 16 kişi, 45-54 yaş aralığında 6 kişi, 65 yaş üstü 1 kişi bulunmaktadır. Görüşmecilerin yaş ortalaması hesaplandığında 35,5 olarak bulunmaktadır.

4.3.2. Görüşmecilerin Uzmanlık Alanları

Tablo 5. Görüşmecilerin Türkiye ve Kanada'da İstihdam Edildikleri Mesleklere göre Dağılımları

MESLEK			
GÖRÜŞMECİ	KANADA	TÜRKİYE	
1.	Elçin	Araştırma görevlisi	Uzman
2.	Kenan	Şef Aşçı	Aşçı
3.	Onur	Yüksek mühendis	Mühendis
4.	Sinan	Proje müdürü	İnsan Kaynakları Personeli
5.	Güneş	Yönetici	Üretim Mühendisi
6.	Aysun	Proje yöneticisi	xx (çalışmıyor)
7.	Serhan	Genel müdür	Proje Mühendisi
8.	Arda	Muhasebe asistanı	xx (çalışmıyor)
9.	Barış	Analiz uzmanı	İç Denetim Uzmanı
10.	Hasan	Genel müdür	Basın yayın (gazeteci)
11.	Erol	Sosyal hizmetler uzmanı	Memur
12.	Fatma	Uzman mühendis (Takım lideri)	Mühendis
13.	Ozan	Teknoloji mühendisi	xx(çalışmıyor)
14.	Sarp	Mühendis	Mühendis
15.	Yılmaz	İhracat müdürlüğü	İhracat personeli
16.	Hakan	E-ticaret yöneticisi	E-ticaret yöneticisi
17.	Erdoğan	Grup müdürü	Yönetici (şirket ortağı)
18.	Ali	Teknisyen	Memur
19.	Aslı	Siber güvenlik danışmanı	Bilişim Teknolojileri Uzmanı
20.	Zümrüt	Yönetici	Yönetici
21.	Ahmet	İşletme müdürü	Pazarlama Sorumlusu
22.	Yusuf	Mali işler uzmanı	Uzman Yardımcısı
23.	Mehmet	Mühendis	Mühendis
24.	Elif	Hemşire	Hemşire
25.	Ömer	Mühendis	Takım Lideri- Uzman Mühendis
26.	Nalan	Farmakoloji Uzmanı	Asistan (Akademisyen)
27.	İnci	İnsan Kaynakları	İnsan Kaynakları
28.	Merve	Ekonomi Danışmanı	xx (çalışmıyor)
29.	Ece	Banka genel müdürü	İdare Müdürü
30.	Burhan	Yazılım uzmanı	Mühendis
31.	Cem	İnşaat mühendisi	İnşaat mühendisi
32.	Yaprak	Koordinasyon uzmanı	İhracat Sorumlusu
33.	Bora	Uçak mühendisi	Uçak mühendisi
34.	Deniz	Pazarlama Uzmanı	Tekstil işçi (alanında iş bulamamış)
35.	Zeynep	Mimar	xx (çalışmıyor)
36.	İklim	Yönetici Asistanı	İhracat Sorumlusu
37.	Bahar	Yazılım mühendisi	Yazılım mühendisi
38.	Cansu	İşletme sahibi	İşletme sahibi
39.	Çiçek	Kariyer danışmanı	Banka Çalışanı
40.	Nehir	Finans uzmanı	Bilgi Analist Çalışanı
41.	Defne	Proje Koordinatörü	Ürün Geliştirme Müdürü
42.	Kumsal	Diyetisyen	Diyetisyen
43.	Eda	Gazeteci	Gazeteci
44.	Gizem	Öğretmen	Öğretmen
45.	Faruk	Mali müşavir	Muhasebeci
46.	İrem	Hemşire	Hemşire
47.	Leyla	Göçmen danışmanı	xx (çalışmıyor)
48.	Perihan	İK uzmanı	Dış Ticaret Satış Temsilcisi
49.	Şebnem	Yazılım mühendisi	Bilişim Teknolojileri Uzmanı
50.	Nihat	Psikolog	Psikolog

Görüşmeciler çeşitli meslek gruplarına mensuptur. Görüşmeciler, Türkiye ve Kanada’da istihdam edildikleri meslekler sorulmuştur. Araştırma bulgularına göre; Türkiye’den Kanada’ya göç eden bireylerin mesleki donanımlarına uygun işlerde istihdam edildikleri görülmektedir.

Görüşmecilerin Türkiye’de istihdam edildikleri meslekleri ile Kanada’da istihdam edildikleri meslekleri arasında nitelik kaybı bulunmamaktadır. Her bir görüşmeci, Kanada’da nitelikli işlerde istihdam edilmiştir. Ayrıca görüşmecilere herhangi bir sosyal güvenceleri bulunup bulunmadığı sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin 49’u sosyal güvencesi olduğunu belirtirken; yazılım mühendisi olan bir kişi ise kayıt dışı istihdam edildiğini belirtmiştir.

4.3.3. Göç Serüveninin Başlaması

Türkiye’den Kanada’ya yönelik göç sürecinin daha net anlaşılması açısından, görüşmecilere göç sürecine nasıl karar verdikleri sorulmuştur. Göç kararının ortaya çıkmasında genellikle ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel koşulların iç içe geçtiği gözlemlenmiştir. Bu faktörlerin birbirinden ayrılması çoğu zaman mümkün olmamıştır. Görüşme yapılan bireylerin göç kararında tek bir faktör geçerli değildir. Tüm etkenlerin birleşimi sonucu göç kararı verilmektedir. 2 yıl önce Kanada’ya göç eden Kenan, göç kararı alırken etkili olan faktörlerin birbirleriyle iç içe olduğunu şu sözleri ile ifade etmiştir:

“16 yaşında bir yetişkin olup daha iyi yaşamı, hayat koşullarını iş ekonomi alanlarında yaşananları görünce bu ülkede belki kendim bir şekilde yaşayabilirim diye düşündüm. Ama çocukların daha iyi bir hayat yaşamasını istiyordum ve kendi yaşam kalitemi de arttırmam gerektiğinin farkına vardım. Güzel yurdumun her tarafı mükemmel ama iş bilmez yöneticilerin elinde harabeye dönmüş... Bazı insanların hayatı ise sanki süs bahçesi gibi aşırı süslü. Türkiye’de yaşayınca bu kadar süse abartıya alışılabilir. Kanada’da böyle bir şey yok. Her şey sade ve özünü kaybetmemiş bir hayat var. Her taraf temiz burada. En çok dikkatimi çeken husus ise, işi ehli yapıyor ve en ufak bir eksikliği tespit ettiğinde durumu ilgili kurumlara yazılı olarak bildirebiliyorsun. Gerekli görülmesi durumunda bu durumlara anında müdahale ediliyor. Bizim ülkemizde basit bir eleştiri bile suç, “aman sus bir şey deme başına iş alırsın” görüşü hâkim. Hani meşhur bir söz var “Silivri soğuktur”. Bu politika her

yerde işliyor. İfade özgürlüğünün bile olmadığını görünce bu ülkede yaşanılmayacağı kararını verdim. Bu, benim şahsi fikrim” (Kenan, Gastronomi Uzmanı, 25 yaşında).

Yönetim sürecinde yaşanan aksaklıklar ve geleceğin belirsiz olması, Türkiye'nin nitelikli işgücü kaybında etkili olmaktadır. Aile üyelerinin refahı da göç kararı alınmasında etkin rol oynamaktadır. Göçmenlerde, aile üyelerinin daha iyi yaşam koşullarına sahip olmalarına dair güçlü bir istek bulunmaktadır. Özellikle, görüşme gerçekleştirilen ebeveynlerde bu etken sıklıkla gözlemlenmiştir. Kenan, evli ve çocuklu olmamasına rağmen; gelecekte edineceği aile üyelerinin de göç kararında etkili olduğunu belirtmektedir. 2 çocuk annesi olan Kumsal da çocuklarının geleceği hakkında endişe duyduğunu, bu nedenle göç kararı aldığını belirtmektedir:

Türkiye’de hâkim olan kaos ortamı beni endişeye düşürüyordu. Geleceğimiz, çocuklarımın eğitimi beni endişelendiriyordu. Çocuklarımın kaliteli eğitim almasını istedim. Biz de ailecek karar verdik ve geldik (Kumsal, Diyetisyen, 34 Yaşında).

Nalan, göç kararında tek bir unsurun rol oynamadığını, birçok faktörün etkili olduğunu şu cümlelerle belirtmiştir:

Birçok unsur söz konusu. Türkiye’de adalet yok, çalışma sistemi oldukça kötü. Ekonomi her geçen gün kötüye gidiyor. Bu koşullara göz yumup çalışsanız dahi, emeklerinizin karşılığını almanız çok zor. Türkiye’de verdiğim emeklerin karşılığını alamadığımı gördüğüm anda biletimi alıp kaçtım (Nalan, Farmakoloji Uzmanı, 28 yaşında).

Özel bir şirkette proje yöneticisi olan Aysun da vermiş olduğu kararın tek bir unsura bağlı olmadığını belirtmiştir. Aysun, göç kararını nasıl verdiğini şu cümleler ile ifade etmiştir:

Tek bir etkenden bahsetmek mümkün değil aslında. Çok fazla faktör var. Ülkenin genel durumu her geçen gün daha kötüye gidiyordu. Düğün günümden 1 gece önce darbe gibi bir saçmalık gerçekleşti. Bu saçmalık benim için bardağı taşıran son nokta oldu (Aysun, Proje Yöneticisi 28 yaşında).

Aysun'un söz ettiği gibi, Türkiye'nin son yıllarda vermekte olduğu nitelikli göçlerde 15 Temmuz 2016'da gerçekleşen darbe girişimi önemli bir itici etken olmuştur. Darbe girişiminin özellikle psikolojik açıdan meydana getirdiği etkiler, bireylerin ülkeyi terk etmesine neden olmuştur. Bireyler, korku ve anksiyete bozukluklarına maruz kalmıştır. Tıpkı Aysun gibi Erol da darbe girişiminin göç kararında etkili olduğunu belirtmiştir:

15 Temmuz 2016 yılında, yalan ve gerçek arasında gidip geldik. Hiç kimsenin bizi bu kadar korkutmaya hakkı yoktu. Can güvenliğimizden endişe ettik. Hiçbir kuruma güvenimiz kalmadı (Erol, Sosyal Hizmetler Uzmanı, 43 yaşında).

Ülkede yaşanan diğer siyasal olaylar da nitelikli göçler için itici etken olmuştur. 28 Mayıs tarihinde başlayan gezi olaylarında parktaki protestocular çoğunlukla orta sınıf, iyi eğitilmiş ve genç bireylerdi (Arat, 2013: 808). Gezi olayları da Türkiye'nin nitelikli genç nüfusunun göçüne zemin hazırlamıştır. Eda, göç kararında gezi parkı olaylarının etkisi olduğunu şu cümleleri ile aktarmıştır:

Gezi olaylarından beri istiyordum ve okul biter bitmez adım attım. 1 sene çalışıp biraz birikim yapmaya çalıştım, ancak başarılı olamadım. Ailemin de desteğiyle ancak 2018 de gelebildim (Eda, Gazeteci, 25 yaşında).

37 yıl önce Kanada'ya göç eden Fatma da Eda gibi siyasal gerekçeler sonucu göç kararı almıştır. Fatma, göç etme sürecini ve dönemin Türkiye'sini şu sözleri ile anlatıyor:

“Siyasi koşullar bizim göç kararımızda büyük rol oynadı. Sağ sol çatışmaları, siyaset, sıkıyönetim iş yerlerini etkiledi (her gün aramalar, tutuklamalar olurdu). Ekonominin kötü olması nedeniyle iş yerlerinde proje olmaması daha fazla boş zaman geçirilmesine yol açtı. Çalışanlar arasında oyun oynanır, çay içilir, sohbetler edilirdi. Biz çok üzülüyoruzduk, eşimle bir süre yurt dışına gidip ülkenin durumunu gözlemlemek istedik” (Fatma, Uzman Mühendis, 65 yaşında).

Türkiye'nin siyasal açıdan yoğun bir gündeme sahip olması, göç süreci için daima geçerli bir neden olmuştur. 37 yıl önce Fatma için göç kararı almaya neden olan faktörler, günümüz Türkiye'sinde dönüşüm geçirmiştir. Türkiye'de son yıllarda yaşanan gezi olayları ve 15 Temmuz darbe girişimi gibi siyasal faktörler, nitelikli göçlerin artmasına neden olmuştur. Nihat da tıpkı Fatma gibi göç kararında asıl etkili olan faktörün siyasal koşullar olduğunu belirtmektedir:

“Suç işlemediğim halde suçlandım. Benim hiç alakam yok. Türkiye'de işler vatandaşın çıkarı doğrultusunda gitmiyor. Siyasetçilerin çıkarı doğrultusunda hareket ediliyor. Günün güçlüsü doğru ve yanlış kendi çıkarı konusunda belirliyor ve kimse bu duruma karşı çıkmıyor. Savcı kararı olmadan 4 gün gözaltına alındım ve polis tarafından tehdit edildim. Sonrasında yaşadığım bir takım benzer olayların da etkisiyle göç etme kararı verdim“(Nihat, Psikolog, 32 yaşında).

Türkiye'nin göç ikliminde etkili olan bir diğer siyasi unsur ise 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında gündeme gelen KHK ile meslekten ihraç etmeler olmuştur. Mesleklerinden ihraç edilen bireyler yurtdışına göç etmeye başlamıştır.

KHK'lar açıklanmaya başladı, nedensiz yere insanlar işlerinden çıkarıldı. Az miktarda var olan demokrasi de tamamen ortadan kalktı. Hukuk ve adalet ülkede tamamen bitince, ülkeyi terk etmeye karar verdim (Sarp, Mühendis, 34 yaşında).

4.3.3.1. Göç Kararında Çalışma Koşullarının Etkisi

Literatürde sıklıkla nitelikli göçlerin temel nedenleri arasında ele alınan çalışma koşullarının yetersizliği, Türkiye'nin nitelikli göç kaybında da etkin bir faktördür. Verilen emeklerin karşılığının alınamaması, mesleki olarak yükselme olanaklarının yetersizliği ve liyakate önem verilmemesi göç kararlarında önemli bir faktördür. Çalışma ortamlarında nepotizmin³ hâkim olması motivasyonun ve verimliliğin azalmasına neden olmaktadır. Nitelikli çalışanların yükselmelerinin önüne geçen bu ayrımcı uygulama sonucu göç kararları alınabilmektedir. Türkiye'de pazarlama sorumlusu olarak istihdam edilen Deniz, çalışma koşullarının göç kararı almasında etkili olduğunu şu cümleler ile ifade etmiştir:

Yıllarca özel bir firmada pazarlama sorumlusu olarak çalıştım. Yeri geldi mesaiye kaldım, tatil günlerimde dahi çalıştım. Ben terfi alıp yükselmeyi beklerken patronun akrabaları üst pozisyonlarda yerlerini aldı. Emeğinin karşılığını alamıyorsun. Kan bağı, sadakat bağı, liyakatten daha çok önem görüyor Türkiye'de. Emeğimin karşılığını alamayacağımdan emin olunca, yaşım iyice ilerlemeden başka fırsatlara yöneldim (Deniz, Pazarlama Uzmanı, 39 yaşında).

Bireylerin göç kararı almalarında, çalışma koşullarının yetersizliği önemli bir faktör olarak tespit edilmiştir. Bazı görüşmecilerin göç kararı almalarında mesleki açıdan daha çok yetkinlik kazanmayı istemeleri de etkili olmaktadır. Bununla birlikte; saygınlık ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme arzusu da nitelikli göçler için teşvik edici faktörler arasında yer almaktadır. Türkiye'de yeterli koşullara erişemeyen bireyler, çalışmalarını gerçekleştirmek için gelişmiş ülkelere göç etmektedir. Elçin bu durumu "Konfor alanında kök salmak istemiyorum, kanatlanıp uçmak istiyorum" cümlesi ile

³ Çalışma ortamlarında akraba ve yakın çevrenin diğer kişilere göre ayrıcalıklı olması durumudur.

ifade etmiştir. Elçin ve Ozan, daha çok araştırma yapma ve bilimsel açıdan fayda sağlamanın temel motivasyon kaynakları olduğunu belirtmişlerdir:

Bana sunulanla yetinmek istemedim. Ötekiler konfor alanında kök salıp kendilerine verileni kabul ederken; ben kanatlanıp uçmak istedim. Yıllarca okudum, kendime yatırım yaptım ve bunun bir karşılığı olmalı diye düşündüm. Hak ettiğimi almak için Kanada'dayım (Elçin, Araştırma Görevlisi, 29 yaşında).

Göç etmeye karar vermek zor olmadı. Tecrübe edinip ülkeme geri dönme hayaliyle geldim. O yüzden rahatlıkla alabildim bu kararı. Aslında, ben göç olarak değerlendirmiyorum bu süreci. Önceliğim, deneyim kazanıp ülkeme dönmek ancak yine de gelecekte neler olur, kararım değişir mi bilemiyorum (Ozan, Mühendis, 34 yaşında).

Çalışma ortamında yaygın olan ayrımcılık algısı, kendini gerçekleştirememe korkusu nitelikli göçler için motivasyon kaynağı oluşturmaktadır. Çalışma saatlerinin yüksek olması, iş ve özel hayat dengesinin sağlanamamasına yol açmaktadır. İrem, Türkiye'de çalışma koşullarının zorlayıcı, maaşların düşük, iş ve özel hayat arasında denge kurmanın oldukça güç olduğunu belirtmektedir:

Bir sene önce karar verdik. Bir beyaz yakalı olarak 8-5 işten ve iş stresinden çok sıkılmıştım. Maaşlar da azdı, beni memnun etmiyordu bu durum. Kendime zaman ayıramıyordum Türkiye'de. Sürekli iş-ev, ev-iş... Eşim de iş bulamıyordu üstelik. Yurt dışından gelmişti ve neredeyse 3 senedir işsizdi. Türkiye'nin ekonomik durumu çok kötü. İş bulmak çok zor ve maaşlar berbat (İrem, Hemşire, 31 yaşında).

TÜİK (2021), Şubat⁴ ayı işsizlik raporuna göre, mevsim etkisinden arındırılmış işsizlik oranı %13,4 olarak belirtilirken; genç işsizlik oranı %26,9 olarak belirtilmektedir. Yüksek işsizlik oranları ve özellikle genç işsizliğinin artması göç kararlarında etkili olmaktadır. Çeşitli eğitimleri tamamlayarak kendilerine yatırım yapan bireyler, niteliklerine uygun işlerde istihdam edilmek istemektedir. Kamuda istihdam edilmek her geçen gün daha da zorlaşmaktadır. Türkiye'de yeterli istihdam olanağı bulunmaması, özel sektörde düşük ücretlere karşılık yüksek çalışma saatlerinin belirlenmesi gibi unsurlar da nitelikli bireyleri göç etmeye yönlendirmektedir. Leyla, Türkiye'de uzun yıllar iş aramış ancak niteliklerine uygun bir iş bulamamıştır. Kamuda

⁴ 2021 yılı itibarıyla TÜİK işgücü verileri aylık olarak yayınlanmaya başlamıştır. Bir sonraki bülten tarihi 10 Mayıs 2021 olarak belirtilmiştir. Çalışmanın hazırlandığı dönem için en güncel veriler olan Şubat 2021 istatistikleri kullanılmıştır.

istihdam edilmek için çeşitli sınavlara girdiğini, almış olduğu puanlara rağmen atanamadığını ise şu cümleleri ile belirtmiştir:

Üniversiteden mezun olduktan sonra aktif olarak 2 yıl boyunca iş aradım. KPSS, ALES ve YDS başta olmak üzere tüm sınavlara girdim. Makul puanlarım da vardı. Her iş ilanına sabırla başvuruyu yaptım. Özel sektörde deneyimin yok dediler, asgari ücretin altında ücretle iş teklif ettiler. Kamuda bile ilanlar kişiye özel. Akademik ilanlar desen artık alandan bağımsız komik şartlar içeriyor. Hak ettiğim pozisyonda hak ettiğim ücretle çalışmak hayal oldu. İnsani şartlarda yaşamak için Kanada'yı seçtim (Leyla, Göçmen Danışmanı, 29 yaşında).

Tıpkı Leyla gibi Arda da Türkiye'de iş bulamadığı için göç kararı alan bir görüşmecidir. Arda, okul birincisi olarak mezun olduğunu ve akademik kariyer yapmak istediğini; ancak iş bulamadığını anlatmıştır:

Üniversiteyi bitirdikten sonra yüksek lisansa başladım. Okulda kalmak ve akademik kariyer yapmak istiyordum. Ancak okulda kalmak ve yükselmek için hiçbir imkân yoktu. Okulu birinci olarak bitirmeme rağmen kadro bulamadım. (Arda, Muhasebe Asistanı, 24 yaşında)

Türkiye'nin ekonomik koşullarının yetersiz olması da nitelikli göç kararlarında etkili olan unsurlardandır. Daha yüksek alım gücüne sahip olmak istediği için göç kararı aldığını belirten Çiçek, düşüncelerini şu sözleriyle aktarmıştır:

Yurtdışındaki alım gücünün hayallerime ulaşmayı erkene çekecek olduğunu fark ettim. Geleceğim adına göç etmenin daha doğru olduğunu düşündüm ve böylelikle göç etmeye karar verdim (Çiçek, Kariyer Danışmanı, 37 yaşında).

Çiçek gibi Hakan da yaşam koşullarının daha iyi olmasını istediği için göç kararı almıştır. Tatil esnasında tanıştığı, hayat refahı yüksek olan bireylerin göç kararı almasında etkili olduğunu şöyle ifade etmektedir:

8 ay önce tatilde İsviçreli bir çift ile tanıştıktan sonra göç etmeye karar verdim. Hayat refahları çok yüksekti. Biz neden bu şartlarda yaşayamıyoruz diye düşündüm. Göç kararındaki en önemli unsur bu olay oldu (Hakan, E-ticaret Yöneticisi, 38 yaşında).

4.3.3.2. Göç Kararında Toplumsal Yapı ve Adalet Algısının Etkisi

Türkiye'de adalet ve hukuk sisteminde gözlemlenen eksikler de göç kararı alma nedeni olarak belirtilmiştir. Artan kadın cinayetleri, çocuk ve hayvan istismarları, siyasi

çalkantılar gibi faktörler bireylerde güvensizlik oluşmasına neden olmuştur. Elif ve Aslı konu ile ilgili düşüncelerini şu cümleler ile belirtmiştir:

Türkiye'deki siyasi ve ekonomik durum, kadın cinayetleri haberleri, çocuk istismar haberleri, haksız keyfi siyasi tutuklamalar, basın ve yayın özgürlüğünün olmaması gibi hususlar göç kararı almamda etkili oldu. 4 sene önce göç etmeye karar verdim. İlk durağım ABD oldu, 1 yıl yaşadktan sonra Kanada'ya yerleştim (Aslı, Siber Güvenlik Danışmanı, 35 yaşında).

Ülkede gidişatın uçurum olduğunu görmüyor musunuz? Eğitim, adalet, özgürlük hiçbirine sahip değiliz. Her konuda eksik ve hatalı uygulamalar var. Kadınlar, çocuklar ve hayvanlar her gün katlediliyor. Suçlular cezasız kalıyor, artık kimseye güvenemiyoruz. Herkes tedirgin. Yaşayacak ortam mı kaldı? (Elif, Hemşire, 24 yaşında)

Türkiye'nin toplumsal yapısının kısıtlayıcı olması ve “mahalle baskısı”⁵ da göç nedenleri arasında yer almaktadır. Özellikle LGBT bireylerin toplum dışına itilmesi, bu bireylerin daha hoşgörülü coğrafyalara göç etmesine neden olmaktadır. Görüşmecilerimizden Defne, göç kararı alırken toplumsal faktörlerin özellikle etkili olduğunu belirtmiştir. Kendini ifade edemediğini ve artık kendi kuralları ile hayatını yaşamak istediğini belirtmiştir:

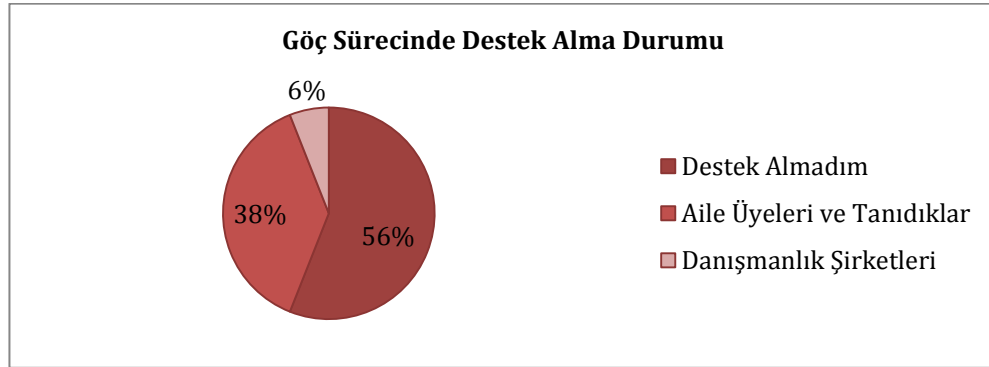
Türkiye'de toplum baskısı çok fazla, hiçbir zaman kendimi ifade edemedim. Cinsel tercihlerim farklı olduğu için başta ailem olmak üzere daima eleştiri aldım. Özgürlüğüm için, kendi hayatımı kendi kurallarımla yaşamak için Kanada'ya geldim. (Defne, Proje Koordinatörü, 30 yaşında)

Literatürde nitelikli göçlerin nedenleri için klasik bir söylem olarak itici ve çekici faktör kuramı kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre; göç edilen bölgenin sahip olduğu dezavantajlı unsurlar itici faktör, hedef ülkenin avantajlı koşulları ise çekici faktör olarak belirtilmektedir (Nunn, 2005: 8; Chimboza, 2012: 29). Göçün nedenlerini ortaya koymak için yararlanılan bir başka yaklaşım ise negatif ve pozitif özgürlükler yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre pozitif ve negatif özgürlükler hedef ülkeler için göç yönelik motivasyon kaynağı oluştururken, köken ülke açısından ülkeyi terk etmeye neden olmaktadır (de Haas, 2014: 29) Alan bulgularını bu yaklaşımlar doğrultusunda ele aldığımızda; Türkiye'nin siyasi koşulları, ekonominin gidişatı, gelecek kaygısı,

⁵ 2007 yılında Şeref Mardin tarafından ortaya atılmış sosyolojik bir kavramdır. Net bir tanımla bulunmamakla birlikte toplumsal olarak anormal kabul edilen bir eyleme karşın gösterilen hoşgörüsüz tutum olarak nitelendirilebilir (https://tr.wikipedia.org/wiki/Mahalle_baskısı)

çalışma koşulları ve toplum baskısı gibi faktörler itici etken veya negatif özgürlükler olarak değerlendirilebilir. Kanada'nın sahip olduğu ekonomik koşullar, yaşam hakkına duyulan saygı, kurum ve hizmetlere eşit erişim hakkı, temiz ve yaşanılabilir çevre gibi faktörler ise çekici etken veya pozitif özgürlükler olarak değerlendirilebilir.

4.3.4 Görüşmecilerin Göç Sürecinde Destek Alma Durumu

Şekil 4. Göç Sürecinde Destek Alma Durumu

Görüşmecilere göç sürecinde herhangi bir kişi veya danışmanlık şirketinden destek alıp almadıkları sorusu yöneltilmiştir. Görüşmecilerin %56'lık kısmı (28 kişi) hiç kimseden destek almadıklarını, kendi araştırmaları ile göç ettiklerini belirtmiştir. %38'i (19 kişi) aile üyesi veya tanıdıklar aracılığıyla göç etmiş, yalnızca %6'sı (3 kişi) danışmanlık şirketlerinden destek aldığını belirtmiştir. Destek almadıklarını belirten görüşmeciler, göç süreci öncesi araştırma yapmış ve başvurularını kendileri gerçekleştirmişlerdir.

Destek almadım. İnternet üzerinden sürekli araştırma halindeydik zaten. Başvuru yaptık onaylanır onaylanmaz eyleme geçtik (Merve, Ekonomi Danışmanı, 32 yaşında).

Öğrencilik başvuruları göç kabul sürecini kolaylaştırdığı için sıklıkla tercih edilen bir yöntemdir. Fatma göç serüveninin doktora başvurusunun kabul edilmesi sonucunda başladığını belirtmiştir:

Doktora yapmak en kolay yoldu. Kanada üniversitesinden burs bulduk. Bu şekilde göç serüvenimiz başladı (Fatma, Uzman Mühendis 65 yaşında).

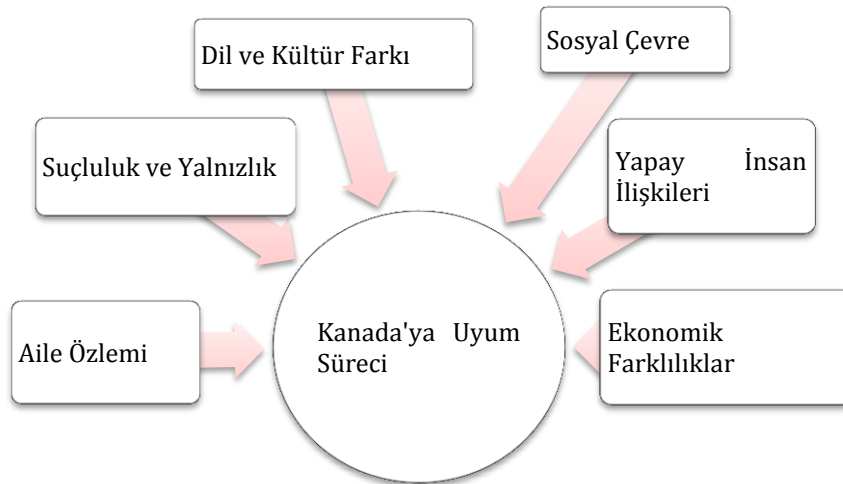
Destek aldıklarını belirten görüşmeciler de yoğun bir araştırma süreci yaşadıklarını belirtmişlerdir. Arkadaşlar ve daha önce göç eden aile üyelerinin bulunması, göç sürecinin daha kolay olmasına yardımcı olmaktadır.

Daha önce göç eden arkadaşlarım çok yardımcı oldular. Tüm süreci anlatıp izlemem gereken yöntemi söylediler. Ülkeye gelmeden önce çok fazla araştırma yaptım (Cem, İnşaat Mühendisi, 30 yaşında).

Literatürde “zincirleme göç” olarak tabir edilen bu dayanışma sayesinde yeni göçmenler teşvik edilmekte ve desteklenmektedir. Göç edilen ülkenin uzak ve maliyetli olması, eski göçmenler ve göçmen adayları arasında zorunlu bir güven ilişkisi oluşturmaktadır (Tilly, 1976: 8-9). Teknolojinin gelişmesiyle de, çeşitli çevrimiçi ağlar sayesinde, göç hakkında bilgi almak oldukça kolaylaşmıştır. Bu sayede göç kararı daha şeffaf bir görünüm kazanmıştır.

4.3.5. Kanada'ya Uyum

Görüşmeciler Kanada'ya uyum sürecinde çeşitli zorluklarla karşı karşıya kaldıklarını belirtmişlerdir. Kanada ve Türkiye arasındaki kültür farkı, beslenme düzeninin değişmesi, dil farklılığından kaynaklanan iletişim problemleri, yeni bir sosyal çevreye girme, aile özlemi, geride bırakılan kişilere karşı sorumlu ve suçlu hissetme ve saat sistemindeki farklılıklardan kaynaklanan iletişim kopukluğu gibi unsurlar görüşmecilerin uyum sürecinde zorluklar yaşamasına neden olmaktadır. Bu faktörlerin uyum sürecini zorlaştırdığını söylemek mümkündür.

Şekil 5. Uyum Sürecini Etkileyen Faktörler

Daha önce yurtdışı deneyimi bulunan bireyler için uyum süreci daha kolay geçmiştir. Ancak yine de toplumsal farklılıklar uyum sürecinin sancılı geçmesine neden

olabilmektedir. Aslı, insan ilişkilerinin mesafeli olmasının kendisi için zorlayıcı olduğunu belirtmiştir:

Amerika'dan buraya geldiğim için pek sorun yaşamadım ama hayat pahalılığı, insanların soğuk ve mesafeli yaklaşımı nedeniyle uyum süreci oldukça zorluydu (Aslı, Siber Güvenlik Danışmanı, 35 yaşında).

Aynı zamanda kur farkından kaynaklanan ekonomik unsurlar da zorlayıcı faktörlerdendir. Görüşmeciler barınma, ulaşım, alışveriş gibi harcamaların Kanada'da daha yüksek olduğunu belirtmektedirler:

Pahalı bir şehirde yaşadığımız için barınma ve diğer konulara alışmak zaman aldı. Uyum sürecinin en zor tarafı bu diyebilirim (Ozan, Mühendis, 34 yaşında).

Göç kararı alan görüşmecilerin neredeyse tamamı refah içerisinde yaşamayı umut ederek bu kararı almışlardır. Ancak uyum süreci bazı kişileri fazlasıyla etkilemiştir. Yalnızlık, aile ve sosyal çevrenin geride bırakılmış olmasından kaynaklanan suçluluk duygusu ve özlem gibi unsurlar uyum sürecini oldukça zor bir hale getirmiştir. Görüşmecilerden İklim, Avrupa'da yaşamış olmasına rağmen Kanada'ya adapte olmanın kendisi için oldukça zorlu olduğunu, uyum sürecinde birçok sıkıntı yaşadığını ve intihar düşüncelerinin zihninde oluştuğunu ifade etmiştir.

Yapayalnız geldiğim için her şey çok zordu, intiharı bile ciddi ciddi düşündüm. Benim için uyum süreci inanılmaz zordu. Kanada kendini dünyaya çok iyi tanıttığından bizim de gözümüzde çok yukarıdaydı, ama buranın da sadece iyi yönetilen normal bir ülke olduğunu gördüm. Kendim Romanya vatandaşı da olduğum için Avrupa'da yıllarım geçti, bu sebeple bunları rahatlıkla söyleyebiliyorum (İklim, Yönetici Asistanı, 25 yaşında).

Görüşmecilerin en çok zorluk yaşadığı konulardan biri de aile bireylerine duyulan özlemdir. Saat farkı nedeniyle iletişim kurmada zorluklar yaşanmaktadır. Mekân ve çevre değişikliği ise uyumu zorlaştırmaktadır. Şebnem, bu süreci "Kendi ayaklarımın üstünde durmak yıpratıcıydı" ifadesi ile tanımlamıştır:

Kendimi çok yalnız hissettim. Sürekli ailemi özliyordum ve iletişim olanağımız çok kısıtlıydı. Farklı bir ülkede kendi ayaklarımın üzerinde durmaya çalışmak çok yıpratıcıydı. Hatırlamak bile istemiyorum o günleri (Şebnem, Yazılım Mühendisi, 36 yaşında).

Aile bireylerini ve yakın çevreyi geride bırakmak suçluluk duygusu yaşanmasına yol açmaktadır. Daha önce yurtdışı tecrübesi olan bireyler uyum sürecinde daha kolay

uyum sağlamaktadır. Gizem, göç sürecinde kendisini en çok zorlayan faktörün psikolojik nedenler olduğunu aktarmıştır:

Yaşadığım en büyük sıkıntı, aile özlemi oldu. Yakın çevremi arkada bırakmış olduğumu düşünmek beni çok üzüyordu, hatta çoğu zaman suçluluk duygusu hissediyordum. Ama diğer konularda bir zorluk yaşamadım diyebilirim. Daha önce ABD tecrübemiz de vardı. Farklı kültürlerde yaşamaya alışkınsınız. Bu nedenle uyum konusunda sıkıntı yaşamadık. Zaten Kanada göçmen ülkesi, burada çoğu insan kendi ülkesini bırakıp gelmiş. Herkes birbirine karşı anlayışlı davranıyor (Gizem, Öğretmen, 34 yaşında).

Yeni bir ülkeye uyum sağlamanın yanında göç sürecinin beraberinde getirdiği çeşitli yükümlülükler de bulunmaktadır. Bireyler alışmış oldukları yaşam standartlarının dışına çıkmaktadırlar. Yeni alışveriş alışkanlıkları oluşturulması zaman almaktadır. Giyimden beslenmeye kadar birçok alanda değişiklikler yaşanmaktadır. Marka ve ürünlerin bilinmiyor olması deneme yanılma ile yeni alışkanlıklar kazanılmasına yol açmaktadır.

Uyum süreci sancılı geçti diyebilirim. Ancak bunlar kişisel zorluklar, ülkeyle ilgili değil. Tüm alışkanlıklarımız değişti, her şeyi yeniden öğrenmemiz gerekti. Alışveriş yapmak gibi basit konular dahi bizim için bir mesele olmuştu. Türkiye’de sahip olduğumuz bir damak zevki, tercih ettiğimiz bir ürün kalitesi vardı. Burada bu tarz alışkanlıkların yeniden oluşması zaman aldı (Deniz, Pazarlama Uzmanı, 39 yaşında).

Türkiye nüfusunun çoğunluğunun Müslüman olması ve Kanada’da sıklıkla tüketilen domuz eti gibi çeşitli yiyeceklerin günah kabul edilmesi göçmenlerin uyumunu zorlaştırmaktadır. Bu durum özellikle besin maddelerine karşı güvensizlik yaşanmasına yol açmıştır. Göçmenler açısından yeni bir yemek düzenine uyum sağlanması oldukça zorlayıcıdır. Aynı zamanda kültürel farklılıklar da çeşitli zorluklara yol açmaktadır. Selamlaşma biçimi gibi toplumsal faktörlerde de değişiklikler görülebilmektedir.

Yiyeceklere güvenememek... Yemek kültürünün oluşması zaman alıyor. Selamlaşma konusunda bile farklılıklar var. El sıkışmak yerine yumruk tokuşturmak gibi. Yani kültür şoku denilebilir. İlk birkaç ay dili İngilizce olarak konuşsan bile Türkçe düşünmek... (Faruk, Mali Müşavir, 33 yaşında)

Nitelikli göçmenler dil konusunda yeterli beceriye sahip olarak Kanada’da ikamet etmeye başlamaktadırlar. Ancak bu yetkinliğe rağmen dil konusu uyumu

zorlaştıran konular arasındadır. Anadili farklı olan bir toplumda yaşamak özellikle göç sürecinin başlangıcında uyum sağlamayı zorlaştırmaktadır. İrem ve Ali, dil konusunun hayatlarında neden olduğu zorlukları şu şekilde ifade etmişlerdir:

İngilizce bilgim yeterli değildi. Vücut dili ve kültürünü tanımak gerekli ancak yeni yerleştiğim için bunları bilmiyordum. İlk zamanlarda özellikle iletişim kurmak beni çok zorladı (İrem, Hemşire, 31 yaşında).

Dil en büyük handikap. Her ne kadar dil konusunda yeterli olsam da anadili İngilizce olan bir ülkede kendinizi ifade etmeniz düşündüğünüzden daha zor oluyor (Ali, Teknisyen, 30 yaşında).

Ebeveynler açısından uyum süreci diğer bireylere oranla daha sancılı geçmektedir. Uyum sürecinde ebeveynlerin kendileri için taşıdıkları kaygıya ek olarak çocukları açısından da çeşitli endişeleri bulunmaktadır. Çocukların dil ve kültüre hâkim olmaması, yeni bir sosyal çevreye entegre olmaları gibi faktörler uyum sürecini zorlaştırmaktadır. Çocukları ile kısa süre önce Kanada'ya göç eden Ece bu durumu “*bir annenin en büyük üzüntüsü çocukları*” cümlesi ile aktarmıştır. Kanada'da okullarda sürekli grev olmasının eğitim sürecini zorlaştırdığını belirtmiştir. Ece görüşmeciler arasında Kanada'ya en son göç eden kişidir. Tüm dünyada etkisini gösteren Covid-19 salgını nedeniyle tam olarak Kanada'ya uyum sağlayamamıştır.

Geleli 6 ay oldu. Maalesef birkaç ay içinde bu virüs olayı yaşanmaya başlandı. Çocuklar dil bilmedikleri için çok zorlandılar, arkadaş edinmekte özellikle. Okullardaki genel grev fazla olduğu için çocuklar okula tam uyum sağlayamadan okullar kapandı, maalesef. Bir annenin en büyük üzüntüsü çocukları sanırım... Kanada çok bireysel bir ülke ama Türklerin burada sayıca fazla olması işimizi biraz kolaylaştırdı (Ece, Genel Müdür, 42 yaşında).

Yeni bir ülkeye gitmek ve ülkedeki uygulamalara uyum sağlamak entegrasyon açısından zorlayıcı faktörler arasındadır. Cansu özellikle kamu kurum ve kuruluşlarına dair yeterli bilgiye sahip olmadığını ve yardıma ihtiyaç duyduğunu aktarmıştır:

Şu ana kadar herhangi bir ciddi problem yaşamadım. Sadece sosyal hayata entegrasyona yönelik çekincelerim var. Çok gezen bir insan değilim ama hastane gibi yapıların yerlerini bilmiyorum. Ayrıca vergi gibi konularda desteğe ihtiyacım var (Cansu, İşletme Sahibi, 46 yaşında).

Yeni bir ülkeye uyum sağlamak, yeni yaşam alışkanlıkları edinmek zorlayıcı faktörlerdendir. Bora bu durumu açıklamak için ağaç metaforunu kullanmıştır.

Köklerinden sökülen bir ağacın yeniden kök salamadığı gibi, farklı ülkeye göç eden birinin de yeni ilişkiler kuramayacağını düşünmektedir. Yaşadığı arada kalmışlığı “*zaman tüneline sıkışsın*” cümlesi ile aktarmıştır. Kendini artık Kanada’ya veya Türkiye’ye ait hissetmemektedir. Bu durumu şu şekilde aktarmıştır:

...yeni bir kültüre yeterince uyum sağlayamamak büyük bir sorun. Tıpkı, yaşadığı ormandan sökülüp boş bir tarlaya ekilen ağaç gibi. Geride bıraktığın toprağından köklerinle besinini alamadığın gibi yeni dikildiğin yerde de kök salamazsın. Zaman tüneline sıkışsın. Ne ileri ne de geri gidebilirsin. Geri döndüğünde hiçbir şey bıraktığın gibi değildir. İçinde yaşadığın doğup büyüdüğün toprağın kendi mecrasında akıp değişip dönüşmüştür. Artık ne geldiğin yere ne de gittiğin yere aitsin. Her yere yabancısın (Bora, Uçak Mühendisi, 33 yaşında).

Bazı görüşmeciler ise Kanada’ya uyum sağlamanın oldukça kolay olduğunu belirtmiştir. Ülkede göçmen nüfusun fazla olması göçmenlerin uyum sürecini kolaylaştırmaktadır. Nihat, göç sürecinin kendisi için oldukça kolay geçtiğini ve sosyal çevre edinmenin kolay olduğunu şu cümleler ile aktarmıştır:

Hiç sorun yaşamadım. Çok kaliteli hemen anlayabileceğim bir sürü Türk arkadaşım oldu. Bunların haricinde başka ülkelere de bir sürü arkadaşım oldu. Entegrasyon için çeşitli organizasyonlar var “skills for change” gibi bu tür etkinliklerde sosyalleşebiliyoruz (Nihat, Psikolog, 32 yaşında).

Eda da Nihat gibi Kanada’nın göçmen entegrasyonu konusunda başarılı olduğunu düşünmektedir. Kanada’nın göçmen nüfusun yoğun olduğu bir ülke olduğu için çeşitli politikalar izlediğini ve bu durumun uyum süreci açısından önemli bir avantaj olduğunu belirtmiştir:

Heyecanlıydım. Sonuçta yeni bir ülke, yeni alışkanlıklar getirir. Adaptasyon sorunu yaşamadım. Kanada bu işi gayet güzel yapıyor, gerekli kurumlardan gerekli destekleri alarak uyum sağlayabiliyorsunuz. Bu durum, göçmenlere her konuda yardımcı olmaya çalışan bir ülkede yaşamının en büyük avantajı sanırım. (Eda, Gazeteci, 25 yaşında)

Ülkeye gelmeden önce yeterli araştırma yapmak bireylerin karşılaşacakları unsurları önceden bilmesine ve psikolojik açıdan süreci kolay geçirmelerine yardımcı olabilmektedir. Defne, göç kararı almadan önce Kanada hakkında bilgi sahibi olduğunu ve bu durumun uyum sürecini kolaylaştırdığını belirtmektedir:

...Gelirken zaten birçok konu hakkında bilgi sahibiydim. Kendimi hazırlamıştım. Tek şaşırdığım konu insana verilen değer. Çünkü burada önemli olan meta değil, insan (Defne, Proje Koordinatörü, 30 yaşında).

Türkiye'ye uyum sağlayabilmiş herkes, Kanada gibi sosyal bir ülkeye çok çabuk uyum sağlayabilir. Biz geldiğimiz günden itibaren uyum sağladık. Zor olmadı (Ömer, Mühendis, 22 yaşında).

Literatürde çoğunlukla nitelikli göçmenler için göç edilen ülkeye entegrasyonun diğer göçmen gruplarına kıyasla daha kolay ve orta zorlukta olduğu belirtilmektedir. Özellikle Kanada, sahip olduğu toplum yapısı ve uyumu kolaylaştırıcı faaliyetleri sayesinde entegrasyon sürecini kolaylaştırmaktadır (Kaushik ve Drolet, 2018: 1). Yapılan alan araştırması bulgularına göre; Türkiye kökenli göçlerde Kanada'ya uyum sağlamak çeşitli zorluklar içermektedir. Bu zorluklar çoğunlukla ülke kaynaklı olmayıp kişisel faktörlerden kaynaklanmaktadır. Aileye ve yakın çevreye duyulan özlem, bireylerde suçluluk psikolojisi oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Saat farklılıkları nedeniyle Türkiye'de kalanlarla iletişim kurma konusunda güçlükler yaşanması da bu durumda etkili olmaktadır.

4.3.6. Türkiye Kökenli Göçmenlerin Kanada ve Türkiye'nin Göç Politikaları Hakkında Yaklaşımları

Görüşmecilerin önemli bölümü "Kanada'nın nitelikli göçleri teşvik eden politikalara sahip olduğunu düşünmektedir.

Şekil 6. Kanada'nın Göç Politikalarına Bakış Açısı

Görüşmecilerden 36 kişi Kanada'nın nitelikli göçler açısından teşvik edici olduğunu düşündüğünü belirtmiştir. 14 kişi ise politikaların teşvik edici olmadığını

düşündüğünü söylemiştir. Görüşmeciler çoğunlukla bu soruya evet veya hayır şeklinde kısa cevaplar vermeyi tercih etmiştir.

Kanada nüfusunun çoğunluğunun göçmenlerden oluşması Kanada ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Evet, zaten Kanada göçmen ülkesi. Ekonomisini göçmenler sayesinde güçlü tutuyor, dolayısıyla teşvik amaçlı birçok uygulama sunuyor (Serhan, Genel Müdür, 53 yaşında).

Evet, dünyanın en gelişmiş ekonomilerinden birine sahip. İçinde yaşayan vatandaşlar da bu gelişmişlikten payını alıyor (Elçin, Araştırma Görevlisi, 29 yaşında).

Aysun ise, Kanada'nın göçleri teşvik edici politikalara sahip olduğunu ancak bunun bir lütf değil niteliklerden kaynaklanan bir hak olduğunu şu cümleleri ile dile getirmiştir:

Evet düşünüyorum. Aslında bize sunulan sadece hak ettiğimiz. Ekstra cebinden bir şey vermiyor yani kimse. Kanada bizlere emeğimizi ve bilgimizi kendi çıkarlarımız doğrultusunda kullanma fırsatı sunuyor (Aysun, Proje Yöneticisi 28 yaşında).

Kanada'nın göç politikaları hakkında olumsuz düşünen görüşmeciler de olmuştur. Yılmaz, Kanada'nın göç politikalarının göçleri teşvik etmediğini belirtmektedir:

Hayır. Kanada kendini iyi pazarlıyor sadece. Sanki burada her şey yolunda gibi bir düşünce var. Hâlbuki çalışmadığınız sürece dünyanın neresinde olursanız olun, standartlarınız düşük olacaktır (Yılmaz, İhracat Müdürü, 51 yaşında).

4.3.7. Göçmenlerin Kanada'dan Türkiye'ye Geri Dönme Konusunda Yaklaşımları

Araştırmaya katılanlar geri dönmek için genellikle Türkiye koşullarının değişmesini veya emekli olmayı beklemektedir. Ekonomik ve siyasi faktörler geri dönme kararında etkin rol oynamaktadır. Sinan, tersine göç kararı alması için yönetim şeklinin değiştirilmesi gerektiğini şu sözleri ile anlatmıştır:

Güzel yurdumun işinin ehli insanlar tarafından yönetildiğini görünce eşitlik ve adaletli bir yönetim olduğu zaman dönmeyi düşünüyorum. Ülkede iş kurarken, bilmem birilerinin vakıflarına para bağışları yapmadan iş kurabildiğin zaman. Kimseye rüşvet vermeden, hakkım olan işlerin hâlâ olduğu zaman. Elbette ülkemde onuruyla iş yapan

insanlar var ama maalesef sayıları çok az. Zaten yaşam kalitesinin yüksek olduğu yerlerde bu onurlu insanlar da çoktur. Kısaca, nurlu ve şerefli insanlar çoğalınca gelebilirim diyebilirim (Sinan, Proje Müdürü, 35 yaşında).

Kariyer anlamında kısıtlı imkân sunulması da tersine göç hareketlerini engellemektedir. Türkiye’de mesleki faaliyetlerini dilediğince gerçekleştiremediği için göç kararı verdiğini belirten Kenan, konuyla ilgili düşüncelerini şu cümleler ile açıklamıştır:

Ekonominin canlanmasını isterdim. Dini yönetimden sosyal yönetime geçilmeli. Benim için en önemli husus, mesleki olanakların artırılması. Kariyer açısından daha çok fırsat olmasını isterdim. Avrupa Birliği’yle ara düzeltilmeli ve gastronomi adına gelecek sunulmalı. Ancak bu şartlarda geri dönme konusunu düşünebilirim (Kenan, Gastronomi Uzmanı 25 yaşında).

Toplumsal unsurlar, Türkiye’de hâkim olan mahalle baskısı ve “başkaları ne der” yaklaşımı tersine göçler için negatif bir zemin oluşturmaktadır. Defne, Türkiye’de cinsel kimliğine saygı duyulmadığı için göç kararı almıştır. Türkiye ikliminin asla değişmeyeceğine dair düşüncesini şu cümle ile ifade etmiştir:

Asla dönmem. Türkiye 100 yıl geçse değişmez (Defne, Proje Koordinatörü, 30 yaşında).

Tıpkı göç kararlarının alınmasında çeşitli faktörlerin iç içe olması gibi, geri dönüş niyetleri de farklı koşulların aynı anda gerçekleşmesine bağlı tutulmaktadır. Arda bu durumu “birkaç koşul yeterli değil” cümlesi ile ifade etmektedir. Eğitimden adalet kadar birçok konuda eksik uygulamalar olduğunu düşünmektedir. Türkiye’de köklü bir değişim olmadığı sürece geri dönmeyi düşünmediğini ifade etmiştir:

Birkaç koşul, geri dönüş kararı almam için kesinlikle yeterli değil. Ülkeyi, içindeki insanların zihniyetleriyle birlikte komple değiştirmek isterdim. Adalet sistemi yetersiz, insanlar suç işliyor ancak sağlam bir yaptırım uygulanmıyor. Eğitim sistemi her geçen gün bozuluyor. Pandemi sürecinde online eğitim sisteminde yaşananları düşünün. Sosyal medya üzerinden bazı olaylara denk geldim, gerçekten üzücü şeyler. Ekonomi kötüye gidiyor. Türk parası sürekli değer kaybediyor. Sonra siyasi koşullar var... Türkiye’nin kaybettiği göçmenleri geri kazanması için bu koşulların düzeltilmesi gerekir. Bunlar uzun zaman alır, bir anda gerçekleşecek şeyler değil. Şu anda temeller atılırsa birkaç nesil sonra belki düzeltilebilir (Arda, Muhasebe Asistanı, 24 yaşında).

Alan bulguları sonucunda Türkiye’nin ekonomik koşullarının, tersine göçler için dezavantajlı bir faktör olduğu saptanmıştır. Türk lirasının döviz karşısında değer

kaybetmesi ve ülkede gözlemlenen yüksek enflasyon oranları geri dönüş kararlarında etkilidir. Türkiye’de alım gücünün ve ücretlerin düşük olması geri dönme niyetini negatif yönde etkilemektedir.

Ekonomik olarak en azından Avrupa ülkelerinin sunduğu imkânların sunulması gerek. İnsan haklarında çok geriyiz bu eksikliğin tamamlanmış olması gerek (Hakan E-ticaret Yöneticisi, 38 yaşında).

Öncelikle demokratik sisteme geri dönülüp üniversite mezunlarına gereken önem verilmelidir. Devlet elini taşın altına koymalı, üretim ve teknik gelişmelere önem verilmelidir (Leyla, Göçmen Danışmanı, 29 yaşında).

Göç, yalnızca tek seferlik bir karar değil sürekli devam eden bir eylemler bütünüdür. Göçmenler geri dönmek ve dönmemek düşünceleri arasında sürekli bir ikilem içerisinde kalmaktadır. Türkiye’ye geri dönmek konusunda somut bir plan bulunmamaktadır. Görüşmecilerin geri dönme niyetleri istekten öteye gitmemiş birer söylemdir. Bu görüşmecilerden biri olan İnci, Türkiye’ye geri dönme düşüncesini “*bir gün mutlaka döneceğiz*” sözleriyle belirtmiştir. Net bir plan barındırmayan bu cevap bir temenniden öteye gitmemektedir:

Kesinlikle geri dönme niyetiyle ayrıldık ülkemizden. Düşüncelerimizde bir değişiklik olmadı bir gün mutlaka döneceğiz (İnci, İnsan Kaynakları Uzmanı, 24 yaşında).

Yaşım ilerledikten sonra Türkiye’ye döneceğim (Burhan, Yazılım Uzmanı, 24 yaşında).

Liyakate ve eğitime gereken önemin verilmemesi de geri dönüş kararlarının olumsuz olmasına neden olmaktadır. Bilhassa çocuklu görüşmecilerin Türkiye’ye dönmek için eğitim kalitesinin yükselmesi talebinde buldukları gözlemlenmiştir. Ebeveyn olan görüşmecilerin kendileri için dönme kararı almaları daha olası görünürken; çocuklarının dönmesi konusunda daha katı oldukları tespit edilmiştir. Bu görüşmecilerden biri olan Ece, çocukları üniversite eğitimi almaya başladığında Türkiye’ye dönmeyi planlamaktadır. Ancak çocuklarının geri dönmesi için hayal ettiği ülke şartlarını şu şekilde ifade etmektedir:

Çocuklarım üniversiteye başlayınca ülkeme dönmek istiyorum. O ülkede büyüdüm, yetiştim ve ülkemi seviyorum. Ülkeme katkı olabileceğini düşünüyorum. Ama çocuklarımın dönmesi için demokratik, evrensel insan haklarına saygılı, adaletli, liyakate dayanan, Cumhuriyet’in kazanımlarına saygılı, parlamenter sistemin olduğu,

dünya standardında eğitime yatırım yapan huzurlu bir ülke hayal ediyorum (Ece, Genel Müdür, 42 yaşında).

Devlet okullarında verilen eğitimin kalitesinde meydana gelen düşüş göç sürecinde etken bir faktördür. PISA 2018 sonuçlarına göre, Türkiye OECD ülkeleri ortalamasının altındadır. Raporla göre Türkiye, 37 OECD ülkesi arasında 31. sırada yer almaktadır (OECD, 2019). Barış özel okul ve devlet okulları arasında önemli bir kalite farkının olduğunu ve Türkiye’de kaliteli eğitime erişmenin oldukça pahalı olduğunu belirtmektedir:

Eğitim kalitesi çok kötüleşti. Eğitim özel okulların elinden alınıp devlet okulu odaklı olmalı. Çoğu kişi özel okula para vereceğime yurtdışına göçerim çocuğum iyi eğitim alır diye düşünüp ülkeyi terk eder oldu. Eğitim sistemi değişmediği sürece geri dönmek bir hayal (Barış, Analiz Uzmanı, 36 yaşında).

Çocuklarımın eğitimi konusunda endişelenmeyi ne zaman bırakırsam o zaman dönerim. Bunun için ya çocuklarım eğitimlerini tamamlamalı ya da Türkiye’nin eğitim sistemi değişmeli. Sanırım ilk olasılık daha muhtemel (Perihan, İnsan Kaynakları Uzmanı, 42 yaşında).

Türkiye’de adalet sistemine olan güven duygusunun düşük olması da geri dönmeye dair düşünceleri negatif yönde şekillendiren bir unsurdur. Son yıllarda artan çocuk ve hayvan istismarları, kadın cinayetleri gibi unsurlar güven duygusunu zedelemektedir. Suçluların hak ettikleri doğrultuda yargılanmadığı, verilen cezaların caydırıcı nitelikte olmadığı düşünülmektedir. Adalet sistemine dair inancını kaybetmiş bir görüşmeci olan Onur, konuya dair yaşadığı tereddüt ve korkuları şu şekilde aktarmıştır:

Öncelikle adalet duygusu olmalı. Burada göçmen olmama rağmen bir polis gördüğümde hiç korkmaz hatta güvende hissederken kendi ülkemde akli dengesi şaibeli bir üniformalının bana haksız bir sebepten canının istediği her şeyi yapabileceğinden ve kimsenin benim hakkımı savunmasına izin verilmeyeceğinden korkuyorum. Sırf bu nedenler yüzünden bile geri dönmek istemem (Onur, Yüksek Mühendis, 40 yaşında).

Görüşmecilerin önemli bir çoğunluğunun iktidara karşı olumsuz düşünceler içerisinde olduğu tespit edilmiştir. Göçmenler arasında nefret söylemi hâkimdir. Hatta bazı görüşmeciler geri dönme niyetlerinin ancak iktidar partinin değişimi ile mümkün olacağını dile getirmiştir:

Dönmek istemiyorum. Ancak iktidar değişimi olursa, eşit gelir dağılımı yapılırsa, din zorunlu olmazsa dönmeyi düşünebilirim. (Eda, Gazeteci, 25 Yaşında)

Geri dönmek isterim ancak imkânsız... Tek adam rejiminden çıkılıp parlamenter sisteme geçilmeli, her kuruma liyakat getirilmeli, eğitim sistemi ivedilikle düzeltilmeli, Din ile devlet isleri birbirine karıştırılmamalı. Siyasi uzantısı olan vakıflar kapatılmalı. Diyanet kapatılmalı. Sanayi ve tarıma ciddi anlamda önem verilmeli. Bilim koşulsuz desteklenmeli. Yargı bağımsızlığını tekrar kazanmalı. Türk Silahlı Kuvvetleri derhal eski düzenine kavuşmalı ve Askeri Mahkemeler tekrar açılmalı. (Erol, Sosyal Hizmetler Uzmanı, 43 Yaşında)

Siyasi etkenler geri dönme konusunda oldukça yüksek etkiye sahiptir. KHK nedeniyle mesleğinden ihraç edilen Sarp, Türkiye'ye dönmek istemekte "keşke kendi ülkemde olsaydım" ifadesini kullanmaktadır.

Daha düzenli bir adalet sistemi ve kanunun herkesten güçlü olmasını isterim. Türkiye kurulduğundan beri her başa gelen iktidar tarafından belli bir kesime zulüm yapıldı ve şu anda da yapılıyor. Keşke kendi ülkemde olsaydım. Bizim şartlar yüzünden zorla gönderildim. Siz Türkiye'nin değişeceğine inanıyor musunuz? (Sarp, Mühendis, 34 Yaşında).

Ülkeye geri dönüş niyetinde olan görüşmecilerin, üretken oldukları dönemleri Kanada'da emeklilik yıllarının ise Türkiye'de geçmesini istedikleri bulgusuna erişilmiştir. Bu bulgudan yola çıkarak görüşmecilerin bilgi ve birikimlerini Kanada ekonomisine adanmış oldukları sonucuna ulaşılabilmektedir. Serhan, emeklilik yıllarında belli bir birikim edindikten sonra mümkün olduğunu ifade etmiştir:

Ülkeme dönmek istiyorum ancak bu kısa vadede gerçekleşecek bir plan değil. Belki emekli olduktan sonra Türkiye'ye yerleşirim. Kanada'da yaptığım küçük bir birikim bana ve aileme Türkiye'de uzun yıllar lüks bir hayat yaşama olanağı sunacaktır diye düşünüyorum (Serhan, Genel Müdür, 53 yaşında).

Aile faktörü geri dönme niyetinde en önemli motivasyon unsurudur. Görüşmeciler, tersine göç düşüncelerinde Türkiye'de bırakılan aile üyeleri ve sosyal çevrenin etken olduğunu belirtmiştir.

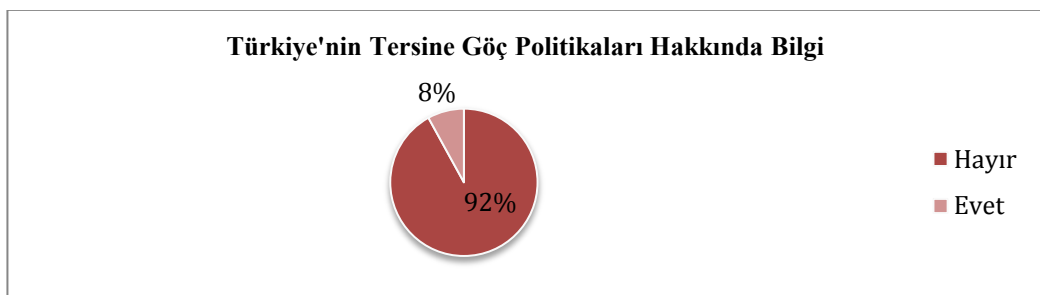
Ailem, köklerim hala Türkiye'de. Burada belli bir süre kalıp kendimi yetkin bir konuma getirdiğimde ülkeye dönmeyi planlıyorum (Zeynep, Mimar, 38 yaşında).

Türkiye'de çalışma koşullarının teknoloji ve yeniliklerden geride kalması da dezavantajlı etkenler arasında yer almaktadır. İnşaat mühendisi olan Cem, çalışma

hayatının bir kısmını Türkiye’de geçirmiştir. Çalıştığı işletmenin güncel yenilik ve teknolojilerden uzak olduğunu, çalışma ortamında karşılaştığı negatif unsurlar nedeniyle dönmek istemediğini ifade etmiştir:

İş kültürünün değişmesi şart, örneğin Türkiye’de çalıştık bir dönem. Yöneticiler o kadar vasıfsız, alınan kararlar o kadar güncel profesyonel pratiklerden uzak ve şirket içindeki kişisel ilişkiler o kadar belirleyici ki, maaşlar buradaki alım gücüne çekilmeye çalışılsa dahi, insanın iç huzurunu korumak için geri dönesi gelmiyor. Dönmek istemiyorum (Cem, İnşaat Mühendisi, 30 yaşında).

Göçmenlerin çoğu ülkeye dair inancını kaybetmiş ve geri dönme niyeti taşımamaktadır. Bu negatif kararlarda, ekonomik ve siyasi nedenler başta olmak üzere, eğitimden adalete pek çok konuda güven duygusunun kaybedilmiş olmasıyla bağlantılıdır. Geri dönüş kararı almayı planlayan göçmenler için ise en temel motivasyon kaynağı geride kalan aile bireyleri olmaktadır. Geri dönmek isteyen görüşmecilerin çalışma dönemini Kanada’da, emeklilik yıllarını ise Türkiye’de geçirmek istemeleri çalışmanın dikkat çekici bulguları arasındadır. Katılımcıların çoğunun Türkiye’deki tersine göç faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmadığı görülmüştür. %92’sinin (46 kişi) Türkiye’nin tersine göç faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmadığını, %8 (4 kişi) ise bilgi sahibi olduğunu belirtmiştir. Soru sonucunda görüşmecilerin çoğunluğu şaşırılmış “Böyle bir proje mi varmış?” şeklinde geri bildirimlerde bulunmuştur.

Şekil 7. Türkiye'nin Tersine Göç Politikaları Hakkında Bilgi

Aynı zamanda görüşmecilerde Türkiye’nin tersine göç faaliyetleri hakkında güvensizlik duygusu hâkimdir. Uygulamaları güvenilir ve şeffaf bulmamaktadırlar. Fatma ve Zümrüt bu konu hakkındaki düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

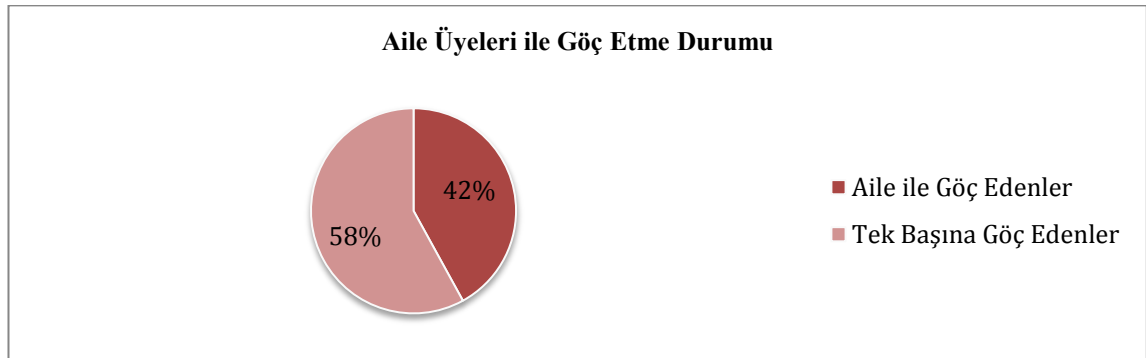
Projelerden haberdar değilim. Zaten fasa fiso, doğru ve şeffaf değiller (Fatma, Uzman Mühendis, 65 yaşında).

Türkiye'nin bir proje uyguladığını bilmiyordum. Burada yaşayan Türklerin sayısının yüksek olmasına bakılırsa oldukça yetersiz bir proje uygulanıyor olmalı (Zümrüt, Yönetici, 57 yaşında).

Araştırma bulgularından yola çıkarak Türkiye'nin tersine göç faaliyetlerinin yeterli olmadığı ve göçmenlere doğru kanallar kullanılarak iletilmediği sonucuna ulaşılabilmektedir.

4.3.8. Göç Sürecinde Ailenin Konumu

Türkiye'den Kanada'ya gerçekleşen nitelikli göçlerde aile üyelerinin göç sürecine ne kadar dâhil oldukları ve nasıl bir süreçten geçtikleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 8. Aile Üyeleri ile Göç Etme Durumu

Görüşmecilerin %58'i (29 kişi) tek başına göç etmiş, %42'si (21 kişi) ise aile üyelerinden herhangi biri ile göç etmiştir. Aile bireyleri ile göç ettiğini belirten göçmenler sıklıkla; eşleri, çocukları veya anneleri ile Kanada'ya gelmiştir. Aile üyesi ile birlikte göç ettiğini belirten görüşmecilerden 8 kişi erkek 13 kişi kadındır. Çalışma bulgularına göre kadın göçmenlerin aile üyeleri ile birlikte göç etmeye daha yatkın oldukları bulgusuna ulaşılabilmektedir. Bu durum kadınlara yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri ile bağlantılı olabilmektedir. Kadınların çocuk yetiştirmek ve yaşlı bakımı gibi konularda sorumlu tutulmaları göç sürecine bu bireylerin dâhil edilmesini de beraberinde getirmektedir. Erkek görüşmeciler ise çoğunlukla eşleri ve çocukları ile göç etmiştir (5 kişi). Bu durum erkeklere yüklenen aile reisi rolü ile bağlantılı olarak

değerlendirilebilir. Aynı zamanda görüşmeciler arasında babası ile göç ettiğini belirten görüşmeci de bulunmamaktadır. Tek başına göç etmiş göçmenler, aile üyeleri geride kaldığı için üzüntü hissetmektedir.

Yalnızca eşim var. İsterdim ki tüm ailem yanımda olsun (İrem, Hemşire, 31 yaşında).

Tek başına göç ettim. Aile üyelerimin yanımda gelmesini çok isterdim ama olmadı. Burada eşimle tanıştık şimdi Kanada'da güzel bir ailem var (Bahar, Yazılım Mühendisi, 39 yaşında).

Görüşmecilere aile üyelerinin Kanada'da eğitim ve istihdama erişim olanaklarının nasıl olduğu sorusu da yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara göre eğitime ulaşmak genellikle kolay olmaktadır. Ancak istihdama erişimde çeşitli zorluklar yaşanabilmektedir. İstihdamda karşılaşılan en önemli zorluk Türkiye'den alınan diplomaların Kanada tarafından kabul edilmesi olmaktadır. Nitelikli bir aile bireyi için iş bulma süreci daha kolaydır. Eğitim seviyesi azaldıkça iş bulma süreci de zorlaşmaktadır. Faruk ve Kumsal eşlerinin iş bulma süreci hakkında deneyimlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

Vasıfsızsanız, iş bulmak çok zor olabiliyor. Eşim lise mezunu, uzun süredir iş arıyoruz (Faruk, Mali Müşavir, 33 yaşında).

Eşim uçak mühendisi ve çok kısa sürede yapmak istediği işe girebildi. İstihdama erişim konusunda sorun yaşamadık. Bu durum bence daha çok mesleklerle ilgili (Kumsal, Diyetisyen, 34 yaşında).

İş bulma süreci mesleklere göre değişiklik göstermektedir. İş piyasasında talebin yüksek olduğu meslek mensupları daha kolay istihdam edilmektedir. Kanada'da iş bulma süresi Türkiye'ye kıyasla daha düşüktür. İrem eşinin Türkiye'de uzun bir süre boyunca iş bulamadığını, Kanada'ya yerleştikten kısa bir süre sonra istihdama katıldığını belirtmiştir:

Eşim Türkiye'de 3 yıl boyunca iş aradı ve bulamadı. Göç kararı almamızdaki en büyük etken bu oldu diyebilirim. Kendisi alanında çok başarılı bir mühendistir. Kanada'ya gelir gelmez çalışma iznini aldı çalışmaya başladı. Eşe çalışma izni verdiği için burası çok avantajlı (İrem, Hemşire, 31 yaşında).

Kanada'da eğitim kurumları çocuklu aileler tarafından beğenilmektedir. Eğitim göçmen ailelerin çocukları için ulaşılabilir bir olanaktır. 2 çocuk babası olan Yılmaz, çocuklarının almakta olduğu eğitimin ihtiyaca uygun bir şekilde planlandığını belirtmektedir. Yılmaz Kanada'da okulların yalnızca ders vermekle kalmayıp deney,

spor ve çeşitli etkinlikler sayesinde çocukların fiziksel ve zihinsel gelişimlerinin desteklendiğini belirtmiştir:

Ortaokul ve lise öğrencisi çocuklarım var, devlet okulunda okuyorlar. Mükemmel değil ama herkese eşit mesafede, çocukların fikirlerine değer veriliyor. Spor ve sanat dersleri çocukların yaş ve ihtiyaçlarına göre ayarlanmış. Fikir tartışmaları, grup ödevleri, deneyler, projeler her şeyden ötesi yaklaşımları çok insani. Pedagojik yaklaşımları, öğretmenlerin inisiyatif kullanabilmeleri çocuklar için teşvik edici. Her konu konuşmaya tartışmaya açık, kurallar net. Gelecek için rekabetin yüksek olduğunu ama çalışkan başarılı insanların hedefe ulaşabileceğini düşünüyorum (Yılmaz, İhracat Müdürü, 51 yaşında).

Eğitime erişim yalnızca çocuklar için değil yetişkinler içinde kolay olmaktadır. Yusuf göç ettikten sonra eşinin Kanada'da yüksek lisans kabul edildiğini belirtmiştir. Çocukları henüz okul çağında olmamasına rağmen Kanada eğitim sistemine güven duyduğunu şu cümleler ile ifade etmiştir:

Kanada'ya geldikten sonra eşim yüksek lisans programına kabul edildi. Herhangi bir problem yaşamadık. Çocuklarımız henüz küçük, okula gitmiyor ancak bir problem yaşayacağımızı düşünmüyorum (Yusuf, Mali İşler Uzmanı, 45 yaşında).

4.3.9. Türkiye'de Alınan Eğitimin Kanada Çalışma Hayatındaki İşlevselliği

Çalışmanın konusu doğrultusunda görüşmecilerin tamamı yükseköğretim mezunudur. 3 kişi ön lisans kalan 47 kişi ise lisans ve üstü mezuniyet derecesine sahiptir (grafik x). Görüşmeciler arasında fikir birliği bulunmamakla birlikte, alınan eğitimin niteliği işlevselliğin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Lisede özel kolej eğitimi alan Elçin öğrendiği diller sayesinde Kanada'ya kolaylıkla uyum sağladığını belirtmiştir:

Evet. Lisede öğrendiğim Fransızca ve İngilizce sayesinde Kanada'ya kolaylıkla ayak uydurdum. Dil bilmenin avantajlarını yaşıyorum (Elçin, Araştırma Görevlisi, 29 yaşında).

Erdiñ ise Türkiye'de okul yıllarında almış olduğu yabancı dil eğitiminin yetersiz olduğunu şu cümleleri ile ifade etmiştir:

Şu an İngilizce seviyemin yetersizliği en büyük problem. Türkiye'nin en büyük eğitim sorunlarından biri yabancı dil. Şu an için bir katkısı yok ve ilerisi için bir artısı olacağını sanmıyorum (Erdiñ, Grup Müdürü, 35 yaşında).

Fatma, Türkiye’de almış olduğu eğitimin zamanın koşullarına göre oldukça nitelikli olduğunu düşünmektedir. Okul derslerinin yanı sıra genel kültür açısından da oldukça kaliteli bir eğitim alma şansına sahip olduğunu, ancak günümüzde eğitim kalitesinin geçmişe kıyasla daha kötü olduğunu şu cümleler ile aktarmıştır:

Çok küçük şehirlerin devlet okullarında okumuş olmamıza rağmen iyi bir eğitimmiş... iş yaşamımda lise bilgilerimi bile kullandım. O zaman eğitimimiz çok iyiydi, hele teorik olarak, matematik, fizik, kimya, kompozisyon yazımı kendini ifade, tarih coğrafya genel kültür çok iyiydi. Şimdi en büyük problem eğitim bozuldu, her şey ülkenin çoğunun erişemeyeceği özel okullar ve para oldu (Fatma, Uzman Mühendis, 65 yaşında).

Devlet okullarında alınan eğitim çoğu zaman yetersiz görülmektedir. Eğitimde fırsat eşitliğinin bulunmaması temel problemler arasındadır. Özel okullar ve devlet okulları arasında oluşan nitelik farkı her bireyin eşit oranda eğitime erişmesini engellemektedir. İnci Türkiye’de almış olduğu eğitimin kendisi için yetersiz olduğunu düşünmektedir:

Türkiye’nin eğitim sistemini oldukça sorunlu buluyorum. Doğru eğitimi almış olsaydım, mesleğimde daha profesyonel olabilirdim. Kanada’da yeni bir öğrenme sürecine girdim, diyebilirim (İnci, İnsan Kaynakları Uzmanı, 24 yaşında).

Eğitim, her şeyden önce kişisel yatırım olarak görülmektedir ve nitelikli eğitime erişimde ailelerin önemli bir rolü vardır. Aile desteği sayesinde özel ders ve kurslara erişim sağlayan bireyler, zengin bir kültürel sermayeye sahip oldukları düşüncesindedirler. Güneş, eğitim hayatında ailesinin etkisini “ben aile açısından şanslı bir çocuktum” cümlesi ile ifade etmektedir. Tek başına okul eğitimi alınmasının yetersiz olduğunu, almış olduğu eğitimlerinin Kanada’da hayatına bazı olumlu katkıları olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Türkiye’nin eğitim sistemini beğenmiyorum. Birçok yönden eleştiriye açık ve yetersiz bir süreçten bahsediyoruz. Ancak ben, eğitimin kişisel bir olgu olduğunu düşünüyorum. Yani, insan kendine yatırım yapmalı. Okulların bize verdiğiyle yetinirsek elbette eğitimimiz yetersiz kalacaktır. Kendimiz araştırmalı, ilgimiz olan konularda uzmanlaşmalıyız. Ben, aile bakımından şanslı bir çocuktum. Ailem beni daima destekledi. Belki de bu pozitif faktörlerin etkisiyle, almış olduğum eğitimin Kanada’da bana bazı katkıları oldu (Güneş, Yönetici, 40 yaşında).

Göçmen çalışanlara Kanada işgücü piyasasında üstünlük sağlayan temel husus, Türkiye’de almış oldukları eğitimden ziyade; iş hayatında edinmiş oldukları tecrübeler

olmaktadır. Türk eğitim sistemi, teorik açıdan zengin olmasına rağmen uygulama açısından ele alındığında eksikler içermektedir. Bu nedenle, iş hayatına atılmak, bilgi ve deneyim kazanmak büyük önem arz etmektedir. Ahmet, iş hayatında kazandığı deneyimin Kanada'da avantaj haline geldiğini anlatmıştır:

Kesinlikle birçok faydasını görüyorum. Eğitimden ziyade iş yaşantısında edindiğim tecrübelerin de bende etkisi büyüktür. Türkiye'de sanayi ile daha çok iç içe olabildiğim için burada çok daha avantajlı bir duruma geldim. Türkiye'de karşılaştığım birçok zorluğun stres yönetimi ile üstesinden gelmiş olmam burada benzer durumları yönetmemde bana oldukça yardımcı oldu (Ahmet, İşletme Müdürü, 58 yaşında).

Alınan eğitim yeterli olsa bile bilgilerin doğru şekilde kullanılması önem arz etmektedir. Hasan bu durumu "yaptığını pazarlayabilmek" olarak ifade etmiştir:

Türkiye'deki eğitimim yeterli. Ancak burada önemli olan, yaptığını pazarlayabilmek ve proje yönetebilmek olduğu için salt teknik bilgi yetersiz kalmakta. Soft-skillerin gelişmesine daha fazla katkıda bulunan bir eğitim modeline ihtiyaç duyulduğu aşikâr (Hasan, Genel Müdür, 29 yaşında).

4.3.10. Avantaj ve Dezavantajlarıyla Kanada-Türkiye Karşılaştırması

Görüşmeciler, sağlık, ekonomi, bürokrasi, toplumsal farklılıklar gibi birçok konuda düşüncelerini ifade etmişlerdir. Elde edilen bulgular 5 başlıkta sunulmuştur:

4.3.10.1. Sağlık Hizmetleri

Sağlık hizmetlerinin ulaşılabilirliği, Türkiye'de Kanada'ya kıyasla daha kolay olmaktadır. Kanada'da aile hekimlerine ulaşım kolay ve ücretsizken, diğer birimlerden randevu alındığında bekleme süreleri oldukça uzun olmaktadır:

Aile hekimine bedava gidebiliyoruz ancak aile hekimi dışında doktor görmek çok zor ve uzun bir süre beklemek gerekiyor (Hasan, Genel Müdür, 29 yaşında).

Bahar, Kanada'nın yaşam kalitesi bakımından Türkiye'den daha üstün olduğunu, ancak sağlık hizmetlerinde Türkiye'nin gerisinde kaldığını şu cümleler ile ifade etmiştir:

Kanada'nın, Türkiye'ye göre yaşam kalitesinin daha yüksek olması benim için bir avantaj. Dezavantajı, Kanada'nın Türkiye'ye göre sağlık hizmetleri gibi birçok

alandaki geride olması. Sağlık hizmetlerine erişmek burada bir hayli zor oluyor (Bahar, Yazılım Mühendisi, 39 yaşında).

Barış da Kanada'nın sağlık hizmetlerinin yetersiz kaldığını belirtmiştir. Özel hastanelerin bulunmamasını ve randevu almanın zorluklarını eleştirmiştir:

Türkiye'de bir yeriniz ağrıyorsa, en geç 15 gün sonraya mutlaka bir doktor bulursunuz. Burada 4 ay sonrasına randevu veriliyor. Bir ülkede özel hastane niye olmaz, anlamak mümkün değil (Barış, Analiz Uzmanı, 36 yaşında).

Türkiye'de MHRS (Merkezi Hekim Randevu Sistemi), e-nabız uygulamaları ve 182 randevu hattı aracılığıyla sağlık kuruluşlarından randevu almak oldukça kolaydır. Özellikle büyük illerde birden fazla devlet hastanesi ve ek hizmet binaları bulunmaktadır. Sağlık hizmetlerine erişim, sosyal güvence kapsamındadır. Özellikle emekliler ve aileleri için ücretsiz tedavi ve ilaç uygulaması bulunmaktadır. Diğer bireyler ise, düşük katkı ve muayene ücreti karşılığında sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Kamu kuruluşlarının yanı sıra özel sektörde de sağlık hizmetleri yaygındır. Özel sağlık kuruluşlarında çoğunlukla aynı gün için randevu oluşturma olanağı bulunmaktadır. Alan bulgularından yola çıkarak Kanada sağlık sisteminin Türkiye'ye kıyasla daha geri planda kaldığı çıkarımında bulunmak mümkündür.

4.3.10.2. Kamusal Hizmetler ve Bürokrasi

Çalışma bulgularından elde edilen sonuçlarından biri de Kanada'da yoğun bürokrasi nedeniyle kamusal hizmetlere erişimin Türkiye'ye kıyasla daha güç olmasıdır. Türkiye'de e-devlet platformu üzerinden kolaylıkla elde edilebilen belgelere ulaşmak Kanada'da oldukça güçtür. İklim, Kanada'da e-devlet platformu bulunmamasının önemli bir güçlük oluşturduğunu ancak sosyal hizmet ve yardımların Türkiye'ye kıyasla çok daha gelişmiş olduğunu anlatmıştır:

Türkiye'de e-devlet var, birçok işlemi bürokrasi engeline takılmadan yapmak mümkün Kanada'da yok maalesef. Kanada'da ise, sosyal hizmet ve yardımlar daha gelişmiş. Devlet her türlü yanımızda (İklim, Yönetici Asistanı, 25 yaşında).

...ağır isleyen bir bürokrasinin olması. Mesela; Türkiye'de olsam e-devlet üzerinden dakikalar içinde yapabileceğim bir işlemi, burada saatlerce kurumlarda bekleyerek yapıyoruz. Ayrıca, günlük hayattaki tempo oldukça yoğun. Kendime yeterince zaman ayıramıyorum (Gizem, Öğretmen, 34 yaşında).

Kamu kurumlarından belge almak veya bu kurumlara başvuruda bulunmak için, şahsi başvuru yapılması gerekmektedir. Bu nedenle ilgili kurumlarda uzun bekleme sıraları ve zaman kaybı katılımcıların yakındığı sorunlar arasındadır.

4.3.10.3. Alım Gücü

Kanada ekonomik yönden gelişmiş bir ülkedir. Yerli nüfusunun büyük çoğunluğu çalışma çağından dışındaki yaşlı bireylerden oluşur. Bu nedenle ülke, mevcut refah düzeyini sürdürmek için nitelikli göçmenlere ihtiyaç duymaktadır. Ülke, cömert ödeme planları ve yaşamaya elverişli toplum yapısı ile nitelikli işgücünü ülkede tutmayı hedeflemektedir. Ece, maddi durumlarının Türkiye'ye kıyasla daha iyi olduğunu, araç alma imkânı ile açıklamıştır. Türkiye'de bir araca sahip olmak için uzun yıllar çalışılması gerekirken; Kanada'da birkaç yıl tasarruf yapmanın yeterli olduğunu ifade etmiştir:

Maddi olarak oldukça iyi durumdayız. Türkiye'de insanların aylarca çalışıp sadece hayalini kurabildiği araçlara burada birkaç yıl tasarruf ederek sahip olabilirsiniz. Çok ciddi farklar var. Hangisini karşılayacağız? Her ülkenin kendine göre iyi veya kötü yönleri vardır, hiçbir yer cennet değildir. Ama huzur, sağlık ve kendini emniyette hissetmek önemlidir. Türkiye'de eğitim düzelmez, liyakat olmazsa gelecek zor (Ece, Genel Müdür, 42 yaşında).

Faruk, Kanada'da nitelikli bir işte istihdam edilmeden önce garsonluk yaptığını, o günlerde bile Türkiye'de kazandığından çok daha fazla gelir elde ettiğini belirtmiştir. Gelir açısından ise, Türkiye'de 1 günde kazandığı ücreti Kanada'da 1 saatte kazanabildiğini söyleyerek her iki ülkeyi karşılaştırmaktadır:

Maddi olarak çok daha iyi bir noktada olduğumu söyleyebilirim. Alım gücüm çok daha iyi. Burada garson olarak çalıştığım günler de oldu. O zamanlarda bile, Türkiye'de aldığım maaşın çok daha fazlasını kazandım. Türkiye'de tüm gün çalışarak kazandığım parayı burada bir saat içerisinde kazanıyorum. Sosyal hayatımda ise bir değişiklik olduğunu düşünmüyorum. Ülkemde olsaydım, çok daha hareketli bir sosyal hayatım olabilirdi (Faruk, Mali Müşavir, 33 yaşında).

Sinan, Türkiye'de ay sonuna kadar idare etmek ve bütçe denkleştirmek hususlarında zorluklar yaşadığını, Kanada'da ise birikim yapma olanağına sahip olduğunu anlatmıştır:

Maddi açıdan çok daha iyi durumdayım. Gelirim yüksek. Türkiye’de ay sonunu nasıl getireceğim diye düşünürken burada kendi çapımda bir birikim yapma şansım bile oldu. Sosyal hayatım ise aynı (Sinan, Proje Müdürü, 35 yaşında).

Çalışma bulgularından elde edilen sonuçlardan biri ise, Kanada’da alım gücünün çalışma hayatında yer alan tüm kesimlerin refah düzeyine katkı sağlayacak nitelikte olmasıdır. Niteliksiz veya yarı zamanlı işlerde istihdam edilen kişiler de belli bir refaha sahiptir. Onur, bu durumu kültürel etkinlikler ile hayatını süslemek olarak ifade etmektedir. Ev veya araba satın almanın, Türkiye koşullarına göre çok daha kolay olduğunu belirtmektedir:

Güne uyandığınızda hayatınızda sürprizler yok. Her şey ama her şey standart. Bu durum, kimi insan için avantaj kimi insan içinse dezavantaj olarak görülebilir. Garson olarak saatlik 14 dolara part-time çalıştığınızda dahi yaşamınızı tiyatro sinema gibi etkinliklerle süsleyebiliyorsunuz. Standartlarınız arttıkça konfor alanınızı genişletmek istiyorsunuz ve Kanada’da ev araba almak kadar kolay bir şey yok. İsteddiğiniz arabaya binebilmek kendinizi iyi hissettiriyor. Tabi bunun da bir bedeli var. Standartlar yükseldikçe daha fazla çalışmanız gerekecek. Kurallar çok net, uymazsanız yaptırımı var. Bu ülke, özellikle çocuklar ve kadınlar için yaşanılabilir bir yer (Onur, Yüksek Mühendis, 40 yaşında).

...Temizlik, boya, terzilik, marangozluk, tesisat, elektrik vs. işlerde işçilik pahalı. Bu nedenle, insanların çoğu işlerini kendileri yapmak zorunda (Cansu, İşletme Sahibi, 46 yaşında.)

Türkiye’de kolaylıkla erişilebilen hizmetler, Kanada’da oldukça yüksek ücretlerle sunulmaktadır. Hizmet sektöründeki bu fiyat yüksekliği, bireylerin alım gücünü düşürmektedir. Cansu, hizmet sektöründeki bu durumun bireylerin temel işlerini kendilerinin yerine getirmesine yol açtığını ifade etmiştir.

4.3.10.4. Çalışma Koşulları

Elde edilen bulgulara göre görüşmeciler Kanada’da çalışma süresinin daha düşük olduğunu ve koşulların daha iyi olduğunu düşünmektedir. Mehmet, Kanada ve Türkiye arasındaki farklılıkları anlatırken bu hususa dikkat çekmektedir:

Ekonomik şeyler var daha çok. Araba burada kolay alınıyor. Türkiye’de çok zor... Market alışverişi burada az tutuyor. Türkiye’de maaşının yarısı markete gider.

Doğa burada daha hayatın içinde. Türkiye’de yeşillik bulmak için kilometrelerce yol gitmeniz gerekir. Burada çalışma saati 40 saat. Türkiye’de 45 saat. Burada overtime (fazla mesai ücreti) ödenir, hakkın yenmez. Türkiye’de nerden, nasıl çalarım işçimden diye bakar patronlar. Maddi olanaklarım çok daha iyi. Sosyal hayatım da aynı şekilde. Türkiye’de sosyal çevremiz çok daha geniş ama ayırabildiğimiz bütçe çok kısıtlı. Burada ise, bütçem fazla ama arkadaş çevrem yok (Mehmet, Mühendis, 23 yaşında).

Hasan da Kanada’da eğitim ve çalışma koşullarını kendi ifadesiyle “daha insancıl” olarak tanımlamaktadır:

İngilizce ve Fransızca dil öğrenme fırsatına sahip olursunuz. Okuma ve çalışma şartları daha insancıldır (Hasan, Genel Müdür, 29 yaşında).

Kanada toplumundaki nezaket iş yaşamına da yansımaktadır. Emeğe değer verilmektedir. Zeynep, Kanada hükümetine karşı duyduğu güveni şu şekilde aktarmıştır:

(Kanada’da) Herkes devlete güveniyor. Devletin halk için var olduğunu biliyoruz. Bu çok önemli ve rahatlatıcı bir duygu... İnsanlar birbirlerine karşı saygılı davranıyor. Kendi mesleğimi icra etmeden önce, garsonluk gibi çeşitli işlerde de çalıştım. Yaptığımız işlerde paramız kalmıyor. Emeğe değer veriliyor (Zeynep, Mimar, 38 yaşında).

Çalışma koşulları bakımından en önemli hususlardan biri, iş bulma olanakları. Merve, Kanada’da işe alımların liyakate bağlı olarak gerçekleştiğini belirtmektedir. Kanada’da işe alım süreci, Türkiye’ye kıyasla daha eşitlikçi ve liyakate uygun şekilde gerçekleşmektedir. Merve bu durumu, şu cümleler ile ifade etmiştir:

Kanada’da torpil olayı yok. Gerekli şartları yerine getiriyorsan iş senindir. Türkiye’de torpilin varsa işin olur; yoksa işsiz kalırsın (Merve, Ekonomi Danışmanı, 32 yaşında).

4.3.10.5. Toplumsal Yapı

Görüşmecilerin vermiş oldukları cevaplara göre; Kanada insan haklarına duyarlı, kurallara bağlı, bireyselliği ön plana çıkaran, soğuk ve mesafeli bir toplum yapısına sahiptir. Ece, Kanada toplum yapısının çocuklarını yetiştirmek için ideal olduğunu, aynı zamanda yetişkinler için de yaş nedeniyle gerçekleştiremedikleri hayallerini hayata geçirebilmeleri için zemin oluşturduğunu belirtmiştir. Nitelikli göçmenler için yüksek yaşam kalitesi büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle göç ettikleri bölgenin temiz bir

çevreye sahip olması ve çocuk yetiştirmeye uygun koşulları bulunması oldukça büyük öneme sahiptir (Straubhaar, 2000: 18). Ece Kanada toplumunun soğuk ve bireyselliği ön plana çıkararak yapısını ise, dezavantaj olarak nitelendirmiştir:

En önemli avantajı, çocuklarınız bir dünya vatandaşı oluyor. Siz de stressiz ve doğa içinde, sakin bir hayat yaşıyorsunuz. Türkiye’de yaş nedeniyle gerçekleştiremediğiniz hayallerinizi burada gerçekleştirebiliyorsunuz. Dezavantajı ise, tüm ilişkiler yüzeysel. Samimiyet yok. Yabancı olduğunuzu zaman zaman hissediyorsunuz. Hava zaten en büyük dezavantaj. Nisan ayında bile hala kar yağıyor (Ece, Genel Müdür, 42 yaşında).

Toplum yapısını “yüzeysel ve samimiyetsiz” olarak nitelendiren Ece’nin aksine; Erdinç Kanada’nın nezaketi ön plana çıkararak bir toplum yapısı olduğunu düşünmektedir. Görüşmeci, özür dilemek ve teşekkür etmek gibi ifadelerin çok sık kullanılmasını avantaj olarak belirtmiştir. Erdinç’e göre; coğrafi koşullar ve pahalılık Kanada’nın başlıca dezavantajlı yönlerini oluşturmaktadır:

Kanada’da sakin doğal bir yaşamın içindesiniz, ancak iklim şartları çoğu zaman insanları etkileyebiliyor. Dürüst ve prensip sahibi bir toplum içinde dürüst olmak ve kurallara uymak zorundasınız. I’m sorry ve thank you hayatın içinde var olan önemli kelimeler. Adınızdaki çok bu kelimeleri kullanır ve duyarsınız. Her gün çalışmak durumundasınız. Yaşamın pahalılığına paralel olarak siz de devamlı çalışmak zorundasınız. Zamanla, yapmış olduğunuz işten bağımsız olarak kazancınız artacak ve yaşam kaliteniz yükselecektir (Erdinç, Grup Müdürü, 35 yaşında).

Kanada toplumunun kişisel fikir ve haklara önem verdiğini belirten İklim, siyasi görüşe verilen öneme dikkat çekmiştir:

...siyasal görüş ayrılıklarının kabulü var. Kimse kimseyi siyasi görüşü için dışlamaz, bu konuda herhangi bir ayrımcılık yoktur (İklim, Yönetici Asistanı, 25 yaşında).

Nehir ise, Kanada toplum yapısının farklı bir boyutuna dikkat çekerek, yaşadığı eyalette mahalle esnaflarının olmamasını bir çeşit dezavantaj olarak nitelendirmiştir. Görüşmeci, dilediği zaman alışveriş yapacağı bir yerin bulunmamasından duyduğu rahatsızlığı ise şu şekilde aktarmaktadır:

Belki ilginç bulacaksınız ama ben en çok mahalle esnaflarının eksikliğini hissediyorum. Tüm eyaletlerde aynı mı bilmiyorum ama yaşadığım bölgede alışveriş yapmak için en az 1,5 saatlik mesafedeki alışveriş merkezlerine gitmemiz gerekiyor.

Özellikle araç sahibi olmayanlar için bu durum bir işkenceye dönüşüyor. Ancak alışveriş merkezlerinde ücretli teslimat var ve isterseniz aldığınız ürünler evinize teslim ediliyor. Yine de bu durum benim için oldukça zahmetli. Evime yakın, alışveriş yapabileceğim bir yer olmasını çok isterdim (Nehir, Finans Uzmanı, 27 yaşında).

Çalışma bulgularına göre; Kanada’da yaşayan Türkler genel olarak devlete ve yasalara güven duymaktadır. Bu nedenle, toplumsal hayata güven duyulmakta ve kişisel kaygılar minimum seviyede yaşanmaktadır. Ödenen vergilerin kamusal hizmetlerin sağlanmasında kullanıldığını ifade eden Çiçek, düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır:

Kanada’da yasalarla haklarınızın korunacağını bilir, gelecek ve güvenlik hususlarında kaygılanmaz ve vergilerinizin kamusal hizmet olarak geri döneceğini bilirsiniz. Dezavantajlar arasında ise, sıfırdan bir düzen kurmanın, göçmen olmanın ilk başlarda oldukça zorlayıcı olmasını söyleyebilirim (Çiçek, Kariyer Danışmanı, 37 Yaşında).

Toplumsal düzeninin sağlanması, bireylerde güven duygusunun oluşmasına ve huzur duygusunun hâkim olmasına zemin hazırlamaktadır:

Huzurlu bir ülke olması, istikrarlı ekonomiye sahip olması, dil, din, cinsiyet ve ırk ayrımının olmaması, sınıf ayrımının olmaması. Şahsiyetli iç ve dış politikaya sahip bir ülke olması Kanada’nın başlıca üstün yönlerini oluşturmakta (Gizem, Öğretmen, 34 yaşında).

Burhan, Kanada’nın en büyük avantajını, “bireylere insani koşullarda yaşama imkânı sunması” şeklinde ifade etmiştir. Görüşmeci, adalet ve değer kavramlarına verilen öneme ve Kanada’nın çok kültürlü toplumsal yapısına dikkat çekmektedir. Burhan’a göre bu durum, bireylerin bakış açısının ve dünya görüşünün gelişmesine katkı sağlamaktadır:

Kanada’nın en büyük avantajı, bireylere insani koşullarda yaşama imkanı sunması. İnancın, kültürün, kazancın, eğitimin ne olursa olsun öncelikle insansın. Adalet kavramının gerçek anlamda nasıl işlediğine bireyler bizzat tanık oluyor. Dünyanın her yerinden, her kültürden gelmiş olan insanlardan farklı kültürler öğreniyorsun. Yani hayata bakış açın değişiyor. Çok daha geniş düşünebilme kabiliyetini geliştiriyorsun. Daha birçok şey sayabilirim. Sosyal devlet, insanların barış içinde yaşadığı bir düzen vs. Olumsuz olarak ise, doğup büyüdüğüm topraklardan çok uzaklardayım. İçimde hiçbir zaman eksilmeyen bir özlem var (Burhan, Yazılım Uzmanı, 24 yaşında).

Kanada'da fikir ayrılıklarına saygı duyulması, görüşmeciler tarafından sıklıkla dile getirilmiş ve önemli bir avantaj olarak nitelendirilmiştir. Yönetimsel aksaklıkları eleştirebilmek ve düşünce özgürlüğünün bulunması bireylere geniş bir özgürlük algısı sunmaktadır. Kanada'da hayatı düzenleyen birçok kural bulunmaktadır. Kişisel hak ve hürriyetler toplumun her kesimi tarafından bilinmekte ve kabul edilmektedir. Toplumsal ilişkilerde karşılıklı saygı ve hoşgörü ortamı hâkimdir. Bora bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

Kanada'da özgür olduğunuzu hissediyorsunuz. Örneğin, yaptıklarını onaylamadığınız yöneticileri eleştirebilirsiniz. Sistemin dışına çıkmadığınız sürece kendinizi güvende hissediyorsunuz. Her şey kurallara bağlanmış, belli bir düzen içinde işliyor. Alışveriş yapmak çok zevkli, istediklerinize ulaşmanız oldukça kolay. Hayal ettiğiniz hatta hayal bile edemediğiniz her şey var. Kimse kimsenin dinini ırkını nereden gelip nereye gittiğini sorgulamıyor. İnsanlar birbirlerine karşı oldukça saygılı. Kimse bir diğerrinin şahsi alanına müdahil olmuyor. En basitinden örnek vermek gerekirse, sırada beklerken herkes oldukça sabırlı davranıyor. Kimse bir diğerrinin önüne geçmeye çalışmıyor (Bora, Uçak Mühendisi, 33 yaşında).

Kanada'nın özellikle üzerinde durulması gereken en üstün yönünün özgürlük olduğunu düşünüyorum. Özgürlük olgusu Kanada'da ekonomik, dini, sosyal, bireysel her alanda görülen ve oldukça geniş kapsamlı bir olgu (Perihan, İnsan Kaynakları Uzmanı, 42 yaşında).

Kanada'da yeni bir alışveriş kültürünün oluşması, gıdadan tekstile yaşamın her alanında yeni alışkanlıklar edinilmesini gerektirmektedir. Şebnem, markaların çok pahalı olduğunu belirtmekte ve alternatiflerin sınırlı olmasından yakınmaktadır. Bunlara ek olarak, bankacılık ve telekomünikasyon hizmetlerinin bazı güvenlik açıkları içerdiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda, Kanada'da hizmetlerin kötü olmasına rağmen, söz konusu hizmetlerden eşit yararlanma hakkının bulunmasını Kanada için üstün bir yön olarak belirtmektedir:

Alışveriş imkânları (markalar) Kanada'da çok kısıtlı ve pahalı. Bankacılık hizmetleri çok yavaş ve güvenlik tedbirleri zayıf... Telekomünikasyon sistemleri korkunç güvenlik zaafiyetleri içeriyor ve bilgiye vakıf personel bulmak çok zor. Aile doktoru bulmak imkânsıza yakın. Sağlık hizmetleri çok ağır ve ulaşmak çok güç... Ancak tüm bu hizmetler Türkiye'nin aksine Kanada'da kötü olmasına rağmen eşittir. Halktan biri olmanız hizmetlere erişiminizi zorlaştırmaz. (Şebnem, Yazılım Mühendisi, 36 yaşında)

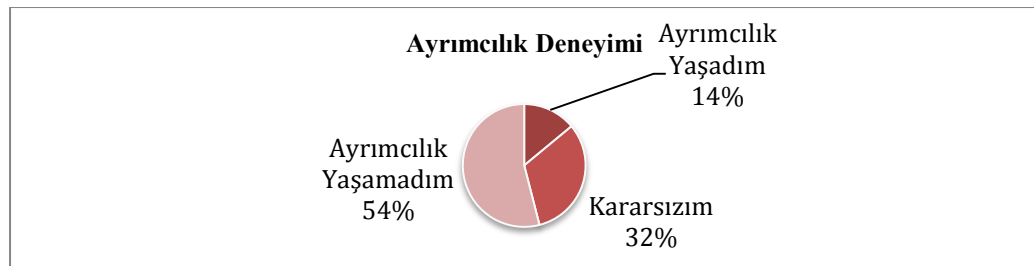
Nihat ise, Türkiye’de maddi gücü yüksek olan kesimin her imkâna erişebildiğine dikkat çekmiştir. Adalet sisteminde yaşanan aksaklıkların Türkiye açısından olumsuz bir durum olduğunu belirtmiştir.

Türkiye’de para her kapıyı açar. Kanada da ise kuralları bilmek, kurallara uymak ve bireylerin kendilerini yeterince ifade edebilmeleri kapıları açmakta. Türkiye’de kanunlar olsa da uyulmuyor hatta olası bir adaletsizlik karşısında bireylerin kendilerini savunmaları bile mümkün olmayabilmekte. (Nihat, Psikolog 32 yaşında).

Elde edilen bulgulardan yola çıkılarak, Türkiye’nin kamu hizmetleri yönünden Kanada’dan daha iyi koşullara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu hizmetlere erişimde halkın tüm kesiminin eşit önceliğinin bulunması açısından, Kanada’nın öne çıktığı görülmektedir.

4.3.11. Ayrımcılık Olgusu

Görüşmecilere günlük hayatlarında veya işyerlerinde göçmen olmalarından kaynaklanan herhangi bir ayrımcı tutum veya yaklaşıma maruz kalıp kalmadıkları sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen bulgulara aşağıda Şekil 8’de yer verilmiştir.

Şekil 9. Ayrımcı Tutum veya Yaklaşımlara Maruz Kalma

Görüşmecilerin %54’ü (27 kişi) ayrımcılığa maruz kalmadığını, %32’si (16 kişi) kararsız olduğunu, %14’ü (7 kişi) ise ayrımcılığa maruz kaldıklarını belirtmiştir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğunun herhangi bir ayrımcı tutum ve yaklaşıma maruz kalmamış olmaları dikkat çekmektedir. Görüşmecilerden Arda, daha önce herhangi bir ayrımcı tutum veya yaklaşıma maruz kalmadığını belirtirken ayrımcılık hususunda oldukça dikkat çekici bir tespit de bulunmaktadır:

Aslında, yerel halkın Türk göçmenlere yönelik tutum ve davranışlarını ayrımcılık olarak nitelendirmek çok da doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Ayrımcılık olgusu daha çok Türk göçmenlerin birbirleri ile olan ilişkilerinde dikkat çekmektedir. Bununla

birlikte bireysel olarak ayrımcı bir tutum veya yaklaşıma maruz kalmadığımı söylemem mümkün (Arda, Muhasebe Asistanı, 24 yaşında).

Zümrüt ise, ayrımcılık yaşayıp yaşamadığı hususunda kararsız kaldığını belirtmektedir. Kanada'da ayrımcılığa karşı göçmenlerin almış oldukları bireysel birtakım önlemler olduğunu ifade eden görüşmeci bu önlemlerden başlıcalarını yerel bir isim alma ve dil becerilerini geliştirme olarak belirtmiştir. Toplumda göçmenlere karşı genel bir önyargı bulunduğu dikkat çeken görüşmeci bu husustaki görüşlerini şu şekilde belirtmektedir:

Emin değilim, ancak bu tarz olayları sık sık duyuyoruz. Kanadalı olmadığınız öncelikle isminizden anlaşılıyor. Bu nedenle expatlar mümkün olduğunca yerel bir isim almaya çalışır. Çünkü göçmen çalışanların dil konusunda yaşadıkları problemler nedeniyle kişisel iletişim becerilerinin yetersiz olduğu düşünülür. Ancak işini başarıyla yürüten bir Kanadalı çalışan ile göçmen bir çalışan arasında herhangi bir ayırım yapılmamaktadır. Çünkü bireylerin tabii oldukları uluslardan ziyade liyakat, eğitim, tecrübe ve güvenilirlik gibi hususlara önem verilmektedir. Bununla birlikte, Kanada'da Türkler genelde Orta Doğulu olarak bilinmekte ve kaba insanlar olmalarından endişe duyulmaktadır (Zümrüt, Yönetici, 57 yaşında).

Görüşmecilerden Ömer, göçmen bir çalışan olarak Kanada'da ayrımcı tutum ve yaklaşımlarla karşılaştığını belirtmiştir. Söz konusu ayrımcı tutum ve yaklaşımların sadece iş yeri ile sınırlı olmadığını belirten Ömer'e göre kamu kurumlarında bile göçmenlerin bir takım ayrımcı tutum ve yaklaşımlara maruz kalmaları oldukça olasıdır. Örneğin; bir kamu kurumundan bilgi almak istediğinde aksanı nedeniyle göçmen olduğunun telefonda bile rahatlıkla anlaşıldığını belirten Ömer, çoğu zaman sırf göçmen olmasının bu tarz görüşmeleri sonuçsuz bıraktığına dikkat çekmektedir:

Herhangi bir kamu kurumunu aradığımda bile yabancı olduğum aksanımdan hemen anlaşılıyor ve ihtiyaç duyduğum yanıtları almakta oldukça zorlanıyorum. Kanadalı bir arkadaşım benim yerime ilgili kurumu aradığında ise, gerekli tüm cevapları rahatlıkla alabiliyor (Ömer, Mühendis, 22 yaşında).

Bazı görüşmecilere göre; dil konusundaki yetersizlikler ayrımcı tutum ve yaklaşımlarla karşılaşılması hususunda oldukça etkili olmaktadır. Özellikle İngilizce ve Fransızca dillerini akıcı bir şekilde konuşma ve dile hâkimiyet hususunda yetersiz olunmasının Kanada'da yaşayan Türk göçmenleri zor durumda bıraktığını belirten İrem aynı zamanda Türk göçmenlerin milliyetleri nedeniyle de ayrımcılıkla karşılaşma olasılıklarının diğer göçmenlere nazaran daha yüksek olduğunu belirtmektedir:

İngilizce'yi aksanlı konuşmamız diğer insanların dikkatini çekiyor ve hangi ülkeden geldiğimiz sorusuyla sıklıkla muhatap olmak durumunda kalıyoruz. Türk olduğumuzu öğrendiklerinde ise yüzlerinde bariz bir hoşnutsuzluk ifadesi olduğunu görüyoruz (İrem, Hemşire 31 yaşında).

Cansu ise Avrupa'da Türkler'e karşı uygulanan ırkçı yaklaşımın Kanada'da yaşanmadığını düşünmektedir. Bu durumda da Kanada'nın kendine özgü toplumsal yapısının etkili olduğunu düşünmektedir:

...Avrupa ülkelerinde görülen Türkler'e yönelik ırkçı yaklaşımlar burada söz konusu değil. Kanada'da insanlar birbirlerine karşı oldukça saygılı ve anlayışlı davranıyorlar (Cansu, İşletme Sahibi, 46 yaşında).

Ayrımcılık deneyimi yaşamadım. Zaten burada birçok insan göçmen, kimsenin bir diğerine karşı üstünlüğü yok. Ayrıca Kanada hükümeti bu tarz konularda yasal güvence sunuyor. Ayrımcılık yasal bir suç olarak kabul ediliyor (Elif, Hemşire, 24 yaşında).

Kanada gibi ekonomisi göçmen işgücüne dayalı ülkelerde göçmenlere yönelik ayrımcı tutum ve yaklaşımlar önlenmeye çalışılmaktadır. Bu doğrultuda ayrımcılığa uğrayan çalışanların bu durumu yetkili makamlara bildirmeleri teşvik edilmektedir. Ancak ayrımcı tutum ve davranışlara yönelik yaptırımların uygulanması hususunda yetersiz kaldığı görülmektedir. Örneğin çalışanlar ayrımcılık nedeniyle şikâyetle bulduklarında yüksek dava masrafları ile karşılaşmaktadır. Bununla birlikte çalışanların bu davaları kazanma şanslarının da oldukça düşük olduğunu belirtmek gerekir. Yapılan bir araştırmaya göre Avrupa'da işyerinde ayrımcılık yaşadığı için dava açan göçmenlerin sadece %15'lik kısmı tatmin edici bir tazminat alabilmektedir (Selmi, 2001; Aktaran: Syed, 2008: 33).

Literatürde, bir yandan çoğu kuruluşun nitelikli çalışan bulmakta zorlandığı belirtilirken diğer yandan ise nitelikli göçmenlerin de iş bulmakta zorlandıklarından bahsedilmektedir. Bu durumda ayrımcı tutum ve yaklaşımların etkili olduğu bilinmektedir (Burke ve Ng, 2006: 88). Söz konusu ayrımcı tutum ve yaklaşımlara maruz kalanların ise ağırlıklı olarak siyahi ve kadın çalışanlar olduğu belirtilmektedir (Becker, 1993: 386-388). Bu tez çalışmasından elde edilen bulgular ise Kanada'da yaşayan Türk kökenli göçmenlerin ayrımcı tutum ve yaklaşımlarla karşılaşma düzeylerinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Kapitalizm ile ortaya çıkan göç olgusu, küreselleşme ile hız kazanmıştır. Başlangıçta emek göçü ağırlıklı olarak başlayan bu süreç zamanla bilgiye yönelik bir rekabete dönüşmüştür. Nitelikli işgücü, uluslararası pazarda rekabetin ana unsuru konumuna gelmiştir. Bilgi ve yeteneğe yönelik oluşan bu talep nitelikli göçlerin artmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru bir mobiliteye yol açmıştır.

Küreselleşme yolundaki ülkeler niteliksiz göçlere sınırlama getirirken, nitelikli göçmenlere yönelik çeşitli imtiyazlar sunmakta ve göçü teşvik etmektedir. ABD ve Kanada gelişmiş ülkeler arasında göçlerin en sık yöneldiği ülkelerdir. Göçmen işgücünün göz ardı edilemez çabası ile ekonomisini güçlendiren bu ülkeler nitelikli göçmenleri çekmek için çeşitli uygulamalar hayata geçirmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ele alınmış olduğu üzere Kanada puan sistemini hayata geçiren ilk ülkelerden biri olmuştur. Bu sistem sayesinde ülkeye kabul edilen göçmenler belirli kriterler üzerinden puanlandırılmıştır. Böylelikle ülkedeki göçmen profilinin yetenekli ve ekonomik kalkınmışlığa destek olabilecek bireylerden meydana gelmesi amaçlanmıştır.

Gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye nitelikli göçler açısından ele alındığında göç veren ülke konumundadır. Bu çalışma Kanada’da ikamet eden Türkiye kökenli nitelikli göçmenleri ele almıştır. Kanada’ya göç eden nitelikli göçmenler ilk kez 1980-1990 tarihlerinde kayıt altına alınmıştır. Söz konusu dönem için Türkiye kökenli 400 nitelikli göçmenin Kanada’da yaşadığı tespit edilmiştir. Bu rakam 2016 nüfus sayımına kadar geçen süreçte 2,005’i bulmuştur. 2016 yılından günümüze kadar geçen 5 yıllık süreç için göç eden göçmen sayısı bilinmemektedir. Ancak Türkiye’de yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi gibi siyasi olaylarında etkisiyle bu sayıda artış olabileceği düşünülmektedir.

Nitelikli göçlerin görünen yüzü her ne olursa olsun arkasında yatan temel sebep “daha iyi olana” ulaşma arzusudur. Daha iyi alım koşulları, daha iyi bir toplum, daha iyi bir yönetim... Literatürde nitelikli göçler için ekonomik kaygılar genellikle temel gerekçe olarak verilmektedir. Yapılan bu çalışma, Türkiye’den Kanada’ya doğru gerçekleşen nitelikli göçlerin ekonomik gerekçelerin yanı sıra siyasi unsurlarında etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Görüşme yapılan göçmenlerin ifadelerinde Türkiye’de

bulunan siyasi unsurlara karşı nefret söylemi tespit edilmiştir. Görüşmecilerin önemli bir çoğunluğu geri dönmek için siyasi faktörlerde değişiklik olması beklentisindedir. Geri dönme niyeti üzerinde etkili olan bir diğer önemli husus ise Türkiye’de giderek artan muhafazakarlaşmadır. Yaşanan bu toplumsal dönüşüm geri dönme durumunda uyum ile ilgili sıkıntılar yaşanacağını düşündürmektedir. Göçmenlerin büyük bir oranı geri dönmeyi düşünmemektedir. Geri dönmeyi düşünenler ise ülke ekonomisine katkıda bulunabilecekleri çalışma çağlarını Kanada’da, emeklilik yıllarını ise Türkiye’de geçirmek istediğini belirtmiştir.

Türkiye’den Kanada’ya yönelen nitelikli göçlerin temel nedenleri ele alındığında birçok faktörle karşılaşılmıştır. Bu nedenler çalışma hayatı perspektifinde ele alındığında farklı başlıklar altında şekillenmiştir. Türkiye’de istihdam koşullarının yetersizliği, genç işsizlik oranlarında artış, liyakatten uzak işe alım prosedürleri, uzun ve yorucu çalışma saatleri, profesyonellikten ve teknolojik gelişmelerden uzak işyeri ortamları, mesleki açıdan ilerleme potansiyelinin düşük olması gibi pek çok unsur söz konusudur. Türkiye’de adalet sistemine karşı da yoğun bir güvensizlik duygusu hâkimdir. Artan kadın çocuk ve hayvan istismarı vakaları göç kararı alınmasında etkili olmaktadır. Verilen cezaların caydırıcı olmadığı ve potansiyel vakaları önlemekte yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Söz konusu nedenler ekonomik açıdan ele alındığında da benzer bir tablo ile karşılaşılmıştır. Görüşmelere esnasında sıklıkla Kanada’da alım gücünün Türkiye şartlarına göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Görüşmeciler alım güçlerinin yüksekliğini anlatırken genellikle araba alım hızını ele almıştır. Kanada’da gayrimenkul alımı Türkiye’ye kıyasla daha hızlı gerçekleşmektedir.

Türkiye, sağlık sisteminde ve bürokratik işlemlerde Kanada’dan daha nitelikli görülmektedir. Görüşmeciler e-devlet platformunun eksikliğini yaşadıklarını ve sağlık hizmetlerine erişimde zorluklar yaşadıklarını belirtmiştir. Ancak buna rağmen Kanada’da bu hizmetlerin halkın her kesimi tarafından eşit olduğu belirtilmektedir. Türkiye’de kamu hizmetlerinden istihdam dahil olmaya kadar her konunun liyakatten uzak olduğu düşüncesi hâkimdir. Türkiye’nin eğitim sistemindeki aksaklıklar eleştirilen konulardan bir diğeri olmuştur. Eğitim sisteminin kötüleşmesi ebeveynler açısından göç kararı almakta önemli bir faktör olmaktadır. Çocuklarının daha iyi bir eğitim alabildikleri, özgür toplumda yaşamalarını isteyen bireyler Kanada’nın bireyselliği ön plana çıkaran, kişisel haklara saygı duyan özgürlükçü yapısını tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Görüşmeler sonucunda elde edilen önemli bulgulardan biri ise Türkiye'nin uygulamakta olduğu tersine göç politikalarının yeterince bilinmiyor olmasıdır. Söz konusu politikalar yeterince işlevsel değildir. Aynı zamanda bu uygulamalar, göçmenlere doğru kanallar kullanılarak iletilmemektedir.

SODEV'in Gençlik Araştırması Raporu'na (2020) göre, Türkiye'de yaşayan gençlerin %62,5'i imkânı olması durumunda yurt dışına yerleşmek istediğini belirtmiştir. Bu rakam potansiyel nitelikli göçleri de ortaya koymaktadır. Türkiye'nin ekonomik yönden kalkınması için bu göçlerin önlenmesi gerekmektedir. İstihdam olanaklarının artırılarak genç işsizlik oranlarının düşürülmesi önem arz etmektedir. Aynı zamanda genç nüfusun yaşam kalitesini arttıracak uygulamaların hayata geçirilmesi de gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, N. (2002). Bitmeyen göç: konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa (Cilt 1). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Acs, Z. J., D. Audretsch, et al. (2004). The Missing Link: The Knowledge Filter and Entrepreneurship in Endogenous Growth. CEPR Discussion Paper No. 4783. London, CEPR
- Akçapar, Ş. K. (2009). Turkish highly skilled migration to the United States: New findings and policy recommendations. *Land of Diverse Migrations, Challenges of Emigration and Immigration in Turkey*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akkaymak, G. (2016). A Critical Examination of Immigrant Integration: Experiences of Immigrants from Turkey to Canada.
- Aksoy, Ö. A. (2020). Gündelik hayatı yerinden etmek: Türkiye'den İngiltere'ye göç eden nitelikli işgücünün göç etme nedenleri. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 183-218.
- Arat, Y. (2013). Violence, resistance, and Gezi park. *International Journal of Middle East Studies*, 45(4), 807-809.
- Atılgan, D. (1986). Beyin Göçü. *Türk Kütüphaneciliği*, 35(3), 27-36.
- Avery, D.H. (2013). Canada: 20th-century migration. In *The Encyclopedia of Global Human Migration*, I. Ness (Ed.). Doi:10.1002/9781444351071.wbeghm091
- Bakırtaş, T., and Kandemir, O. (2010). Gelişmekte Olan Ülkeler ve Beyin Göçü: Türkiye Örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 961-94.
- Batalova, J., Fix, M., and Creticos, P. A. (2008). Uneven progress: The employment pathways of skilled immigrants in the United States. Washington, DC: National Center on Immigrant Integration Policy, Migration Policy Institute.
- Batalova, J., Fix, M., and Bachmeier, J. D. (2016). Untapped Talent: The Costs of Brain Waste among Highly Skilled Immigrants in the United States. World Education Services.
- Bauder, H. (2003). Equality, justice and the problem of international borders: the case of Canadian immigration regulation. *ACME: An International Journal for Critical Geographies*, 2(2), 167-182.
- Beach, C. M., Green, A. G., and Worswick, C. (2007). Impacts of the point system and immigration policy levers on skill characteristics of Canadian immigrants. Emerald Group Publishing Limited.
- Becker, G. S. (1993). Nobel lecture: The economic way of looking at behavior. *Journal of political economy*, 101(3), 385-409.
- Beine, M., Docquier, F., and Rapoport, H. (2001). Brain drain and economic growth: theory and evidence. *Journal of development economics*, 64(1), 275-289.
- Beine, M., Docquier, F. ve Rapoport, H. (2008). Brain drain and human capital formation in developing countries: Winners and losers. *Journal of Economics*, 118 (528), 631-652.
- Benson- Rea, M. ve Rawlinson, S. (2003). Highly skilled and business migrants: Information processes and settlement outcomes. *International Migration*, 41(2), 59-79.
- Berry, R. A., & Soligo, R. (1969). Some welfare aspects of international migration. *Journal of political economy*, 77(5), 778-794.

- Bijak, J. (2006, April). Forecasting international migration: Selected theories, models, and methods. Warsaw, Poland: Central European Forum for Migration Research.
- Birand, H. (1960). Türk Yüksek Öğretiminde Çalışan Alman Bilginlerinin Hizmeti Hakkında, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Boucher, A. (2007). Skill, migration and gender in Australia and Canada: The case of gender-based analysis. *Australian Journal of Political Science*, 42(3), 383-401.
- Borjas, G. J. (1989). Economic theory and international migration. *International migration review*, 23(3), 457-485.
- Borjas, G. J. (1993). 1. Immigration Policy, National Origin, and Immigrant Skills: A Comparison of Canada and the United States (pp. 21-44). University of Chicago Press.
- Borjas, G. J. (2000) "Issues in the Economics of Immigration", National Bureau of Economic Research Conference Report, Chicago.
- Brosseau, L., & Dewing, M. (2018). Canadian multiculturalism.
- Burke, R., & Ng, E. (2006). The changing nature of work and organizations: implications for human resource management. *Human Resources Management Review*, 16, 86-94
- Cao, C. (2008). China's brain drain at the high end: why government policies have failed to attract first-rate academics to return. *Asian population studies*, 4(3), 331-345.
- Carr, S. C., Inkson, K., and Thorn, K. (2005). From global careers to talent flow: Reinterpreting 'brain drain'. *Journal of world business*, 40(4), 386-398.
- Carrington, W. J. ve Detragiache, E. (1999). How extensive is the brain drain? *Finance and Development*, 36, 46-49.
- Chellaraj, G., K. Maskus, et al. (2008). "The Contribution of International Graduate Students to U.S. Innovation." *Review of International Economics* 16(3): 444-462.
- Chimboza, A. (2012). From Brain Drain to Brain Gain: Addressing Human Capital Needs for Post Crisis Zimbabwe's Capacity Building. (Master of Philosophy Theses). University of Pennsylvania/Department of Philosophy, The USA.
- Chiswick, B. (2005). High Skilled Immigration in the International Arena IZA Discussion Paper No. 1782. Bonn, IZA.
- CIC (Citizenship and Immigration Canada). (2013). Turkish Ethnicity in Canada. Background Series R11-2013. Ottawa, Canada.
- Commander, S., Kangasniemi, M., and Winters, L. A. (2004). The brain drain: curse or boon? A survey of the literature. In *Challenges to globalization: Analyzing the economics* (pp. 235-278). University of Chicago Press.
- Çağlayan, S. (2006). Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Davenport, S. (2004). Panic and panacea: brain drain and science and technology human capital policy. *Research policy*, 33(4), 617-630.
- Dedijer, S. (1968)., "Early Migration", *The Brain Drain*, içinde ed: Walter Adams, The Mcmillan Company, New York, s:9-28.
- De Haas, H. (2014). Migration theory: Quo vadis?
- Docquier, F. and H. Rapoport (2012). "Globalization, Brain Drain, and Development." *Journal of Economic Literature* 50(3): 681-730.
- Docquier, F., Lohest, O., and Marfouk, A. (2007). Brain drain in developing countries. *The World Bank Economic Review*, 21(2), 193-218.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1963), Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1968), İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972, Ankara.

- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1973). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1985). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989, Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1990). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994. Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000. Ankara
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005. Ankara
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2007). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2007-2013. Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2014). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2014-2018. Ankara.
- DPT (Devlet Planlama Teşkilatı). (2019). On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2019-2023. Ankara.
- Drori, I., B. Honig, et al. (2009). "Transnational Entrepreneurship: An Emergent Field of Study." *Entrepreneurship Theory and Practice* 33(5): 1001–1022.
- Elveren A. Y. (2018). *Brain Drain and Gender Inequality in Turkey*, Palgrave Pivot, USA.
- Elveren, A. Y. ve Toksöz G. (2017), "Why Don't Highly Skilled Women Want to Return? Turkey's Brain Drain from a Gender Perspective", MPRA Paper No. 80290.
- Esen, E. (2014), *Going and Coming: Why U.S.-Educated Turkish PhD Holders Stay in the U.S. or Return to Turkey?* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kansas Üniversitesi, ABD.
- Faini, R. (2003). *The brain drain: an unmitigated blessing?*
- Gaillard, A. M., Gaillard, J., ve Gaillard, J. (1998). *International Migration of the Highly Qualified: A Bibliographic and Conceptual Itinerary*. New York, NY: Center for Migration Studies.
- George, A., M. Lalani, et al. (2012). *Skilled immigration and strategically important skills in the UK economy*. Report for the Migration Advisory Committee. London, NIESR.
- Giannoccolo, P. (2005). *Brain drain competition policies in Europe: a survey* (No. 534). Quaderni-Working Paper DSE
- Giannoccolo, P. (2006). *The Brain Drain: A Survey of the Literature*. Università degli Studi di Milano-Bicocca, Department of Statistics, Working Paper No. 2006-03-02. <http://ssrn.com/abstract=1374329> or <https://doi.org/10.2139/ssrn.1374329>
- Gibson, J. and McKenzie, D. (2011). *Eight questions about brain drain*. The World Bank.
- GİGM (2015), *Göç Terimleri Sözlüğü* [http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu\(1\).pdf](http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu(1).pdf)
- Gould, E. D. and Moav, O. (2016). *Does high inequality attract high skilled immigrants?*. *The Economic Journal*, 126(593), 1055-1091.
- Gonzalez, G.G. and Fernandez, R.A., 2003. *A century of Chicano history : empire, nations, and migration*. New York; London: Routledge.
- Gökbayrak, Ş. (2006) *Gelişmekte Olan Ülkelerden Gelişmiş Ülkelere Nitelikli İşgücü Göçü ve Politikalar- Türk Mühendislerin "Beyin Göçü" Üzerine Bir İnceleme (Basılmamış Doktora Tezi)* Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Görgün M. (2019). *Uluslararası Göç ve Beyin Göçü*. Beta Yayıncılık
- Green, A. G., and Green, D. A. (1999). *The economic goals of Canada's immigration policy: Past and present*. *Canadian Public Policy/Analyse de politiques*, 425-451.

- Grubel, H. B. and Scott, A. D. (1966). The international flow of human capital. *The American Economic Review*, 56(1/2), 268-274.
- Güllüoğınar, F. (2012). G olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göçü kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4).
- Güngör, N. D. (2003), Brain drain from Turkey: an empirical investigation of the determinants of skilled migration and student non-return, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara
- Hanson, G. H. (2012). Immigration, Productivity and Competitiveness in American Industry. *Competing for Talent: The United States and High-Skilled Immigration*. Washington DC, American Enterprise Institute.
- Hawthorne, L. (2008). The impact of economic selection policy on labour market outcomes for degree-qualified migrants in Canada and Australia. IRPP.
- Hawthorne, L. (2014). A comparison of skilled migration policy: Australia, Canada and New Zealand. *Canada and New Zealand* (October 16, 2014).
- Head, K. and J. Ries.1998. "Immigration and Trade Creation: Econometric Evidence from Canada." *The Canadian Journal of Economics* 31(1): 47-62.
- Helbling, M., and Kriesi, H. (2014). Why citizens prefer high-over low-skilled immigrants. Labor market competition, welfare state, and deservingness. *European Sociological Review*, 30(5), 595-614.
- Hercog, M., and Sandoz, L. (2018). Highly skilled or highly wanted migrants? Conceptualizations, policy designs and implementations of high-skilled migration policies.
- Hibbins, R. (2005). Migration and gender identity among Chinese skilled male migrants to Australia. *Geoforum*, 36(2), 167-180.
- Honig, B., I. Drori, et al., Eds. (2010). *Transnational and Immigrant Entrepreneurship in a Globalized World*. Toronto, University of Toronto Press.
- <http://sodev.org.tr/sodev-turkiyenin-gencligi-arastirmasi-raporu-aciklandi/>
- <https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/4000/2232> (Erişim Tarihi: 04.03.2021).
- <https://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/doktora-sonrasi/arastirma-burs-programlari/icerik/2221-konuk-veya-akademik-izinli-sabbatical-bilim-insani-destekleme-p>(Erişim Tarihi: 04.03.2021).
- <https://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/doktora-sonrasi/arastirma-bursprogramlari/2221/icerik-destek-miktari>). (Erişim Tarihi: 04.03.2021).
- <https://www.tubitak.gov.tr/tr/burslar/yabancilara-yonelik/arastirma-bursprogramlari/2216/icerik-destek-kapsami> (Erişim Tarihi: 04.03.2021).
- <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/services/immigrate-canada/express-entry/eligibility/federal-skilled-workers.html>
- <http://ottava.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/183468>
- <https://www.migrationpolicy.org/article/canadas-immigration-policy-focus-human-capital>
- <https://www.migrationpolicy.org/article/canada-policy-changes-and-integration-challenges-increasingly-diverse-society>
- Huber, P., M. Landesmann, et al. (2010). *Migration, Skills and Productivity*. Research Reports 365. Vienna, Vienna Institute for International Economic Studies.
- IOM (2018), *Word Migration Raports* http://www.publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2018_en.pdf
- IOM, (2019). *INTERNATIONAL MIGRATION LAW Glossary on Migration* https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf
- IOM, (2020). *WORLD MIGRATION REPORT* https://publications.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf

- Iredale, R. (2005). Gender, immigration policies and accreditation: Valuing the skills of professional women migrants. *Geoforum*, 36(2), 155-166.
- Jałowiecki, B. and Gorzelak, G. J. (2004). Brain drain, brain gain, and mobility: Theories and prospective methods. *Higher Education in Europe*, 29(3), 299-308.
- Johnson, H. G. (1965). The economics of the "brain drain": The Canadian case. *Minerva*, 299-311.
- Kaushik, V., and Drolet, J. (2018). Settlement and integration needs of skilled immigrants in Canada. *Social Sciences*, 7(5), 76.
- Kayaalp, D. (2014). Educational inclusion/exclusion of Turkish immigrant youth in Vancouver, Canada: a critical analysis. *International Journal of Inclusive Education*, 18(7), 655-668.
- Kelly, P., and Lusic, T. (2006). Migration and the transnational habitus: evidence from Canada and the Philippines. *Environment and Planning A*, 38(5), 831-847.
- Kerr, S. P. and W. Kerr (2011). *Economic Impacts of Immigration: A Survey* NBER Working Paper 16736. Cambridge, MA, NBER
- Kerr, W. R. (2013). "U.S. High-Skilled Immigration, Innovation, and Entrepreneurship: Empirical Approaches and Evidence." National Bureau of Economic Research Working Paper Series No. 19377.
- Khadria, B. (2008). India: Skilled migration to developed countries, labour migration to the Gulf. *Migration and development: Perspectives from the South*.
- Kofman, E., & Raghuram, P. (2006). Gender and global labour migrations: Incorporating skilled workers. *Antipode*, 38(2), 282-303.
- Kofman, E. (2012). Gender and skilled migration in Europe. *Cuadernos de relaciones laborales*, 30(1), 63-89.
- Kofman, E. (2014). Towards a gendered evaluation of (highly) skilled immigration policies in Europe. *International Migration*, 52(3), 116-128.
- Konadu-Agyemang, Kwadwo. 1999. Characteristics and migration experience of Africans in Canada with specific reference to Ghanaians in Greater Toronto. *The Canadian Geographer* 43(4), 400-414.
- Kösemen, C. (1968), A Report presented to Education and World Affairs concerning Emigration of Engineers and Architects from Turkey to foreign countries for the project International Migration of Talent
- Köser-Akçapar, Ş. (2006). Do Brains really going down the Drain? Highly skilled Turkish Migrants in the USA and the «Brain Drain» Debate in Turkey. *Revue européenne des migrations internationales*, 22(3), 79-107.
- Kulaç, O. (2016). Bir kamu politikası çözümlemesi: Türkiye'nin yurtdışı lisansüstü burs politikası. (Basılmamış Doktora Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Kurtulmuş, N. (1992). Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Stratejik İnsan Sermayesi Kaybı: Beyin Gücü. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (37-38), 205-221.
- Kurtuluş, B. (1999). *Beyin Göçü: Geçmişte, Günümüzde ve Gelecekte*. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 46.
- LaLonde, R. J. ve Topel, R. H. (1997). Economic impact of international migration and the economic performance of migrants. *Handbook of population and family economics*, 1, 799-850.
- Lam, L., and Richmond, A. H. (1995). Migration to Canada in the Post-war Period. *The Cambridge survey of world migration*, 263-270.
- Lewis B. (1979) *Tarihte Araplar*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Lewis, E. G. (2012). "Immigration and Production Technology." National Bureau of Economic Research Working Paper Series No. 18310.

- Lowell, B. L. and Findlay, A. (2001). Migration of highly skilled persons from developing countries: impact and policy responses. *International migration papers*, 44(25), 1-34.
- Lo, L., Li, W., and Yu, W. (2019). Highly- skilled Migration from China and India to Canada and the United States. *International Migration*, 57(3), 317-333.
- Lu, Y., Zong, L., and Schissel, B. (2009). To stay or return: Migration intentions of students from People's Republic of China in Saskatchewan, Canada. *Journal of International Migration and Integration/Revue de l'integration et de la migration internationale*, 10(3), 283-310.
- Lucas, R. E. (2001). *Diaspora and development: Highly skilled migrants from East Asia*. Boston University, Institute for Economic Development.
- Mahroum, S. (2005). The international policies of brain gain: a review. *Technology Analysis & Strategic Management*, 17(2), 219-230.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., and Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and development review*, 19(3), 431-466.
- Massey, D. (2003). Patterns and Processes of International Migration in the twenty-first century, paper for Conference on African Migration in Comparative Perspective, Johannesburg, South Africa, 4-7 June 2003.
- Mattoo, A., Neagu, I. C., & Özden, Ç. (2008). Brain waste? Educated immigrants in the US labor market. *Journal of development economics*, 87(2), 255-269.
- Meyer, J. B. (2001). Network approach versus brain drain: lessons from the diaspora. *International migration*, 39(5), 91-110.
- Mora, J. ve Taylor, J. E. (2006). Determinants of migration, destination, and sector choice: Disentangling individual, household, and community effects. *International migration, remittances, and the brain drain*, 21-52.
- Morawska, E. (2007). International migration: Its various mechanisms and different theories that try to explain it. *Willy Brandt Series of Working Papers in International Migration and Ethnic Relations*; 1/07.
- Mountford, A. (1997). Beyin göçü kaynak ekonomisindeki büyüme için iyi olabilir mi? *Gelişim Ekonomisi Dergisi*, 53 (2), 287-303.
- Nathan, M. (2013). The wider economic impacts of high-skilled migrants: A survey of the literature.
- Nathan, M. (2014). The wider economic impacts of high-skilled migrants: a survey of the literature for receiving countries. *IZA Journal of Migration*, 3(1), 1-20.
- Nunn, A. (2005). The 'Brain Drain' Academic And Skilled Migration To The UK And Its Impacts On Africa. Policy Research Institute Faculty Of Business And Law Leeds Metropolitan University.
- Nuroğlu Ş. (2003) Küreselleşmenin ışığında istihdam ve işsizlikte yeni eğilimler, beyin göçünde Kanada ve Almanya örneği
- OECD (2019) 2018 PISA <https://www.oecd.org/pisa/>
- OECD (2009) <https://www.oecd.org/migration/mig/46656535.pdf>
- Oğuzkan, T. (1976), "The Scope and Nature of Turkish Brain Drain", Nermin Abadan-Unat (Der), *Turkish Workers in Europe, 1960-1975: A Socio-Economic Reappraisal* (Leiden, Netherlands, E.J. Brill): 74-103.
- Olesen, H (2002)., "Migration, Return and Development: An Institutional Perspective", *International Migration*, Vol:40, No:5, 125-149.
- O'Reilly, K. (2013). International migration and social theory. *The encyclopedia of global human migration*.

- Oreopoulos, P. (2011). Why do skilled immigrants struggle in the labor market? A field experiment with thirteen thousand resumes. *American Economic Journal: Economic Policy*, 3(4), 148-71.
- Öneri, İ. (2019) Türkiye’den Beyin Göçü (2007-2017), (Basılmamış Tezsiz Yüksek Lisans Projesi), Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Özçürümez, S., and Yetkin Aker, D. (2016). What moves the highly skilled and why? Comparing Turkish Nationals in Canada and Germany. *International Migration*, 54(3), 61-72.
- Özden, Ç. G. (2006). Educated migrants: is there brain waste? *Remittances*, 227.
- Özden, Ç. and Schiff, M. (2006). *International Migration, Remittances and the Brain Drain*, The World Bank, Washington.
- Pazarcık, S. F. (2010). Beyin göçü olgusu ve Amerika Birleşik Devletleri üniversitelerinde çalışan Türk sosyal bilimciler üzerine bir araştırma (Master's thesis, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Richard, A. H. J. (2003). *International migration, remittances, and the brain drain: A study of 24 labor-exporting countries*. The World Bank.
- Richmond, A. H. (1988). Sociological theories of international migration: the case of refugees. *Current Sociology*, 36(2), 7-25.
- Pires, A. J. G. (2015). Brain drain and brain waste. *Journal of Economic Development*, 40(1), 1-34.
- Portridge, J., and Furtan, H. (2008). Immigration wave effects on Canada's trade flows. *Canadian Public Policy*, 34(2), 193-214.
- Sağırlı M (2006) Eğitim ve insan kaynağı yönünden Türk beyin göçü: Geri dönen Türk akademisyenler üzerine alan araştırması (TEZ)
- Saxenian, A.-L. and C. Sabel (2008). "Venture Capital in the 'Periphery': The New Argonauts, Global Search and Local Institution-Building." *Economic Geography* 84(4): 379-394.
- Selmi, M. (2001). Why is it so hard to win employment discrimination cases? *Louisiana Legal Review*, 61, 555-575.
- Semercioğlu H. (2018). The Political Economy of Migration Today in the Context of Turkish Example, 53-68.
- Sevgur, S. B. (2012). *Networking, Belonging and Identity: Highly Skilled Turkish Immigrants in Halifax and Toronto*.
- Shachar, A. (2006). *The race for talent: Highly skilled migrants and competitive immigration regimes*. NYUL rev., 81, 148.
- She, Q., and Wotherspoon, T. (2013). *International student mobility and highly skilled migration: A comparative study of Canada, the United States, and the United Kingdom*. SpringerPlus, 2(1), 1-14.
- Simmons, Alan. 2010. *Immigration and Canada: Global and Transnational Perspectives*. Toronto: Canadian Scholars' Press.
- Sjaastad, L. (1962)., " The Costs and Returns of Human Migration", *Journal of Political Economy*, 70(S), 80-93.
- Skeldon, R. (2005). *Globalization, skilled migration and poverty alleviation: brain drains in context*. University of Sussex: Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty.
- Song, H. (1997). From brain drain to reverse brain drain: Three decades of Korean experience. *Science, Technology and Society*, 2(2), 317-345.
- Soytürk, M. (2012). Türkiye’den Avusturya’ya İşgücü Göçü. *Electronic Turkish Studies*, 7(3).
- Sunata, U. (2010). *Arbeitsmigration von Hochqualifizierten*.

- Sunata, U. (2012). Traces of HighlySkilledLaborMigrants: Education, FamilyandMobility. *Alternatif Politika*, 4(2), 180.
- Sunata, U. (2014). Tersine Beyin Göçünde Sosyal Ağların Rolü: Türkiyeli Mühendislerin Almanya'dan Geriye Göç Deneyim ve Algıları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 17(34), 85.
- Stalker, P. (1994), *TheWork of Strangers: A survey of International Migration*, ILO.
- Stark, O. (2004). Rethinking the brain drain. *World Development*, 32(1), 15-22.
- Straubhaar, T. (2000). International mobility of the highly skilled: Brain gain, brain drain or brain exchange (No. 88). HWWA Discussion paper
- Stasiulis, Daiva K. 1997. International migration, rights, and the decline of ‘actually existing liberal democracy. *New Community* 23(2), 197-214.
- Stuen, E. T., A. M. Mobarak, et al. (2012). "Skilled Immigration and Innovation: Evidence from Enrolment Fluctuations in US Doctoral Programmes*." *The Economic Journal* 122(565): 1143-1176.
- Sumption, M., Papademetriou, D. G., and Flamm, S. (2013). Skilled immigrants in the global economy: Prospects for international cooperation on recognition of foreign qualifications. Migration Policy Institute, Washington, DC.
- Syed, J. (2008). Employment prospects for skilled migrants: A relational perspective. *Human Resource Management Review*, 18(1), 28-45.
- Şen, F. (2008). Ayyıldız Altında Sürgün, Çev. Fatma Artunkal, İstanbul, Günizi Yayıncılık, Nisan 2008.
- Tansel, A. ve Güngör, N. D. (2004). Türkiye’den yurt dışına beyin göçü: Ampirik bir uygulama. ERC (Economic Research Center) Working Papers in Economics, 4(02), 1-10.
- Taylor, C. F., Dirican, R. and Kurt W. D. (1968), Health manpower planning in Turkey: an international research case study, (Baltimore: John Hopkins Press).
- Tezcan, M. (1985). Eğitim sosyolojisi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Tilly, C. (1976). Migration in modern European history.
- Toksöz, G. (2006). Uluslararası Emek Göçü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Toksöz, G. (2015). Göç ve Kalkınma Üzerine Küresel Forum. *İdealkent*, 5(14), 29-37.
- TÜBİTAK (2012). Yurt Dışındaki Türk Araştırmacılar. Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- TÜİK (2021). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C4%B0%C5%9Fg%C3%BCc%C3%BC-%C4%B0statistikleri-%C5%9Eubat-2021-37487&dil=1>
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. ve Kumaş H. (2017). Uluslararası Emek Göçü: Göç Kavramı, Türleri, Nedenleri ve Sonuçları. *Umuttepe Yayınları*, 449-480
- Van den Bergh, R., and Du Plessis, Y. (2012). Highly skilled migrant women: a career development framework. *Journal of Management Development*.
- Vatansever Deviren, N. ve Daşkiran F. (2014), “Yurt Dışında Eğitim Görüp Geri Dönen Öğretim Elemanlarının Beyin Göçüne Bakışı: Muğşa Sıtkı Koçman Üniversitesi Örneği”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41:1-10.
- Wade, R. (2001)., “WinnersandLosers”, *Economist*, April 26, 2001
- Wagner, D., K. Head and J. Ries. 2002. “Immigration and the Trade of Provinces.” *Scottish Journal of Political Economy* 49(5): 507-525.
- Wallerstein, I. (1974). *The Modern World-System, Vol. I: Capitalist Agriculture and the Origins of European World-Economy in the Sixteenth Century*. Academic Press, New York.
- Yılmaz-Şener, M. ve Türgen, G. Kesin Dönüş mü, Yoksa Tekrar Göç Etme Hazırlığı mı? Nitelikli Türk Göçmenlerin Almanya ve Amerika’dan Geriye Göçü. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 311-377.

- Zaletel, P. (2006). Competing for the highly skilled migrants: Implications for the EU common approach on temporary economic migration. *European Law Journal*, 12(5), 613-635.
- Zweig, D. (2006). Competing for talent: China's strategies to reverse the brain drain. *Int'l Lab. Rev.*, 145, 65.

EK 1. GÖRÜŞME SORULARI

1. Kaç yaşındasınız?
2. Medeni durumunuz?
3. Eğitim durumunuz nedir?
4. Uzmanlık alanınız nedir?
5. Türkiye ve Kanada'da çalışmış olduğunuz kurumlarda unvanınız nedir?
6. Sosyal güvence durumunuz nasıl?
7. Kanada'nın beyin göçünü teşvik edici politikalara sahip olduğunu düşünüyor musunuz?
8. Göç etmeye ne zaman/ nasıl karar verdiniz?
9. Kanada'yı tercih etme nedeniniz nedir?
10. Türkiye'den ayrılmadan önce geri dönme konusunda düşünceniz nasıldı? Şu anda düşünceleriniz nedir?
11. Türkiye'de almış olduğunuz eğitimin size Kanada'da katkıları oldu mu?
12. Yurt dışına gidiş sürecinizde Kanada hakkında bilgilendirme anlamında herhangi bir kişi veya kurumdan destek aldınız mı?
13. Beyin kazanımına yönelik Türkiye'nin uyguladığı projelerden haberdar mısınız? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?
14. Türkiye'ye geri dönmek için ne tür koşullar olmasını istersiniz?
15. Sizinle göç eden aile üyesi/üyeleri var mı?
16. Sizi takip eden aile üyeleri (eş, çocuk) onların Kanada'da eğitim ve istihdama erişim olanakları nasıl?
17. Uyum sürecinde neler yaşadınız?
18. Kanada'da yaşadığınız en temel zorluk nedir?
19. Kanada ve Türkiye'yi avantajlar ve dezavantajlar yönünden karşılaştırabilir misiniz?
20. Kanada'da herhangi bir ayrımcılığa maruz kalıyor musunuz? Herhangi bir ayrımcılık deneyiminiz oldu mu?
21. Konuyla ilgili eklemek istediğiniz görüş ve düşünceleriniz var mı?

ÖZGEÇMİŞ